

Regional tillväxt 2013

– en rapport om regional tillväxt och utveckling

En liten ekonomi som Sverige behöver nyttja de resurser som finns på bästa sätt för att bygga ett starkt och hållbart samhälle. Det innebär att ta vara på de styrkor och tillväxtpotentialer som finns i alla delar av landet och samhället. Regional tillväxt 2013 beskriver tillstånd och utveckling utifrån FA-regioners tillgänglighet, befolkningsstruktur och humankapital, näringslivsdynamik och försörjningsmöjligheter.

Rättelser 2013-12-17:

Sida 33, Figur 26: fel kartbild – en ny karta visas (enbart två mindre avvikelser från tidigare)

Sida 68, Figur 82: istället för 2005–2011 avses perioden 2005–2010

Sida 86, Figur 105: istället för år 2011 avses förändring år 2001–2011

Rättelse 2013-12-18:

Sida 74, Figur 89: fel kartbild – en ny karta visas

Dnr: 2012/208

Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser

Studentplan 3, 831 40 Östersund

Telefon: 010 447 44 00

Telefax: 010 447 44 01

E-post: info@tillvaxtanalys.se

www.tillvaxtanalys.se

För ytterligare information, kontakta Wolfgang Pichler

Telefon: 010 447 44 55

E-post: wolfgang.pichler@tillvaxtanalys.se

Förord

Tillväxtanalys har till uppgift att från olika perspektiv utvärdera, analysera och redovisa effekter av statens åtgärder för hållbar tillväxt, konkurrenskraft och regioners utvecklingskraft i hela landet, samt att ge underlag och rekommendationer för utveckling av åtgärder och insatser.

I denna rapport beskriver vi tillståndet och utvecklingen av Sveriges regioner. Underlag och fakta är hämtade från många olika källor, inte minst från Tillväxtanalys officiella statistik, men även från myndighetens analysplattformar för regional statistik och prognoser (rAps) och för geografisk informationsanalys (Pipos). Vi refererar till ett stort antal av Tillväxtanalys egna undersökningar, studier och rapporter, men även till annat externt kunskapsunderlag som bedöms som viktigt i detta sammanhang.

Syftet är att ge bilder av regionala trender och strukturer som en kunskapsplattform för den nationella tillväxtpolitiken och som referens för olika regionala analyser, inte minst som ett underlag för bredare uppföljning av olika regionala satsningar. Ambitionen är att ge en rik beskrivning av den mångfacetterade verkligheten i Sveriges 72 arbetsmarknads- eller pendlingsregioner, det vi i rapporten kallar FA-regioner.

Tillväxtanalys kommer också att presentera underlag för jämförande regionala analyser på myndighetens webbplats för att ge underlag till specifika regionala analyser. Dessa två underlag – föreliggande rapport och det som senare i år redovisas på Tillväxtanalys webbplats – ska tjäna som ett faktaspäckat uppslagsverk där alla som är intresserade av den regionala utvecklingen kan ta del av den kunskap som behövs för att förstå utvecklingen, ställa rätt diagnos och föreslå förhållningssätt och åtgärder.

Rapporten har utarbetats av en projektgrupp bestående av Imber Råbock, Marcus Jernström, Inger Normark och Wolfgang Pichler som också var projektledare. Tillväxtanalys avdelning för regional tillgänglighet och tillväxt fungerade som referensgrupp under arbetets gång. Inspel och material har inhämtats från hela myndigheten.

Östersund, november 2013

Dan Hjalmarsson

Generaldirektör

Innehåll

Sammanfattning	7
Summary	10
1 Inledning	15
2 Trender och utmaningar	17
3 Territoriella förutsättningar	21
Naturgivna förutsättningar och glesa miljöer	21
Ojämn geografisk befolkningsfördelning och befolkningskoncentration	22
Fortsatt befolkningskoncentration även i regionerna	23
Ökad tillgänglighet för ökad konkurrenskraft	24
Internationell marknadstillgänglighet	25
Tillgänglighet och arbetsmarknader	26
Regionförstoringen har avstannat	27
Tillgänglighet till kommersiell service	28
Tillgänglighet till grundskolor	29
4 Regionala skillnader i befolkningsstrukturen och tillgång på humankapital	30
Befolkningsutveckling i Europa – en utblick	30
Befolkningsförändring i Sveriges regioner	31
Befolkningsutveckling till år 2020	32
Demografiska förändringar	33
Unga vuxnas rörlighet	34
En åldrande befolkning	35
Är invandrare ett plus på regioners befolkningskonto?	38
En större mångfald av människor i samtliga FA-regioner	40
Regionala skillnader i utbildning och kompetensförsörjning	41
Andelen lågutbildade är större i landsbygdsregioner	42
Kvinnor är mer högutbildade	43
Vägen till högre utbildning	45
Unga vuxna utan avslutad gymnasieutbildning	46
5 Innovativa regioner – att göra det bästa av tillväxtförutsättningarna	49
Globalisering förändrar tillväxtmöjligheterna	49
Ett dynamiskt näringsliv för ökad internationell konkurrenskraft	51
Snabbväxande företag	53
Regional sysselsättningsdynamik och krisen	54
Internationalisering av regioners ekonomi	56
Näringslivets diversifiering och koncentration	58
Näringsstruktur i regionerna	58
Många små och få stora arbetsställen	60
Företagsledare som regional tillväxtresurs	61
Regional konkurrenskraft genom ökad arbetsproduktivitet	61
Regional förnyelse för ökad global konkurrenskraft	64
Grön strukturomvandling och klimatsmarta regioner	66
6 Tillväxt för alla – innanförskap och möjlighet till försörjning och arbete	70
Ett delat Europa	71
Ett upp och nervänt Sverige	72
Framsteg i krympande regioner?	72
Försörjning i grannlandet	74
Skillnader i regionala könsbalanser	75
Utrikes föddas innanförskap	76
Ungas och äldres deltagande på arbetsmarknaden	78
In- och utträde på arbetsmarknaden	80
Matchning på arbetsmarknaden – arbetslöshet på kort och lång sikt	81
Ungdomsarbetslösheten i ett regionalt perspektiv	84
Arbetspendling – mest för män?	85
Utrikes födda pendlar bara lite mindre	87
Regionala inkomster finanserar välfärden	87

Litteratur	91
Förkortningar	94
Bilaga	95
Funktionella analysregioner (FA-regioner)	95
Typologisering av FA-regioner	96

Sammanfattning

Näringsliv, institutioner och samhälle påverkas av en allt mer integrerad global ekonomi. Exporten, framför allt tjänsteexporten, spelar en större roll för Sverige och dess regioner och är ett tydligt tecken på den globala integreringen. Den tekniska utvecklingen, kommunikationsmöjligheter och minskande handelshinder gör också att olika verksamheter på platser runt om i världen kan utgöra en del i ett världsomspännande nät av produktions- och värdekedjor. Utvecklingen har lett till att det finns ett stort anpassningstryck på näringsliv och samhälle. Samtidigt finns också ett stort behov av att utveckla ekonomin i en mer långsiktig och hållbar riktning. Dynamiken och förnyelsekraften i ekonomin kan också användas för att styra utvecklingen i en önskad riktning som innebär ökad ekonomisk, miljömässig och social hållbarhet.

För att få bästa möjliga resultat är det dock nödvändigt att ta hänsyn till olika regioners förutsättningar och behov. Nedan sammanfattas några iakttagelser utifrån de i rapporten beskrivna och analyserade aspekterna av regional tillväxt och utveckling i 72 funktionella analysregioner (FA-regioner).

- Sverige har ett rikt utbud av naturtillgångar, värdefulla utifrån ett miljömässigt och ekonomiskt perspektiv. En ökad internationell efterfrågan på mineraler, energi, fiber och mat har återigen väckt intresse för basnäringarna. Sveriges låga befolkningstäthet har fördelar när olika platskrävande verksamheter ska samsas, men olika intressen och målkonflikter har blivit vanligare inte bara kring växande storstäder.
- Geografisk koncentration är en viktig drivkraft för tillväxt och utveckling i och inom Sveriges regioner. Knappt hälften av Sveriges befolkning och 55 procent av bruttonationalprodukten finns i de tre storstads-FA-regionerna. Mot bakgrund av decennier av ökad befolknings- och inkomstkoncentration är det svårt att se att denna utveckling skulle brytas eller vända framöver. En ökad befolkningskoncentration är också den huvudsakliga trenden i landets FA-regioner.
- Sverige ligger i utkanten av Europa. Det medför att en fungerande informations- och transportinfrastruktur är avgörande för utveckling och tillväxt. Många regioner är därför beroende av till exempel flygförbindelser med en större omvärld. Trots en relativt hög genomsnittlig standard på IT-infrastrukturen finns det stora regionala skillnader vad gäller utbyggnaden av bredband.
- Även den inomregionala tillgängligheten uttryckt som närhet till service är viktig för att kunna bo och verka i olika delar av landet. Tillgänglighet till butiker har blivit sämre i 80 procent av FA-regionerna.
- Arbetspendlingen har ökat i samtliga regioner under 2000-talet. Mest i avlägset belägna FA-regioner, men det är i storstadsregioner som två tredjedelar av samtliga pendlare över kommungränsen finns. Ökningen har dock inte lett till en fortsatt regionförstoring i betydelsen att det blivit färre lokala arbetsmarknadsregioner.
- Befolkningsutvecklingen i Sverige antas vara positiv på längre sikt. I ett regionalt perspektiv förväntas en befolkningstillväxt i 40 av 72 FA-regioner till år 2020. I många mindre FA-regioner antas den minskande trenden hålla i sig. Det betyder dock inte att det inte kan finnas landsbygder, byar och orter inom FA-regionen som går mot strömmen.
- I 42 FA-regioner ger flyttningen ett positivt tillskott till befolkningsutvecklingen. Detta beror till stor del på den kraftiga invandringen under 2000-talet. Invandringen gynnar visserligen samtliga FA-regioner, men invandrare flyttar inte sällan efter en tid vidare till andra, till synes, mer attraktiva regioner. Invandrare födda i Europa har dock en större benägenhet att finnas kvar i mer perifert belägna invandringsregioner.

-
- Unga vuxna flyttar i högre grad över FA-regiongränser jämfört med andra åldersgrupper. Det är unga kvinnor som flyttar i högre utsträckning än unga män, men samtidigt minskar flyttfrekvensen för gruppen. Det kan förklaras delvis med att ungdomskullarna har blivit större under senare år och med en fortsatt bostadsbrist i storstäder och ett sämre arbetsmarknadsläge. Den dubbla flyttobalansen – ett underskott av unga vuxna och kvinnor – har också konsekvenser på barnafödandet i många mindre FA-regioner.
  - En åldrande befolkning är ett problem för många länder i Europa men även för många FA-regioner i Sverige, även om situationen för Sverige som helhet är mindre bekymmersam enligt prognoser från Eurostat. Medan andelen yngre är relativt jämnt fördelad mellan olika regiontyper är skillnaderna stora när det gäller andelen äldre av befolkning i arbetsför ålder. Högst är andelen äldre (äldrekvoten) i avlägset belägna regioner. Enligt en prognos kommer problematiken med en åldrande befolkning att öka inte minst i många mindre FA-regioner i Norrlands inland. En åldrande befolkning ökar också trycket på offentliga tjänster och behovet av arbetskraft, vilket i sin tur kan förstärka arbetskraftsbristen i näringslivet.
  - I ett kortsiktigt perspektiv är dock generationsväxlingen ett större bekymmer. I enbart 14 FA-regioner kan den avgående arbetskraften i åldern 55–64 år ersättas med arbetskraft mellan 20 och 29 år. I övriga FA-regioner finns således en demografisk mismatch i detta avseende. Även om generationsväxlingen är mer komplex än så, ger det en tydlig indikation på problem i många lokala arbetsmarknader.
  - Sverige har en relativt hög andel högutbildade jämfört med andra länder. Det är dock framför allt storstadsregionerna och FA-regioner med större städer som utmärker sig mest i detta avseende. Efterfrågan på utbildning är inte heller densamma i alla regioner och det är inte heller nödvändigtvis andelen högutbildade som ger bättre tillväxt. Viktigare för många regioner är att minska andelen lågutbildade, då det ofta är dessa som kommer i kläm vid förändringar. Det gäller särskilt unga vuxna utan avslutad gymnasieutbildning.
  - Kvinnor står för en stor del av den formella humankapitaltillväxten vad gäller eftergymnasial utbildning i FA-regioner och det framkommer även när övergången till högskoleutbildning efter avslutad gymnasieutbildning mäts. Mindre FA-regioner har generellt lägre övergångsfrekvens, vilket tyder på fortsatta svårigheter att rekrytera ungdomar från perifera delar av landet till högre utbildning.
  - En stor del av tillväxten i bruttoregionalprodukt och sysselsättning sker i storstadsregioner och gör dessa till viktiga motorer för den nationella tillväxten. Men, tillväxt finns även i mindre FA-regioner och inte sällan i en högre takt än i stadsregionerna. Det finns därför goda skäl att inte enbart fokusera på storstäderna när tillväxtpolitiken vidareutvecklas, utan snarare lyfta fram och förbättra samspelet mellan regionerna.
  - Den ständigt pågående förändringen inom näringslivet är en oundviklig och nödvändig process. Arbeten skapas i nya och växande företag och försvinner i krympande och nedlagda företag, vilket på så sätt leder till ökad tillväxt och en effektiv resursfördelning. På så sätt skapades också 440 000 nya arbetstillfällen under år 2011, samtidigt som det försvann 390 000.
  - Återhämtning efter den ekonomiska krisen år 2008/09 har gått snabbt i de flesta FA-regioner. Samtliga FA-regioner har en sysselsättningsstillväxt sedan år 2009, men i 27 av 72 FA-regioner är antalet sysselsatta fortfarande mindre än år 2007, det vill säga året före krisen. Det är bara 28 FA-regioner som visade någon form av återhämtning i antalet tillverkningsjobb. Endast 7 FA-regioner har en sysselsättningsstillväxt inom tillverkning jämfört med före krisen, vilket också bekräftar tesen att det i regel är svårt att återskapa samma typ av tillverkningsjobb som de som går förlorade.

- Den globala integreringen av ekonomin visas även genom antalet sysselsatta i multinationella företag. Mer än en fjärdedel av samtliga sysselsatta, eller 40 procent av de sysselsatta i näringslivet, i Sverige arbetar i sådana företag. Skillnaderna mellan FA-regionerna är stora. Storstadsregioner, vissa tillverknings-FA-regioner och FA-regioner med naturresurser har större andelar än många mindre, ofta tjänstebetonade FA-regioner. Efter en lång nedåtgående trend har sysselsättningsandelen av multinationella företag ökat igen och detta i samtliga typer av regioner.
- Arbetsproduktiviteten utgör en viktig indikator på konkurrenskraft. De regionala skillnaderna på länsnivå är visserligen små jämfört med andra länder, men framträder tydligare på FA-regionnivå. Storstadsregionerna, större FA-regioner och ett antal industribetonade FA-regioner har relativt höga produktivetsnivåer. Många mindre, ofta tjänstebetonade, FA-regioner har däremot relativt låg arbetsproduktivitet. Storstadsregionerna har en relativt svagare produktivitetstillväxt än andra regioner.
- Det finns höga ambitioner att reducera utsläpp av växthusgaser och minska energianvändning genom att resurseffektivisera ekonomin. Det ska ske inte minst genom att främja grön tillväxt, grön strukturomvandling och miljöinnovationer i Sveriges regioner. Utsläpp av koldioxidekvivalenter är ett viktigt mått i detta sammanhang eftersom det direkt kan kopplas till ekonomiska aktiviteter i ett land eller i en region. Utsläppsnivåerna är dock olika i olika FA-regioner och beroende på bransch- och bosättningsstruktur. En minskning skedde i 55 av 72 FA-regioner. Ett antal inlandsregioner visade dock en utsläppsökning relativt befolkning. Utsläppsminskningen totalt var störst i täta regioner nära en stad, vilka står för 58 procent för minskningen totalt i Sverige. Konjunktur- och strukturförändringar kan förklara detta. Samtidigt har eko-effektiviteten, förädlingsvärde per ton koldioxidekvivalenter, ökat betydligt i denna typ av regioner.
- Förvärvsarbetande relativt befolkning, det vill säga förvärvsintensiteten, har ökat i 57 FA-regioner mellan år 2002 och år 2011 för åldersgruppen 20–64 år. Förbättringar kan dock komma till på olika sätt. Bara i 18 FA-regioner har antalet förvärvsarbetande vuxit snabbare än befolkningen i samma åldersgrupp. I 16 FA-regioner fanns det en jobbtillväxt och en befolkningsminskning. En förbättrad förvärvsintensitet kan också fås när befolkningen minskar snabbare än antalet förvärvsarbetande i samma åldersgrupp. Olika typer av förändringar kan således leda till samma typ av förbättring.
- Äldres och ungas deltagande på arbetsmarknaden har också förändrats över tid. Medan allt fler äldre i allt större utsträckning i allt fler regioner stannar kvar i arbetskraften till pensionsåldern och därutöver, är utvecklingen tvärtom för unga i början av arbetslivet. Det genomsnittliga inträdet på arbetsmarknaden är 29 år för riket år 2011, vilket är ett år senare än år 2004.
- Regionala skillnader i regional inkomst per capita är relativt stora. Det har dock blivit en viss utjämning mellan FA-regionerna under perioden. Även arbetspendlingen påverkar inkomsterna i FA-regioner. I genomsnitt kommer 8 procent av inkomsterna från andra FA-regioner. Detta kan vara betydligt mer i vissa delar av landet, inte minst när det gäller inkomster från till exempel grannlandet Norge. Inkomster från grannländerna utgör dock inget direkt underlag till ett förbättrat lokalt och regionalt skatteunderlag.

Summary

Trade and industry, institutions and society at large are under the influence of an increasingly integrated global economy. Exports and imports of services in particular play a greater role for Sweden and its regions, as a clear indicator of the new global integration. Technological development, communication capabilities and the lowering of trade barriers also mean that different enterprises spread across different global locations are well-placed to join a worldwide network of production and value chains. This trend has placed high pressure on trade and industry and society to adapt accordingly. Meanwhile, there is also a great need to develop the economy in a more long-term and sustainable direction. The dynamism and agility of the economy can also be mobilised in guiding developments in the desired direction of greater economic, environmental and social sustainability.

However, to achieve the best possible results, it is necessary to take account of the different regions' traits and needs. The following summary consolidates a number of observations based on the aspects of regional growth and development described and analysed in the report.

- From an environmental and economic perspective, Sweden benefits from an abundance of natural resources. Increased demand for minerals, energy, grain and foods has renewed interest in the basic industries. Its low population density gives Sweden advantages when high-sprawl enterprises need to co-exist, but divergent interests and conflicting objectives have become increasingly common not just on the outskirts of expanding metropolises.
- Geographical concentration is a key driver for growth and development in the Swedish regions. The three metropolitan functional regions account for just under half of the Swedish population and 55 per cent of the gross domestic product. Following decades of increasing population and income concentration, it seems unlikely that this trend could be halted or reversed in the future. The increase in population concentration is also the main trend characterising the country's functional regions.
- Sweden is on the outskirts of Europe. This means that a functioning information and transport infrastructure is crucial for the country's development and growth. Many Swedish regions are reliant on factors such as flight connections to a wider world. In spite of a relatively high average standard of IT infrastructure, major regional disparities exist in terms of the expansion of high-speed broadband.
- Intraregional accessibility, expressed as proximity to services, also determines the attractiveness of living and working in different parts of the country. Accessibility to shops has declined in 80 per cent of the functional regions.
- Work commuting has increased in all types of regions in the 2000s, mostly in remote functional regions, although two-thirds of all inter-municipal commuters live in the metropolitan regions. This increase has not, however, resulted in sustained regional expansion in the sense that the number of local labour market regions has decreased.
- The population trend in Sweden is regarded as being positive over the longer term. From a regional perspective, the prediction is for population growth in 40 of 72 functional regions up to year 2020. In many small functional regions, the declining trend is expected to continue. However, this is not to say that some villages, towns and districts within a functional region will not tend in the opposite direction.
- In 42 functional regions, migration has given the population trend a positive boost due largely to the large-scale immigration in the 2000s. Immigration undoubtedly boosts the population count in all the functional regions, but immigrants typically move on after a while to other,

seemingly more attractive regions. However, European-born immigrants have a greater tendency to stay put in more peripheral immigration-dense regions.

- Compared with other age groups, young adults show a greater tendency to migrate across the borders of the functional regions. Of those, young women tend to move more than young men, although the relocation frequency is decreasing for this group also. This is attributable partly to the fact that the youth cohorts have increased in recent years and partly to the persistent lack of housing in major cities as well as weaker labour market conditions. The double migration balance – the shortage of young adults and women – also impacts on the birth rate in many of the smaller functional regions.
- An ageing population is a problem for many functional regions in Sweden, as it is for many European nations, although the situation for Sweden as a whole is less alarming according to Eurostat forecasts. While the proportion of young adults is relatively evenly distributed among different types of region, the disparities are great as regards the proportion of mature adults of working age. The old age dependency ratio is highest in the most remote regions. According to a forecast, the problem of the ageing population is set to increase not least in many of the smaller functional regions in the interior of Northern Sweden. The ageing population is also placing greater pressure on public services and the demand for labour, which in turn exacerbates the shortage of labour in trade and industry.
- In the short term, however, generational succession is cause for greater concern. In only 14 functional regions will the retiring workforce aged 55–64 years be replaced by a workforce in the age-range 20 to 29 years, and in the remaining functional regions there is thus a growing demographic mismatch. Although generational succession embodies more complexities than these figures indicate, they are still indicative of the problems posed by the growing dependency ratio.
- Sweden has a relatively high proportion of high educational achievers compared with other countries. However, for this indicator, the metropolitan regions and functional regions with large towns are the highest performers. Demand for education is also not the same in all regions and a high proportion of high educational achievers is not necessarily a predictor of higher growth. For many regions, it is more significant to reduce the proportion of low educational achievers, as they are often those most adversely affected by change. This is the case particularly for young adults without upper secondary level education.
- Women account for a large proportion of formal human capital growth in terms of post-secondary education in functional regions, and this is also apparent in the transition to university education when surveying completion of upper secondary school. Small functional regions generally show lower transition frequency, which suggests continued difficulty in recruiting young people from peripheral parts of the country to higher education.
- A large proportion of the growth in gross regional product and employment stems from metropolitan regions, making these key drivers for national growth. However, growth is found in small functional regions also and not uncommonly at a higher rate than in urban regions. There are thus sound reasons for not focusing solely on the metropolises when developing growth policies, but rather on promoting and enhancing interaction between the regions.
- The state of flux within trade and industry is an indispensable and highly productive process. Jobs are created in new and expanding enterprises and shed from downscaled and discontinued enterprises, which thus results in increased growth and effective resource distribution. In this way, 440,000 new jobs were created within the year 2011, while 390,000 disappeared.

-
- Recovery from the financial crisis in 2008/2009 has been rapid in the majority of functional regions. Every one of the functional regions has achieved growth in the rate of employment since 2009, but in 27 of the 72 functional regions, the number of employed persons is still lower than in 2007, that is, the year before the crisis. Only 28 functional regions showed any form of recovery in the number of manufacturing jobs. Only 7 functional regions display growth in the employment rate within manufacturing as compared with before the crisis, which confirms the theory that it is generally difficult to reinstate the same types of manufacturing jobs once they have been lost.
  - The global integration of trade and industry is also seen in the number of employees in multinational companies. More than a quarter of all employed persons in Sweden work for such companies. The differences between the functional regions are high. Metropolitan regions, certain manufacturing functional regions and functional regions with natural resources have a higher proportion than many small, often services-dominated, functional regions. Following a long downward trend, the share of employment attributable to multinational companies rose again, with this trend seen in all types of regions.
  - Labour productivity is an important indicator of competitiveness. The regional differences at county level may be small compared with other countries, but are more prominent at functional-region level. The metropolitan regions, and a large number of industry-intensive functional regions, have relatively high productivity levels. Many smaller functional regions, dominated more by the service industry, however, showed relatively low labour productivity. The metropolitan regions display weaker productivity growth than other types of regions.
  - Ambitions are high to reduce greenhouse gas emissions and to reduce energy consumption by raising the economy's resource efficiency. The aim is to achieve this not least by promoting green growth, green structural conversions and environmental innovations in the Swedish regions. Emissions of carbon dioxide equivalents constitute an important metric in this context, as this may be linked directly to economic activities in a country or region. However, emissions levels differ in different functional regions and are dependent on sectoral and settlement structures. A reduction was achieved in 55 of 72 functional regions. A number of regions in the interior, however, showed an increase in emissions measured per capita. The decrease in emissions overall was greatest in densely populated regions close to a city, which account for 58 per cent of the total decrease in Sweden. This is explained by trade and structural changes. At the same time, eco-efficiency, value-added per ton of carbon dioxide equivalent, has increased significantly in these types of regions.
  - The employment rate for persons aged 20–64 years increased in 57 functional regions between 2002 and 2011. This improvement may, however, be achieved in different ways. In only 18 functional regions did the number of employed increase more rapidly than the population in the same age-range. 16 regions showed employment growth and a fall in the population. An improvement in the employment rate is also typically achieved if the population falls faster than the number of employed in the same age-group. Different types of changes may thus result in the same type of improvement.
  - The participation of older persons and young adults in the labour market has also changed over time. While, in a growing number of regions, increasing numbers of older persons remain in the workforce until pensionable age and beyond to a far greater extent, the trend is reversed for young people at the start of their working lives. The average age of labour market entry in 2011 was 29 years nationwide, which was one year older than in 2004.

- Regional disparities in regional income per capita are relatively substantial. A certain levelling has, however, occurred between the functional regions in the period. On average, 8 per cent of incomes derive through work-commuting from other functional regions, but significantly more in certain parts of the country, not least when it comes to incomes from countries such as neighbouring Norway. However, incomes from neighbouring countries do not provide any direct basis for an improved local and regional tax base.

1 Inledning

Sveriges tillväxt är summan av den tillväxt som skapas i landets samtliga regioner. Denna insikt kan anses trivial, men har stor betydelse för hur det regionala tillväxtarbetet genomförs i praktiken. Den politiska utmaningen är således att skapa förutsättningar för alla regioner att utifrån sina möjligheter bidra till att generera mesta möjliga nationella tillväxt och välfärd. En stor del av ansvaret i denna process ligger hos regioner och kommuner. Ett stort ansvar ligger också hos regeringen som genom olika styrmedel strävar efter att stärka tillväxtförutsättningarna i alla delar av landet.

Syftet med denna rapport är att beskriva utvecklingen och tillståndet i Sveriges funktionella analysregioner (FA-regioner). Det regionala tillväxtarbetet bör i så stor utsträckning som möjligt grunda sig på fakta och kunskap om de olika processer som pågår inom och mellan regionerna. Rapporten ger en samlad bild av trender och strukturer som är viktiga för utveckling av den nationella tillväxtpolitiken.

Den huvudsakliga kärnan i rapporten är analyser och beskrivningar i form av indikatorer och mått, viktiga i både internationella, nationella och regionala jämförelser, samt för jämförelser över tid. De valda indikatorerna är beprövade utifrån både ett vetenskapligt och ett policyinriktat perspektiv. Ambitionen är att göra beskrivningar användbara även i samband med uppföljningen av till exempel Europa 2020-strategin eller strukturfondsarbetet.

I uppdraget ingår också att belysa territoriella skillnader, det vill säga skillnader mellan landsbygdsregioner, tätare regioner och storstadsregioner. För att göra detta används en av Eurostat och OECD utvecklade typologisering tillämpad på Sveriges FA-regioner. På så sätt underlättas också en bättre jämförbarhet med andra internationella analyser.

Rapporten utgår från ett övergripande nationellt perspektiv. Den centrala frågan är om regionerna i sin helhet har utvecklats i den ena eller andra riktningen, hur den geografiska fördelningen i strukturer, utveckling och tillväxt ser ut, men också om skillnaderna mellan regionerna har blivit större eller mindre. Generellt sett beskrivs övergripande trender och processer som utgör ett sammanhang för de regionala tillväxtförutsättningarna.

Rapporten behandlar följande aspekter av regional tillväxt:

- Territoriella förutsättningar
- Regionala skillnader i befolkningsstrukturen och tillgång på humankapital
- Innovativa regioner – att göra det bästa av tillväxtförutsättningarna
- Tillväxt för alla – innanförskap och möjlighet till försörjning och arbete

Inledningsvis sammanfattas även några övergripande utmaningar och trender.

Urvalet av teman och indikatorer kan ses som en minsta gemensam nämnare för en bredare uppföljning av den regionala tillväxtpolitiken, men även som en utgångspunkt för en rad fördjupade analyser, med anknytning till regionala frågeställningar. Den regionala tillväxtpolitiken ställs hela tiden inför nya utmaningar och frågeställningar, vilka bör reflekteras över i en rapport som beskriver regionernas tillstånd och utveckling. Detta arbete sker därför i samverkan med annat utvecklingsarbete inom berörda områden, myndigheter och organisationer.

Med detta som utgångspunkt bör återigen påpekas att syftet med rapporten i första hand är att ge olika intressenter underlag för att kunna göra sig en egen bild av utvecklingen och tillväxten i regionen.

2 Trender och utmaningar

Sveriges ekonomiska tillväxt har varit god de senaste 20 åren och Sverige står sig väl i många internationella jämförelser. Framgången bygger på att ekonomin och samhället har visat en påtaglig förmåga att möta den allt hårdare internationella konkurrensen och anpassa sig till nya förutsättningar och förändrade spelreglar, som t.ex. informationsteknologins utveckling eller minskande handelshinder. Svensk utrikeshandel har också mer än fördubblats sedan 1970-talet och exporten av varor och tjänster motsvarar numera 50 procent av bruttonationalprodukten, varav två tredjedelar fortfarande går till ”gamla” marknader i Europa. Den snabba ökningen av utrikeshandeln avspeglar på ett bra sätt Sveriges växande integrering på en global marknad. Utvecklingen är emellertid inte unik för Sverige utan snarare ett karakteristiska för den globala ekonomins funktionssätt. Svenska företag och den svenska ekonomin har dragit nytta av globaliseringen. För en fortsatt positiv utveckling är det därför viktigt för Sverige och Sveriges regioner att stärka och förbättra sina kort i det globala ekonomiska spelet.

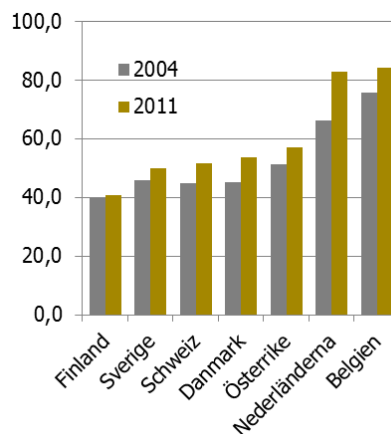
En stor del av exporten utgörs av varor – år 2013 utgjorde dessa 68 procent av exportvärdet. Skogs-, mineral- och verkstadsvaror har haft och har stor betydelse för Sveriges ekonomi. Många regioner drar stor nytta av en blomstrande gruv- och verkstadsindustri.

Det är dock tjänsternas andel av den totala exporten som har blivit viktigare under 2000-talet. Tjänsteexporten ökar betydligt snabbare än tjänsteimporten och genererar på så sätt ett ökande handelsöverskott och bidrag till Sveriges ekonomi. Det är både en växande besöksnäring och gränshandel som ligger bakom denna förändring, men även de grundläggande förändringarna inom olika produktions- och värdekedjor. I många gränsregioner har handeln fått en stor betydelse för den regionala ekonomin och uppskattas generera 23 miljarder kronor enbart från norska besökare.¹ Utländska turister står totalt för nästan 7,5 procent av Sveriges totala exportvärde. Tillsammans med andra värdeskapande verksamheter, industrier och tjänster utgör dessa aktiviteter basen för regional förnyelse och utveckling inte minst mot en mer hållbar riktning. Kopplingarna mellan tjänster och tillverkning har förstärkts på senare år.² Det

¹ HUI (2013). *Nordisk gränshandel och turism i Sverige 2012*.

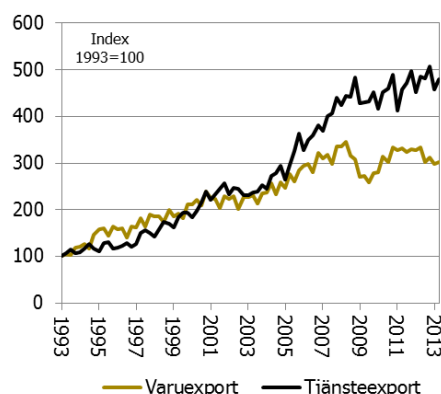
² *Tillväxtanalys(2010). Svensk tjänstehandel - omfattning, utveckling och betydelse. WP/PM 2010:15.*

Figur 1 Exportkvot – export av tjänster och varor per BNP i procent, länder, år 2004 och år 2011

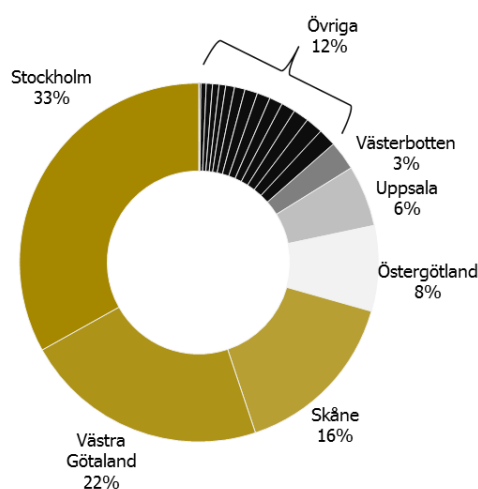
Källa: OECD

Figur 2 Varu- och tjänstexport, löpande priser, år 1993–2013 (index)

Källa: SCB/Nationalräkenskaper

Figur 3 Utgifter för forskning och utveckling inom företag och högskolor, län, år 2009

Källa: SCB

Anm: utgifter för högskolesektorn är skattade utifrån antalet årsarbeten

gör att ökad öppenhet för internationell handel i tjänster också gynnar exportutvecklingen i branscher inom tillverkningsindustrin där insatserna av tjänster är stora. Dessa branscher är generellt mer teknologi- och human-kapitalintensiva och därför mer beroende av storstads-regioners kunskapsutbud och innovationskraft.

I ett svenskt perspektiv kan det dock vara relevant att fråga sig vilka delar av produktions- och värdekedjorna som kan finnas kvar i landet. Det har blivit mycket enklare och billigare för företag att förlägga tillverkning, distribution, marknadsföring, forskning och utveckling på olika platser i världen.³ Olika platser och regioner kan således också få olika roller i de globala produktionskedjorna, vilka kan effektiveras och utnyttjas för att hävda sig i den globala konkurrensen. Många industrieföretag och regioner i Sverige kan fortfarande genom en hög grad av specialisering konkurrera med företag och regioner i länder med t.ex. mycket lägre lönekostnader. Denna specialisering av regioners näringsliv medför en geografisk differentiering mellan olika regioner som kan leda till en exponering och ökad sårbarhet mot händelser i omvärlden.

Trots uppfattning om hög prestanda kan emellertid företag och således regioner hotas av nedläggningsbeslut fattade i internationella koncerner av skäl som ligger utanför det lokala företaget eller regionens påverkansmöjlighet. Det krävs en hög anpassningsförmåga och flexibilitet bland samtliga inblandade aktörer för att återhämta sig från strukturella kriser⁴ och för att hitta nya konkurrenskraftiga specialiseringar. Strävan efter en dynamisk specialisering förutsätter ofta en viss storlek på regionen och arbetsmarknaden. Större regioner och städer har för det mesta de nödvändiga institutionerna, t.ex. universitet, FoU, tjänster m.m., som krävs för att stödja kluster- och innovationsprocesser. I mindre regioner och platser uppnås vissa av dessa agglomerationsfördelar genom en större social närhet eller företagskultur, men kan förstärkas genom en förbättrad samordning och planering mellan olika administrativa nivåer.⁵

³ Tillväxtanalys (2012). Globala värdekedjor och internationell konkurrenskraft. WP/PM 2012:23

⁴ Tillväxtanalys (2011). Föreställningar om regional sårbarhet. WP/PM 2011:53

⁵ Tillväxtanalys (2011). Utvecklingskraft i kommuner och regioner

Förändring utgör en del av en nödvändig och normal förnyelseprocess i näringslivet och samhället. Denna dynamik och förändring i näringslivet öppnar också upp för att ”knuffa” utveckling i en önskad riktning. Inom området regional tillväxtpolitik nämns bl.a. jämställhet och integration, internationalisering och ett stärkt fokus på miljö, klimat och energi.⁶ Dessa horisontella mål ger uttryck för en långsiktig önskad samhällsutveckling, men kan tillika vara en drivkraft för den ekonomiska utvecklingen i landet och dess regioner.⁷ Vilka insatser, åtgärder och investeringar som används hänger också samman med behov och förutsättningar i regionen och utgör som regel en kombination av olika koordinerade instrument.

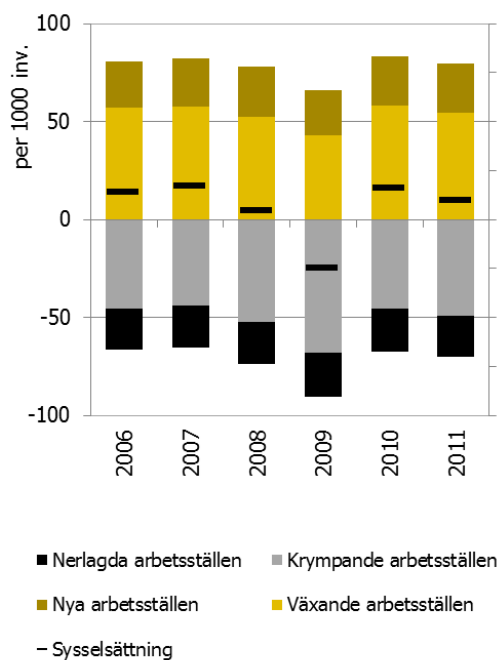
En hållbar tillväxt innebär också att det ska finnas arbete för alla. Europeiska Unionen har i sina rekommendationer till Sverige betonat situationen för utsatta grupper, som ungdomar, personer med utländsk bakgrund och äldre på arbetsmarknaden. Att öka ”innanförskapet” har en tydlig regional dimension eftersom arbetsmarknadens funktionssätt i stor utsträckning bestäms av regionala faktorer. Ett högt deltagande på arbetsmarknaden är också nödvändigt för att klara en lokalt finansierade välfärd. En växande andel äldre – framför allt i många mindre regioner – gör det nödvändigt att öka ansträngningarna att förbättra den lokala arbetsmarknadens funktionssätt. Minskad könsbundenhet i vissa branscher, invandring och integration av ny kompetens, arbetet med ökad hälsa ökar chansen att stora som små arbetsmarknader kan utvecklas i långsiktigt positiv riktning.

Sverige utgör en mycket liten del av den globala ekonomin och befolkningen. För att en öppen ekonomi som Sverige ska förbli konkurrenskraftig måste landet ta sig an de globala utmaningarna. Detta förutsätter en förmåga till ständig utveckling, som vilar på regionala och lokala miljöers förmåga att erbjuda goda villkor för entreprenörskap och innovation: med goda interna förutsättningar och en stor öppenhet och förmåga till samspel med omvärlden. Det gäller särskilt förmågan att utveckla kunskap och kontakter med de så kallade BRICS-länderna (Brasilien, Ryssland, Indien, Kina och Sydafrika).

⁶ Regeringens skrivelse (2009). *Strategiskt tillväxtarbete för nationell strategi för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007-2013*. Ds 2009:69.

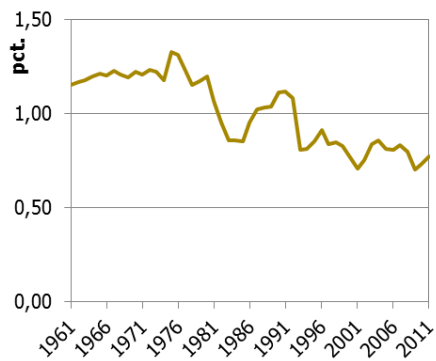
⁷ *Tillväxtanalys (2012). Indikatorer för uppföljning av regional tillväxt. WP/PM 2012:10*

Figur 4 Skapade och försvunna arbetstillfällen som andel av befolkning vid nya, växande, krympande och nerlagda arbetsställen för perioden år 2006–2011, Sverige

Källa: SCB/FEK,RTB

Figur 5 Sveriges andel av den globala ekonomin (BNP), procent, år 1961–2011

Källa: Världsbanken

Utvecklingen av de globala värdekedjorna kommer att fortsätta och förstärkas. Det innebär att regionerna måste identifiera och fokusera på det som man är bra på, inte bara i ett nationellt utan också i ett internationellt perspektiv. Det finns i allt mindre utsträckning någon skyddad hemmamarknad där man inte är utsatt för den globala konkurrensen.

Sverige måste fortsätta att gå i riktning mot ett mera hållbart samhälle. Det kräver aktiva insatser på alla nivåer för att med styrmedel och stimulanser påverka struktur-omvandlingsprocessen i riktning mot ett hållbart samhälle.

Slutligen är det i ljuset av att Sverige är en liten ekonomi nödvändigt att på bästa sätt nyttja resurserna för att bygga ett starkt samhälle. Det innebär att ta vara på de styrkor och tillväxtpotentialer som finns i alla delar av landet och i alla delar av samhället.

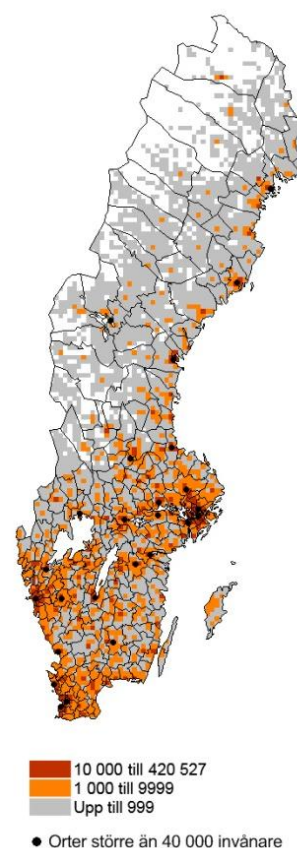
3 Territoriella förutsättningar

Naturgivna förutsättningar och glesa miljöer

Sverige har ett rikt utbud av naturtillgångar som mineraler, jord, skog, vatten och hav som är värdefulla utifrån ett miljömässigt och ett ekonomiskt perspektiv. Under lång tid fick naturresurserna dock ingen större uppmärksamhet i analyser av den ekonomiska utvecklingen i Sverige. En ökad internationell efterfrågan på mineraler, energi⁸, fiber och mat⁹ under det senaste decenniet har dock återigen väckt intresse för dessa näringar och frågeställningar. Det finns stora ekonomiska värden i detta. Enbart satsningar på prospektering i Sverige nådde under år 2011 en rekordnivå på 783 miljoner kronor enligt bergverksstatistiken. Vidare bedöms att antalet metallgruvor i Sverige kan fördubblas till 30 stycken år 2020.¹⁰ Avverkning av skog genererade ett bruttovärde på 27 miljarder kronor år 2010 och exportinkomster från skogsrelaterade produkter ligger på cirka 110 miljarder kronor varje år. Därtill tillkommer investeringar i energiproduktionsanläggningar, framför allt i förnyelsebara energiformer som vind-, vågkraft och biobränsle. Dessa och andra naturgivna tillgångar kommer att spela en viktig roll i Europa^{11, 12} och Sverige, men kommer också att påverka och förändra berörda landsdelar.

I många regioner som är intressanta utifrån sina naturtillgångar finns även platser attraktiva för boende, friluftsliv och turism eller områden värdefulla utifrån ett miljöperspektiv. Sveriges låga befolkningstäthet är i många avseenden en fördel när olika platskrävande verksamheter såsom exploateringen av mineraler, utbyggnaden av förnybar energi, produktion av biomassa, renskötsel eller turism ska samsas. Jämfört med andra mer tätbefolkade länder¹³ upplevdes kanske resurshållning och resursplanering av mark länge som en mindre fråga. Men det förändras även i Sverige. Lokala målkonflikter kan uppstå både kring storstäder och på platser som präglas av avfolkning. Med en större samordning av ekonomisk och fysisk planering kan många konflikter förmodligen vändas till en vinst för flera intressen¹⁴ och

Figur 6 Befolkning fördelad över ett 10*10 km raster, år 2011

Källa: SCB/ koordinatsatt befolkningsstatistik

⁸ IEA (2012). *World Energy Outlook*.

⁹ FAO (2011). *Looking Ahead in World Food and Agriculture*.

¹⁰ Sveriges mineralstrategi 2013

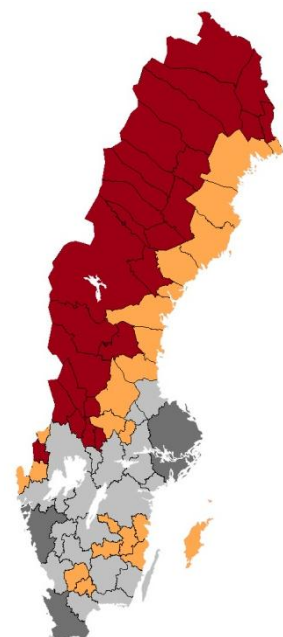
¹¹ EU-kommissionen (2013). *EU-forest strategy*.

¹² EU-kommissionen (2010) *Energi 2020*.

¹³ ESPON (2013). *European Land Use Pattern. EU-LUPA*.

¹⁴ Tillväxtanalys (2013): *Kommunal översiktsplanering och regionala utvecklingsprogram. Rapport 2013:01*.

Figur 7 Befolkningsstäthet, år 2012, FA-regioner

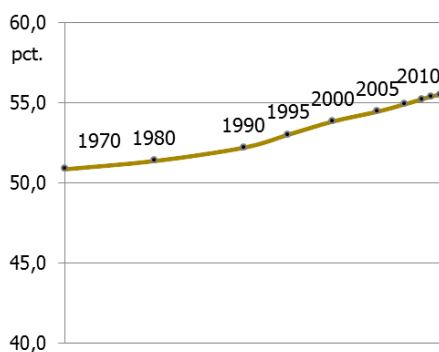

Inv./km²

■	117 till 159	(3)
■	23 till 117	(20)
■	8 till 23	(23)
■	0 till 8	(26)

Källa: SCB/RTB

Figur 8 Befolkningskoncentration i Sverige år 1970–2012 på basis av FA-regioner

Källa: SCB/RTB

för regionen i stort. Efterfrågan på gles- och landsbygders resurser kräver dock också ny kunskap och arbetskraft. Men, även om det finns en stor efterfrågan på arbetskraft i många gles- och landsbygdsregioner, bor arbetskraften i allt mindre utsträckning i dessa delar av landet. Även kunskapen som behövs för att på ett effektivt och långsiktigt hållbart sätt skörda dessa värden finns i stor utsträckning vid universitet och företag i större städer, eller andra länder långt borta från gruvor, turist- och vindparksanläggningar. Svårigheterna har därför i många avseenden också en mellanregional eller stad/land-dimension, relevant för den nationella policynivån att ta fasta på.

Ojämn geografisk befolkningsfördelning och befolkningskoncentration

Sverige är ett mycket glest befolkat land. Befolkningsstätheten ligger vid 23 invånare per km² vilket kan jämföras med 117 inv. per km² för EU-27. Det är bara Stockholms, Malmös och Göteborgs FA-regioner som har en högre befolkningsstäthet än genomsnittet i EU. 8 FA-regioner har en täthet på mindre än 1 invånare per km², vilket visar på ett brett spektrum av territoriella förutsättningar. Befolkningsstäthet används som regionalt tröskelvärde för offentliga företagsinvesteringar, men framför allt i analyser som en skattning för tillgänglighet och agglomerationsfördelar. Det senare kan fungera i länder med en relativt jämn fördelning av befolkningen över territoriet. I Sverige säger dock befolkningsstätheten mycket lite om den faktiska befolkningsfördelningen och måttet är därför svårt att tillämpa i olika analyser.

I figur 6 visas den faktiska befolkningsfördelningen i ett rutnät på 10*10 km, vilket också används för att bestämma den geografiska befolkningskoncentrationen. Genom denna mer avancerade beräkning framkommer att Sverige i själva verket är ett land med en mycket hög befolkningskoncentration. En stor andel av befolkningen bor således på en relativt liten del av Sveriges yta. Detta står sig även i ett internationellt perspektiv och endast Kanada, Australien, Island, Mexico och Korea av OECD-länderna uppmäter högre nivåer på en skala motsvarande län i Sverige. Beräkningarna för Sverige visar att befolkningskoncentrationen motsvarar ett värde på 55 procent, vilket med andra ord är den andelen av befolkning som skulle behöva omfördelas för att i teorin få samma befolkningsantal i samtliga FA-regioner.

Befolkningskoncentrationen har också ökat med knappt 5 procent sedan 1970-talet. Förändringen är relativt

liten, men tycks ha tilltagit sedan början av 1990-talet och sammanfaller då med genomgripande samhällsförändringar som avregleringen av marknader, en ökad internationalisering och expansion av högskoleutbildningen som samtliga satte fart på urbanisering. Utvecklingen är därför inte heller unik för Sverige utan förekommer i de flesta OECD-länderna. I Sverige tycks utvecklingen dock kommit i gång tidigare och kraftigare än i många andra länder.¹⁵

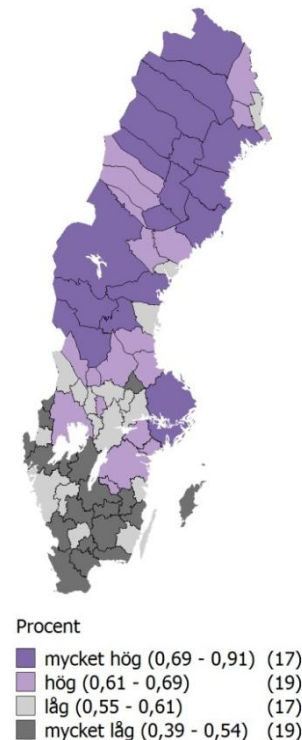
Fortsatt befolkningskoncentration även i regionerna

Analysen av territoriella förutsättningar bör också ta hänsyn till inomregionala utvecklingsprocesser. På samma sätt som för Sveriges 72 FA-regioner, kan även den inomregionala befolkningskoncentrationen beräknas, men då på basis av 10x10 km rutor (figur 9). En hög inomregional befolkningskoncentration bör ge vissa ekonomiska fördelar som har med närhet att göra. För att dessa fördelar kan utvecklas till fullo måste det dock finnas ett visst befolkningsunderlag som underlättar arbetsdelning och ett differentierat näringsliv. Men, koncentrationsvinster kan uppstå i betydligt mindre skala, t.ex. genom samordning av service på ett ställe. En ökad koncentration av befolkning oberoende av storlek kan således minska transportarbete i regionen och underlätta utbyggnaden av kollektivtrafiken. En förtätning är sålunda ett tillvägagångssätt som också används i planeringssammanhang.

Att det finns relativt stora regionala skillnader vad gäller befolkningsfördelningen kan urskiljas i kartan på sidan 17 (figur 6). Genom att tillämpa samma beräkningsmetod som för FA-regioner ovan kan det fastställas ett mått på inomregional befolkningskoncentration för respektive FA-region. Utgångspunkt är befolkningsfördelningen i ett 10*10 km raster. Skillnaderna mellan olika landsändar är relativt stora i detta avseende och FA-regioner i norr har för det mesta en betydligt högre koncentration än regioner i södra Sverige. Det som vanligen kallas för "glesbygder" är alltså i många fall regioner som uppvisar en stark befolkningskoncentration. I de södra delarna av Sverige är den inomregionala befolkningskoncentrationen lägre och befolkningen såldes mer spridd över hela FA-regionens yta.

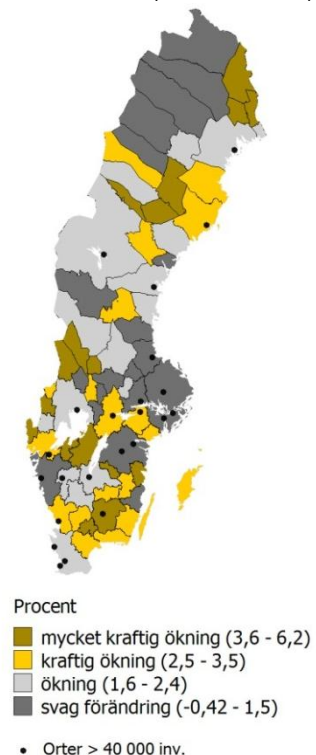
Med några få undanta (FA-regionerna Kiruna, Arjeplog, Sorsele) är den huvudsakliga trenden en förtätning av

Figur 9 Inomregional befolkningskoncentration inom FA-regioner, utifrån 10*10-kmrutor, år 2012, FA-regioner

Källa: SCB/koordinatsatt befolkningsstatistik

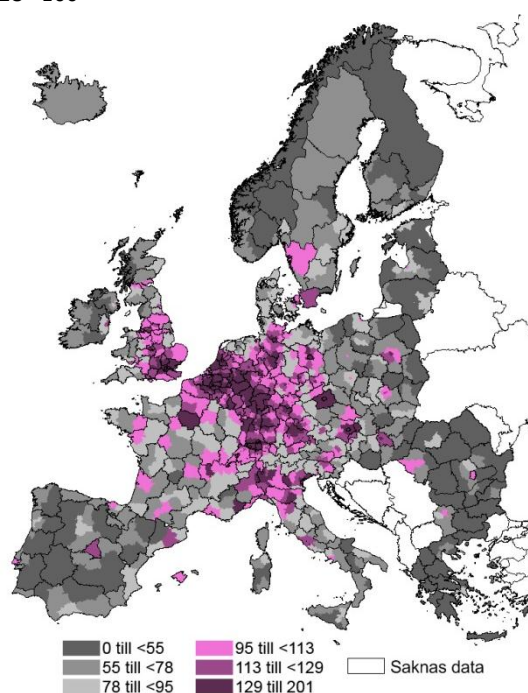
Figur 10 Förändring inomregional befolkningskoncentration inom FA-regioner, utifrån 10*10-kmrutor, år 2002–2012, procent

Källa: SCB/koordinatsatt befolkningsstatistik

¹⁵ Världsbanken (2009). *World development report*.

Figur 11 Multimodal (bil, tåg och flyg) regional tillgänglighet, Nuts 3 regioner, år 2006. Index: EU=100

Källa: ESPON

befolkningen inom FA-regionerna under perioden år 2002 till år 2012. Det finns dock inga entydiga regionala mönster i styrkan av förändringen. De befolkningsmässigt största FA-regionerna uppvisar relativt små inomregionala koncentrationsförändringar, men så gör även vissa mindre FA-regioner i Norrlands inland. Mindre FA-regioner visar oftare på en något större relativ ökning av befolkningskoncentrationen under perioden.

Ökad tillgänglighet för ökad konkurrenskraft

Infrastrukturen avspeglas i olika tillgänglighetsmått för regioner och platser och används för att illustrera relativa territoriella fördelar jämfört med andra regioner eller platser. Sverige har utifrån ett europeiskt perspektiv en mycket svag tillgänglighet, jämfört med centrala delarna i Europa. Enbart Nuts-2 regionerna Västsvetige och Skåne har en bättre tillgänglighet.

Stora belopp satsas varje år på att förbättra infrastrukturen inte minst för att främja omställning och internationalisering av regioners näringsliv och lokala arbetsmarknaders funktionssätt. De mer varaktiga egenskaperna hos infrastrukturen uppfattas också som ett mer pålitligt bidrag till att skapa relativa produktivetsfördelar än de geografiskt lätttrågliga tillgångarna, som exempelvis utbildning. Det är därför inte heller förvånande att infrastruktur utgör den enskilt största regionala frågan utifrån regionens perspektiv.¹⁶

Men, även i ett regionalt perspektiv ger kunskapsläget olika bilder vad gäller sambandet mellan infrastrukturinvesteringar och tillväxt. Beroende på metod, tidsram och geografisk nivå varierar slutsatserna mellan viss effekt, ingen effekt alls, effekt i annan region eller enbart effekt i redan dynamisk region.¹⁷ Det sistnämnda stödjer dock argument från OECD m.fl. om att det behövs mer än infrastrukturinvesteringar för att skapa tillväxt i regioner. Infrastruktur anses alltså snarast som en nödvändig, men otillräcklig förutsättning för att skapa tillväxt. Särskilt om det saknas andra komplementära resurser som kan hjälpa regionen att tillvarata de nya infrastrukturförutsättningarna.¹⁸ Investeringar bör därför sättas i relation till regioners förutsättningar

¹⁶ Regionala prioriteringar för investeringsområden i de kommande strukturfonderna 2014–2020. Sammanställning Näringsdepartementet

¹⁷ Isacson G., Hultkrantz L. (2004) *Infrastruktur och tillväxt – en litteraturoversikt*. VTI.

¹⁸ *Tillväxtanalys (2011). Tillgänglighet och näringslivets konkurrenskraft. WP/PM 2011:35*

och behov, inte minst för att undvika att investeringar leder till långsiktiga oönskade effekter, d.v.s. att den konkurrenskraftigare centrala regionen försvagar ekonomin och servicen på bekostnad av den perifera regionen. När fokus och medvetenhet väl ligger på regioners egna förutsättningar och resurser borde en förbättrad tillgänglighet till andra nationella och internationella marknader dock vara ytterligare en fördel för ökad tillväxt i regionen.

Internationell marknadstillgänglighet

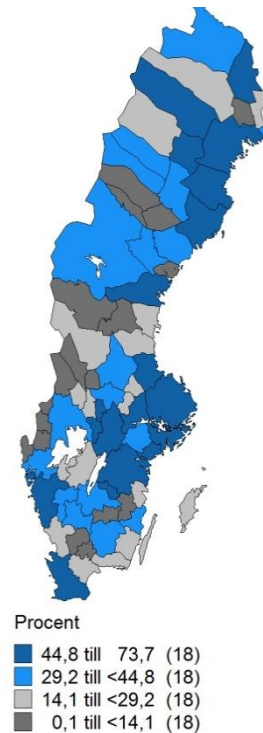
Både IT-infrastruktur och flygförbindelser anses som exempel på viktiga förutsättningar för att bedriva affärer och handel med andra marknader i in- och utlandet. I många regioners tillväxtstrategier har flygplatser och IT-infrastruktur en framskjuten position och utgör en strategisk tillväxtfråga och en regional koppling till den globala omvärlden. Betydelsen av t.ex. flyg är större i perifera regioner som också avspeglas i figur 11, vilket ger svenska regioner en något bättre tillgänglighet än andra jämförbara regioner i Europa. IT infrastrukturen är en minst lika betydelsefull faktor för att få fram nya affärsmöjligheter, tjänster och innovationer. Det förekommer stora skillnader mellan och inom olika regioner och framför allt mellan olika typer av regioner såsom städer och landsbygder.¹⁹

Konnektivitet med flyg visar hur väl en ort eller region är knuten till andra orter och regioner och räknas även in i tillgänglighetsbeskrivningen ovan. Det kan på så sätt ses som ett mått för att identifiera regioner som är väl sammanknutna med andra regioner, respektive regioner som har halkat efter i det avseendet. Årlig återkommande statistik från myndigheten Trafikanalys beskriver möjligheten att med flyg besöka eller ta emot besök från andra regioner i in- och utlandet över dagen. I figur 13 visas antalet destinationer i in- och utlandet som kan nås från regioner i Sverige. Kartan visar relativt goda förutsättningar för att göra dagsbesök i många delar av landet. Förutsättningarna är dock sämre när det gäller att ta emot besökare från andra regioner i in- och utlandet. Antalet flygförbindelser i framför allt norra Sverige står sig väl jämfört med andra perifera europeiska regioner.²⁰

¹⁹ Tillväxtanalys (2010). *IT i landsbygder – IT användning med fokus på mikroföretag*

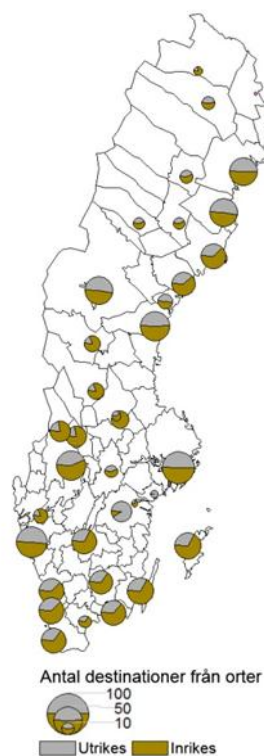
²⁰ Gloersen et al (2006). *Northern Peripheral, Sparsely Populated Regions in the European Union and in Norway.*

Figur 12 Invånare med tillgång till bredband med minst 50Mbps/s, andel av befolkning i FA-regionen, år 2011

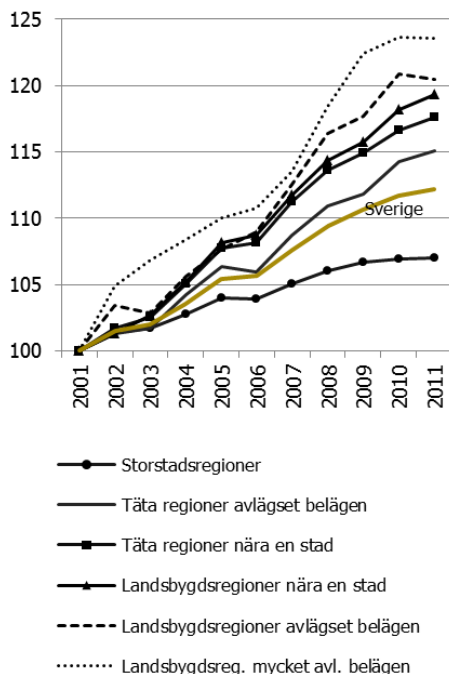
Källa: PTS

Figur 13 Antal möjliga destinationer som nås från orter i Sverige för besök över dagen (åtkomlighet), år 2012

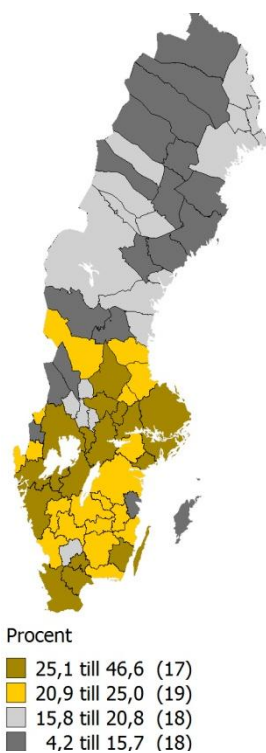
Källa: Trafikanalys

Figur 14 Förändring av arbetspendlingen, 20–64 år, över kommungräns år 2001–2011, efter regiontyper (index: 2001=100)

Källa: SCB/LISA, RTB

Figur 15 Arbetspendling över kommungräns, åldersgruppen 20–64 år, år 2011, FA-regioner

Källa: SCB/LISA, RTB

Tillgänglighet och arbetsmarknader

Arbetspendlingen har under de senaste två decennierna fått stor uppmärksamhet i den regionala tillväxtpolitiken. Den anses kunna stärka arbetsmarknadens förmåga att matcha utbud och efterfrågan på arbetskraft vilket, borde bidra till bättre fungerande lokala arbetsmarknader och en ökad regional konkurrenskraft. På så sätt utgör pendlingen också ett viktigt inslag i olika regioners möjlighet till kompetensförsörjning.²¹ Grundläggande geografiska egenskaper och infrastrukturella förutsättningar i en region utgör dock fortfarande ramen för hur stor arbetspendlingen kan vara. Minskande transportkostnader och ett snabbare transportsätt har lett till stora ökningarna i både andelen pendlare och avståndet för arbetsresor. Men, trängseffekter leder också till en dämpning av utvecklingen i storstadsregionerna.

Andelen arbetspendlare över kommungräns har ökat i Sverige från 30 till 33 procent under perioden 2001–2011. De största relativa förändringarna har dock enligt figur 14 inte skett i regiontypen storstadsregioner utan snarare i regiontypen avlägset och mycket avlägset belägna landsbygdsregioner. Det kan ses som ett positivt tecken framför allt mot bakgrund av att många av dessa mindre regioner har en sårbar egen arbetsmarknad. Samtidigt är det nödvändigt att notera att uppgången i avlägset belägna regioner ofta skedde från mycket låga nivåer. Andelen arbetspendlare över kommungräns i storstadsregioner (43 procent) är också nästan tre gånger större än i mycket avlägset belägna landsbygdsregioner (15 procent). Det är dock viktigt att poängtera att den huvudsakliga utvecklingen under 2000-talet var en fortsatt ökning av pendlingsrörligheten i samtliga regiontyper.

Sättet att arbetspendla skiljer sig också åt. I många, inte minst avlägsna delar av landet, har veckopendling eller pendling över längre avstånd ökat. Det finns således en baksida av en ökad mobilitet. Arbetspendlingen är heller inte särskild jämförbar, vilket behandlas mer ingående i kapitel 6.

Trots en kraftig ökning av arbetspendlingen i perifera landsbygdsregioner är andelarna mycket lägre där än de är i södra Sverige. Det finns helt enkelt inte samma

²¹ Tillväxtanalys (2013). Strategier för regional kompetensförsörjning. Rapport 2013:03

geografiska förutsättningar och den nödvändiga transportinfrastrukturen (figur 15).²²

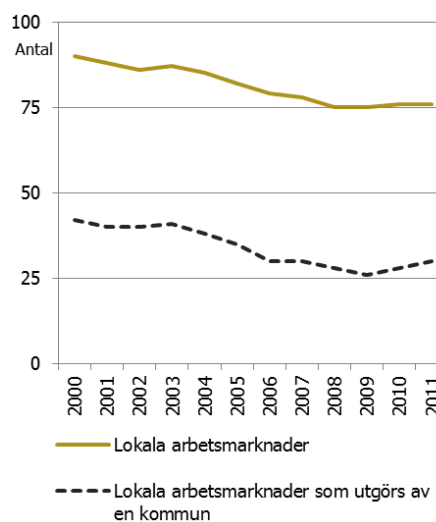
Storstadsregionerna har en särställning i detta sammanhang. De har nästan två tredjedelar av all arbetspendling över kommungränser i Sverige. Det finns dock relativt stora skillnader mellan regionerna. Högst är andelen i FA-region Stockholm med 46,5 procent. Malmöregionen har en andel på 41,3 procent, men det bör noteras att gränspendling till Danmark kan utgöra så mycket som 10 procent av pendlingen totalt i regionen. Betydligt lägre är arbetspendlingen i FA-regionen Göteborg där andelen enbart är 37,7 procent år 2011. Skillnaderna kan dock inte lätt sammanfattas med en indikator utan det behövs djupare kunskaper om inomregionala förutsättningar såsom tätortsstruktur, transportinfrastruktur, näringsstruktur etc. för att få en någorlunda klar bild.²³

Regionförstoringen har avstannat

De årliga mätningarna av pendlingsflöden mellan kommuner används också för att beräkna lokala arbetsmarknadsregioner (LA-regioner).²⁴ LA-regioner visar, till skillnad från de över tiden fasta FA-regionerna, på eventuella förändringar i lokala arbetsmarknadernas geografi. I den senaste mätningen år 2011 kom SCB fram till 76 lokala arbetsmarknader, vilket innebär en minskning med 14 LA-regioner sedan år 2000. Denna förändring av antalet LA-regioner visar också på en fortskridande regionförstoring i Sverige. Takten har dock avtagit under 2000-talet och mellan år 2008 och år 2011 skedde nästan ingen förändring alls vad gäller antalet LA-regioner. Som framkommer i figur 16 går minskningen av antalet LA-regioner hand i hand med en minskning av antalet lokala arbetsmarknader som utgörs av en kommun. På senare tid har dock denna typ av region ökat igen.

En ökad arbetspendling på grund av lägre transportkostnader har positiva effekter på regioners produktivitet, agglomeration, konkurrens och arbetsmarknad. Det finns dock skäl att analysera nyttan i ett bredare perspektiv då negativa effekter kan upphäva fördelarna. I ett storstads-perspektiv finns det enligt OECD risker att trängsel-effekter tar ut fördelen med förbättrad tillgänglighet. En

Figur 16 Antal lokala arbetsmarknadsregioner och kommuner som utgör egna lokala arbetsmarknadsregioner, år 2000–2011

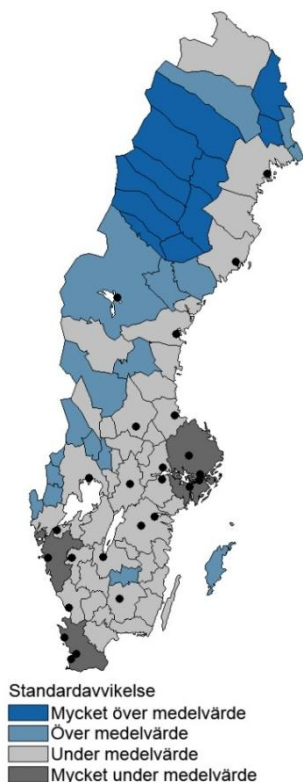
Källa: SCB

²² Trafikanalys (2013). *Arbetspendling i Norrbottens och Västerbottens län – en nulägesanalys*. 2013:5

²³ Trafikanalys(2011). *Arbetspendling i storstadsregioner – en nulägesanalys 2011:3*

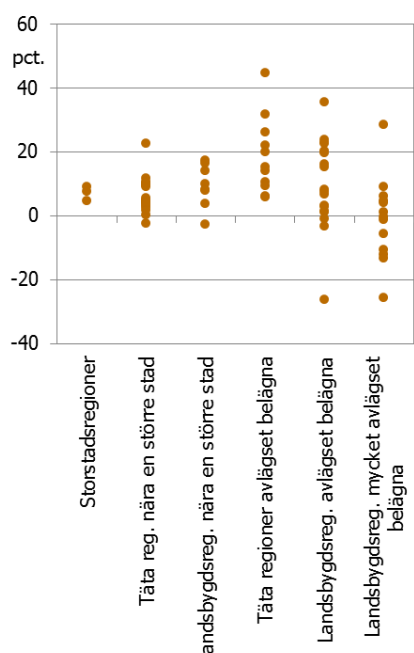
²⁴ SCB (2010). *Lokala arbetsmarknader – egenskaper, utveckling och funktion*. AM95.

Figur 17 Geografisk tillgänglighet till dagligvaruhandeln år 2012, FA-regioner

Standardavvikelse
 • Mycket över medelvärde
 • Över medelvärde
 • Under medelvärde
 • Mycket under medelvärde
 • Tätorter större än 40 000 invånare
 Källa: SCB/koordinatsatt statistik;
 Tillväxtanalys/Service data

Figur 18 Förändring av tillgänglighet till dagligvaruhandel räknad i tid, år 2002–2012, FA-regioner efter regiontyper, procent

Källa: SCB koordinatsatt statistik, servicedata Tillväxtanalys

växande mellanregional pendling kan på så sätt också vara ett tecken på en sämre fungerande bostadsmarknad. Svårigheten att få en bostad i en region kan tvinga fram ett pendlingsbeteende, vilket förmodligen ofta är fallet i de största regionerna.

Tillgänglighet till kommersiell service

En ökande befolkningskoncentration i de flesta FA-regionerna borde i någon form också påverka den geografiska tillgängligheten till service- och samhällsfunktioner, såsom affär, sjukvård och skola. Forskning i ämnet bekräftar också att tillgängligheten till många servicefunktioner har förbättrats under perioden 1995–2005. Det framkommer dock också att den faktiska restiden för att tillgodose olika behov ökade, vilket kan tyda på att människor i större utsträckning väljer servicefunktioner på andra grunder än närhet. Forskarna kommer också fram till slutsatsen att förbättringen inte så mycket beror på befolkningsomflyttningar utan snarare på en omstrukturering av servicen.²⁵

En liknande iakttagelse gjordes också i Tillväxtverkets rapport *Konsumtion och handel*.²⁶ Det lyfts bl.a. fram att dagligvaruhandeln under den senaste tiden gått mot en kraftigt ökad storskalighet och geografisk koncentration, men att dessa koncentrationstendenser lika väl är ett resultat av förändrat konsumtionsbeteende, som t.ex. kraven på ett större och billigare utbud. Antalet stormarknader ökade också från 91 till 157 enheter mellan år 2002 och år 2012, samtidigt som antalet dagligvarubutiker totalt minskade kraftigt från 6 301 år 2002 till 5 335 år 2012.

En konsekvens av denna utveckling är att befolkningens genomsnittliga avstånd till en dagligvarubutik ökade från 1,77 till 1,88 minuters bilfärd under perioden 2002–2012. Detta resultat bekräftas av forskningsresultaten ovan. I drygt 80 procent av FA-regionerna har tillgängligheten till dagligvaruhandeln blivit sämre och tidsavstånden längre (figur 18). Omfattningen varierar dock kraftigt mellan olika regiontyper. Mycket avlägset belägna landsbygdsregioner visar dock i genomsnitt en mindre kraftig förändring, vilket kan ha att göra med att tillgängligheten till dagligvaruhandeln många gånger redan är mycket sämre än i andra delar av landet. Det

²⁵ Haugen K. (2012). *The accessibility paradox – Everyday geographies of proximity, distance and mobility*. GERUM 2012:1, Umeå University

²⁶ Tillväxtverket (2010). *Konsumtion och handel – en drivkraft för regional tillväxt? Rapport 0068*

bör också nämnas att sammanlagt 148 000 personer i Sverige har mer än 10 minuters bilfärd till närmaste butik.²⁷

Tillgänglighet till grundskolor

Grundskolor används här för att spegla tillgänglighetsförändringar på ett område där det förväntas att andra än marknadsmässiga antaganden styr utvecklingen.

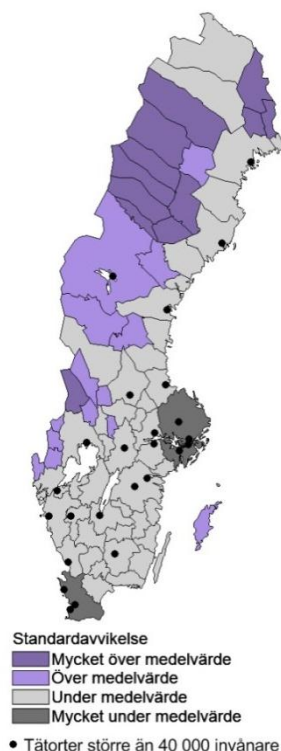
På grund av definitionsförändringar går det inte att jämföra utvecklingen av antalet skolor från och med 2012. Dock kan det konstateras att antalet skolor minskat under det senaste decenniet och att elevunderlaget minskat i än raskare takt. En elevs genomsnittliga avstånd till en grundskola år 2012 är 1,8 kilometer.

När det gäller att hitta ett regionalt mönster finns det likheter med dagligvaruhandeln. Avståndet är på samma sätt mycket längre i avlägset belägna regioner än i regioner nära städer. I 18 FA-regioner är det genomsnittliga avståndet till närmaste grundskola över 3,5 km och i tre FA-regioner till och med över 7 km (figur 19). I fråga om förändringen mellan år 2002 och år 2012 är utfallet dock mindre tydligt. I 38 FA-regioner har den genomsnittliga tillgängligheten förbättrats (motsvarar en negativ förändring i figur 20). Sammanlagt kan en viss förbättring av tillgänglighet noteras mellan år 2002 och år 2012. Det framkommer dock en stor spridning inom olika regiontyper och de största skillnaderna i utvecklingen kan hittas i avlägset belägna FA-regioner. Skillnaderna kan dock i mer eller mindre hög utsträckning bero på förändringar i elevunderlaget.

För dagligvaruhandeln och grundskoleverksamheten är det förmodligen också mindre troligt att serviceförsörjningsproblemen kommer att försvinna med en ökad IT-användning. Arbetet med att utveckla lokal service i olika former kommer dock i högre grad vara beroende av att utnyttja marknadskrafterna. Det räcker dock inte alltid med mer marknad och bättre samordnad offentlig service för att bidra till tillväxt och välfärd i alla delar av landet. Det måste också finnas en bättre samlokalisering och smartare fysisk planering av kommersiella och offentliga intressen för att öka själva lokala marknadsplatsens attraktivitet.

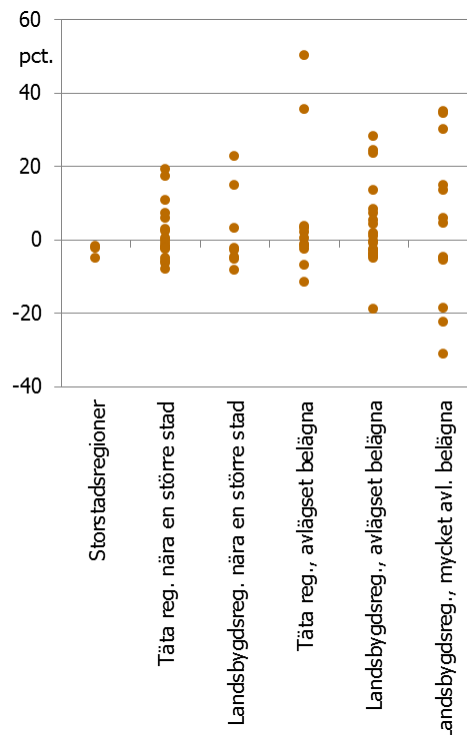
²⁷ För en mer detaljerad analys se t.ex.: Tillväxtanalys (2013) Tillgänglighet till kommersiell och offentlig service 2012. Rapport 2013:04

Figur 19 Geografisk tillgänglighet till grundskolor år 2012, FA-regioner

Källa: SCB/ koordinatsatt statistik;
Tillväxtanalys/servicedata

Figur 20 Förändring av tillgänglighet (meter) till grundskolor år 2002–2012, FA-regioner efter regiontyper, procent

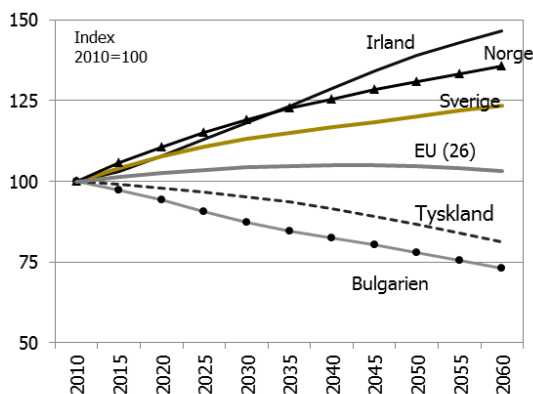

Källa: SCB koordinatsatt statistik,
servicedata Tillväxtanalys

4 Regionala skillnader i befolkningsstrukturen och tillgång på humankapital

Det är människor som skapar tillväxt och alla människor tillsammans blir därför den mest betydelsefulla tillväxtresursen i en region. Befolkningen som samlad resurs och humankapital har både kvantitativa och kvalitativa egenskaper som är viktiga för den långsiktiga ekonomiska utvecklingen. Skillnaderna i antal, ålderssammansättning, utbildningsnivå eller hälsa med mera bidrar således till att utveckling ter sig annorlunda i olika delar av landet. Befolkningens struktur är också ett resultat av historiska sociala, politiska och ekonomiska processer, som genom in- och utflyttning av arbetslösa, unga, män, kvinnor, äldre eller högtbildade etc. har format befintliga regionala befolkningsstrukturer. Dessa underliggande faktorer påverkar direkt eller indirekt även demografien och således regionens befolkningsstorlek som på så sätt kan ses som en allmän indikator på den långsiktiga utvecklingen i ett land eller en region.

Figur 21 Framtida befolkningsutveckling i europeiska länder och EU, år 2010–2060

Källa: Eurostat

Befolkningsutveckling i Europa – en utblick

Sveriges befolkning ökar stadigt och kommer enligt prognosen från SCB uppnå tio miljoner invånare redan år 2018. Det är inte alla länder i Europa som har förmånen att växa. Knappt hälften av EU:s medlemsländer förväntas ha en mindre folkmängd år 2060 än vad de har idag. Ytterligare flera länder och EU i sin helhet kommer dessutom vända till en negativ befolkningstillväxt innan periodens slut.²⁸

Det är svårare att exakt veta vad konsekvenserna av en sådan utveckling blir för Europa. Inte alla tror på en försämrad ekonomi av detta skäl. Även om en ekonomi relativt andra krymper kan den ändå öka per invånare. Tämpligen säkert är att färre arbetande behöver försörja flera äldre. När antalet barn minskar, kommer så småningom andelen äldre att bli större. När befolkningen i arbetsför ålder efter hand blir färre, kan det även uppstå en större konkurrens om arbetskraft mellan länder och regioner, men det kan också innebära att företag förflyttar sina verksamheter till regioner där tillgången på arbetskraft är bättre.

²⁸ Eurostat (2011). Newsrelease – 80/2011

Alla länder eller regioner har inte drabbats eller kommer att drabbas av en negativ befolkningsförändring (figur 22). Men, om barnafödande, dödlighet och migration fortsätter som hittills kommer 60 procent av Europas regioner få en minskande befolkning till år 2050 enligt en ESPON-studie.²⁹ Ännu tydligare är bilden när det gäller arbetskraften. Om arbetskraftsdeltagandet inte förändras kommer, enligt samma studie, 75 procent av Europas regioner ha en minskad arbetskraft till år 2050. Prognoser behöver inte inträffa, men kan fungera som utgångspunkt för politisk handling.

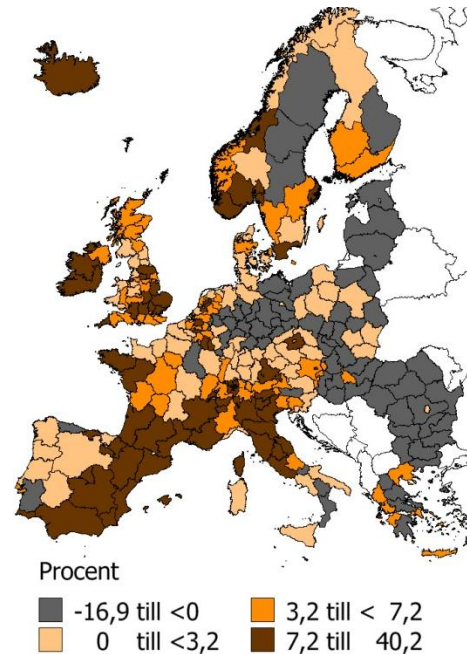
Jämfört med tidigare har rörligheten av människor fått en mycket större betydelse för regioners befolkningsutveckling. Det visar sig att rörligheten både inom och till och från Europa påverkar regioners utveckling. Dessa flyttningar kan dock också öka polariseringen mellan rikare och fattigare regioner men även mellan centrala och perifera regioner då flyttningar inte sker jämnt fördelade över olika samhällsgrupper. Det kan därför också bli svårare att locka arbetskraft till de perifera regionerna med arbetskraftsbrist, inte minst till Sverige när behovet även ökar i andra till synes mer attraktiva regioner.

De på många håll synbara ekonomiska problemen förändrade flyttströmmarna mellan länderna. Flyttströmmarna mellan länderna har också minskat enligt statistik från OECD och dessutom visar det sig att invandrare i högre utsträckning återvänder hem.³⁰ Ett antal länder t.ex. Tyskland, Belgien och Österrike noterar dock en ökad invandring. Huruvida denna utveckling permanentas är också beroende på eventuella regelförändringar kring invandring (även inom EU). Invandringen till Sverige tycks jämfört med andra länder ha stabiliserats på en jämförelsevis hög nivå.

Befolkningsförändring i Sveriges regioner

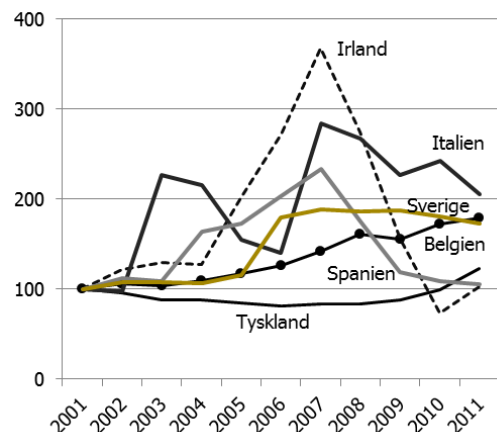
Sverige hade vid årsskiftet 2012/2013 9 555 900 invånare, vilket är en ökning på 73 000 personer sedan åren innan och 615 000 personer den senaste 10-årsperioden. Ökningen är dock mycket ojämnt fördelat i landet och mellan 2002-2012 har 29 FA-regioner haft en befolkningsstillväxt under perioden och 43 FA-regioner har haft en minskning av befolkningen. Den största ökningen har skett i de största FA-regionerna Stockholm, Malmö och Göteborg. De 10 FA-regionerna med den

Figur 22 Befolkningsutveckling i europeiska regioner, år 2001–2011, Nuts 2 - regioner

Källa: ESPON/Eurostat

Figur 23 Invandring till europeiska länder, år 2001–2011 (index 2001=100)

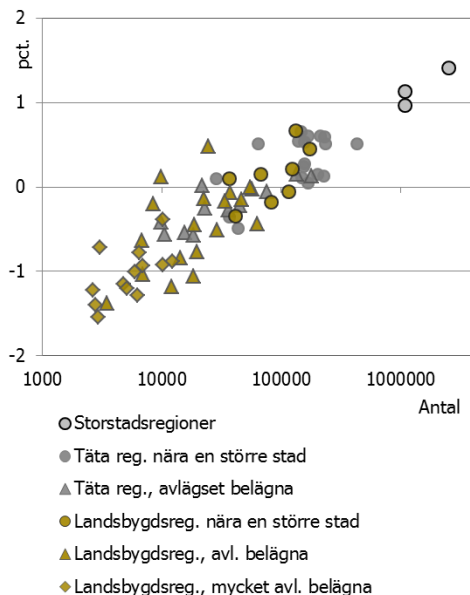

Källa: OECD

²⁹ ESPON (2010). DEMIFER - Demographic and Migratory Flows Affecting European Regions and Cities

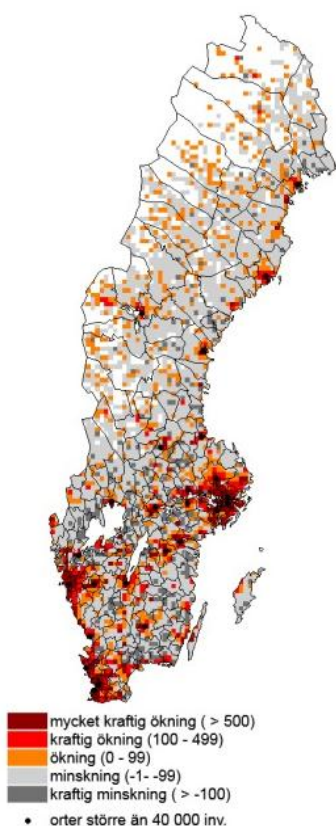
³⁰ OECD (2013). International Migration Outlook.

Figur 24 Årlig genomsnittlig Befolkningsförändring år 2002–2012, FA-regioner och regiontyper

Källa: SCB/RTB

Figur 25 Befolkningsförändring år 2002–2012 – 10*10 km rutnät

Källa: SCB/koordinatsatt statistik

högsta procentuella befolkningstillväxten har samtliga en befolkning över 100 000 invånare. De regioner som haft de största minskningarna har också litet befolkningsantal, så regionernas storlek är en viktig förklaring till deras befolkningstillväxt.

Den höga befolkningskoncentrationen till folkrika regioner gör att den övervägande delen av Sveriges befolkning bor i en FA-region som har befolknings-tillväxt. Det är mindre än 12 procent av befolkningen som är bosatta i en FA-region med minskande befolkning. Det är framför allt i de inre delarna av Norrland, norra Svealand och delar av sydöstra Sverige. Elva FA-regioner har emellertid haft en befolkningsminskning på över 10 procent på tio år, vilket på många sätt är en stor utmaning för det utsatta regionala samhället och ekonomin. Det är lätt att förse dessa delar av Sverige med avfolknings- eller glesbygdsetiketten. I figur 24 visas dock att FA-regioner med till synes liknande territoriella förutsättningar inte måste ha en likformad utveckling. Det är en relativt stor spridning av förändringstakten inom samtliga regiontyper.

Det geografiska mönstret förändras beroende på i vilken skalnivå analysen görs. En större del av Sverige visar på en negativ utveckling om analysen görs på t.ex. länsnivå och ett annat mönster framträder om kommunnivå väljs. I figur 25 beräknas befolkningsutveckling på ett rutnät av 10 x 10 km som ett komplement till den funktionella indelningen i övrigt. Det viktiga med denna karta är att den visar att det kan finnas en positiv befolkningsutveckling även på platser i regioner med minskande befolkning. Även om det handlar om relativt få invånare kan det vara tecken på attraktiva lokala boendesmiljöer. Kartan visar dock också att den största tillväxten sker i städer och längs vissa trafikstråk mellan städerna. Den snabbt ökande befolkningen i städerna kommer också ställa höga krav på infrastrukturen, inte minst den sociala.

Befolkningsutveckling till år 2020

Tillväxtnanalys har tagit del av en regional prognos som sträcker sig fram till år 2020. I denna prognos antas Sveriges befolkning öka till drygt 10 200 000 personer, vilket innebär en ökning på nästan 720 000 personer från år 2011. På regional nivå får dock inte alla regioner del av denna befolkningsökning, utan den sker främst i storstadsregionerna. FA-regionerna Stockholm, Göteborg och Malmö förväntas öka med cirka 531 000 personer fram till 2020, vilket motsvarar 75 procent av den totala

befolkningstillväxten under perioden. Den resterande delen fördelas i huvudsak till FA-regioner med större städer.

40 FA-regioner förväntas få en befolkningsökning under prognosperioden. Det är 11 FA-regioner fler än under perioden år 2002 till 2012. Sveriges nordligaste tillväxtregioner får enligt denna framräkning, trots stor efterfrågan på arbetskraft, en negativ prognos. Problem kommer dock också uppstå i andra FA-regioner. I ålderskategorin 20–64 år ökar befolkningen endast i 14 av 72 FA-regioner, vilket är ett bekymmer då det är denna åldersgrupp som i huvudsak står för arbetskraften i en region. Det arbetas dock med olika regionala strategier, som inte nödvändigtvis alla förutsätter en ökande befolkning, för att bemöta det framtida arbetskrafts- och kompetensbehovet.³¹

Demografiska förändringar

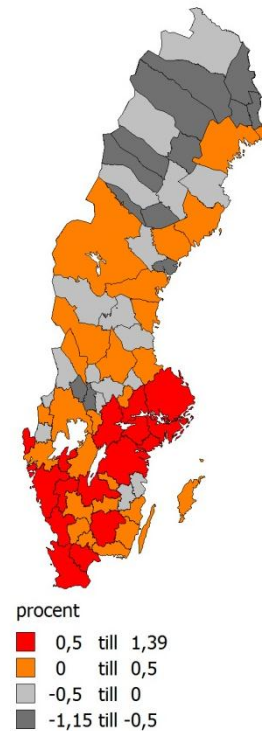
Förändringar i befolkningens storlek bestäms av födelsenettot (födda minus avlidna) och flyttnettot (inflyttade minus utflyttade). Kunskapen om vilka faktorer som i huvudsak bestämmer befolkningsförändringen är av stor vikt för att kunna möta utmaningarna med konkreta handlingar inte minst på regionalt och kommunalt plan.³²

På nationell nivå är det utrikes flyttningar och födelse-netto som påverkar och de inrikes flyttningarna kan då snarare betraktas som ett nollsummespel. Flyttningarna inom riket har dock stor betydelse för regionerna och i 42 FA-regioner ger flyttnettot ett positivt tillskott till befolkningsutvecklingen. 39 procent av FA-regionerna har emellertid både ett negativt flytt- och födelsenetto och har därför ett dubbelt demografiskt bekymmer. Befolkningsminskningen i dessa regioner kan antas gå snabbare och är svårare att bryta när regioner har hamnat i detta demografiska läge. I den andra ändan av spektrumet finns FA-regioner med en positiv utveckling i båda demografiska komponenterna. Ett långvarigt negativt flyttnetto resulterar ofta även i ett negativt födelsenetto. Att ha ett positivt födelsenetto, samtidigt som flyttnettot är negativt är ovanligt. Endast två av FA-regionerna; Kiruna och Värnamo har denna utveckling under perioden. Flyttnettot och födelsenettot påverkar

³¹ Tillväxtanalys (2012). *Strategier för regional kompetensförsörjning*.

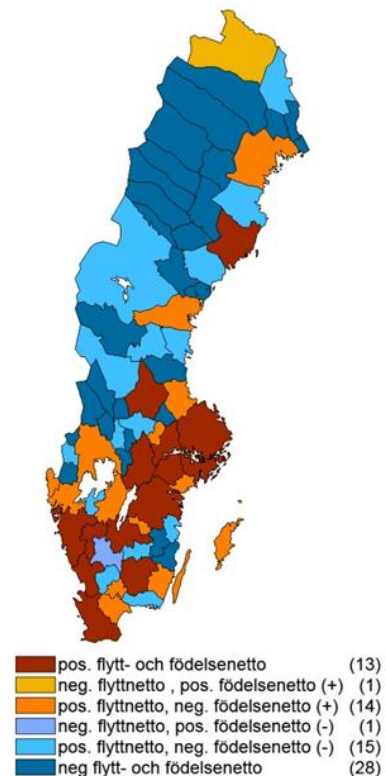
³² Nordregio (2012). *Att möta demografiska förändringar. En handbok till inspiration till handling i nordiska kommuner och regioner*.

Figur 26 Genomsnittlig årlig befolkningsförändring år 2012–2020 (prognos), FA-regioner

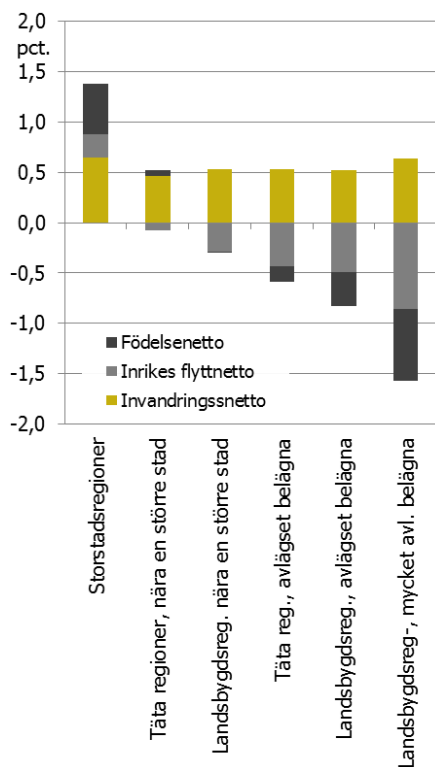
Källa: Tillväxtanalys/rAps

Figur 27 Regiontypologisering efter demografiska faktorer, FA-regioner, år 2012

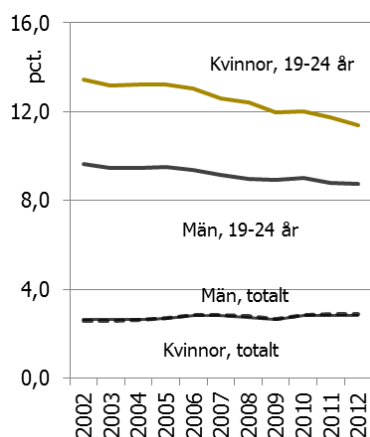
Källa: SCB/RTB

Figur 28 Genomsnittlig befolkningsförändring fördelat per invandring, inrikes flyttnetto och födelsenetto år 2008–2012 (medelbefolkning), regiontyper

Källa: SCB/RTB

Figur 29 Flyttfrekvens över FA-regiongräns för kvinnor och män i åldrarna 19–24 år, år 2002–2012

Källa: SCB/RTB

varandra. Eftersom de mest flyttintensiva grupperna är unga resulterar flytten i ett underskott av befolkning i reproduktiv ålder och färre barn i utflyttningsregionen. I inflyttningsregionen däremot kommer det sannolikt till ett födelseöverskott, om inte andra faktorer såsom t.ex. längre utbildning, livsstil påverkar barnafödandet negativt.

Unga vuxnas rörlighet

Som tidigare nämnts är de yngre åldersgrupperna de mest flyttbenägna. Personer i åldersgruppen 20–24 år har en fem gånger större flyttfrekvens över FA-regiongränser än övriga åldersgrupper i genomsnitt. Även om andra åldersgrupper, åtminstone periodvis, förändrat ”flyttriktningen” har de unga under en lång tid visat på benägenheten att föredra urbana miljöer. Men, det är långt ifrån alla som flyttar och det är långt ifrån alla unga som föredrar städer. Olika regionala undersökningar har visat på stora attitydskillnader inom ungdomsgruppen, men också visat på svårigheter att få gehör för ungdomars behov.³³ Unga kvinnor visar sig ofta mer flyttbenägna än unga män och unga från medelklassfamiljer är mer inriktade på flytt än arbetarungdomar.³⁴ Statistik uppdelad på kön bekräftar detta (figur 29). Det som tidigare konstaterats för svenska och nordiska förhållanden³⁵ har också kommit fram i en nyare internationell studie rörande ungas flyttningar och könsobalansen. Det konstateras att unga kvinnor flyttar från rurala områden till urbana främst på grund av bristen på arbete och tillgång till högre utbildning, men även sökandet efter en annan livsstil.³⁶

Sett över en tioårsperiod minskar flyttfrekvensen för befolkningen 19–24 år kontinuerligt (figur 29). Det kan vara en glädjande utveckling för regioner som står för utflyttningen, men i antalet flyttare räknat ökar flyttandet snarare. Bakom denna skenbara motsättning finns större ungdomskullar som delförklaring. Att en mindre andel ungdomar flyttar kan dock också förklaras med att ekonomin i många delar av landet har blivit bättre, men kanske också med svårigheter att etablera sig på

³³ Vallström (2011). Att återerövra framtiden. Småstaden, ungdomarna och demokratins möjligheter. Nordic Academic Press.

³⁴ Svenson L. (2006). Vinna och försvinna? Drivkrafter bakom ungdomars utflyttning från mindre orter

³⁵ Nordiska Ministerrådet (2003). Ung i utkant. Aktuell forskning om glesbygdungdomar i Norden. TemaNord 2003:519

³⁶ ESPON, SEMIGRA, Selective Migration and unbalanced Sex Ratio in Rural Regions, 2013

städernas bostadsmarknad. Storstadsregionerna utmärker sig med låga flyttfrekvenser även för de yngre.

Ingen FA-region har mer än något enstaka år haft en högre flyttfrekvens för män än för kvinnor i denna åldersgrupp under perioden 2001–2012. Denna obalans i flyttningar genererar en obalans både i regionens ålderssammansättning (underskott av unga) och inom de fertila åldersgrupperna (underskott av kvinnor) och förstärker därmed ett negativt födelsenetto i dessa regioner. På så sätt skapas och befästs regionala skillnader och en ogynnsam demografisk utveckling påskyndas. Obalansen mellan män och kvinnor i denna åldersgrupp är därför av central betydelse för regionens långsiktiga demografiska utveckling (figur 30).

Könsobalansen i åldrarna 20–34 år är större i befolkningsmässigt små FA-regioner och FA-regioner som har en befolkningsminskning. De minsta obalanserna finns i FA-regionerna Stockholm, Malmö och Örebro och de största i FA-regionerna Pajala, Övertorneå och Dorotea. Det finns en relativt stor varaktighet i det regionala mönstret över tiden. Mer än 60 procent av den regionala obalansen år 2012 förklaras således av det regionala mönstret i obalansen år 2002.

En åldrande befolkning

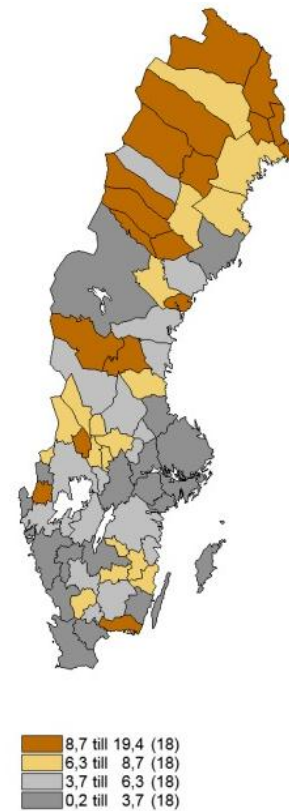
Den åldrande befolkningen är en fråga som har en mycket stor politisk uppmärksamhet i Sverige³⁷, Europa³⁸ och andra länder i världen. Enkelt uttryckt är åldrandet en konsekvens av ett minskande antal födda barn och längre livslängd, vilket medför att andelen äldre relativt sett ökar. Figuren visar hur den summerade fruktsamheten förändras över tiden. För att få en långsiktig stabil folkmängd behövs en fruktsamhetsnivå på 2,1 barn per kvinna. Det är få länder som ens kommer i närheten av en sådan nivå. EU totalt har en fruktsamhetsnivå på 1,5 barn per kvinna, vilket också tydliggör att den nuvarande befolkningstillväxten i mycket stor utsträckning är beroende på en längre livslängd, men framför allt på invandring, vilket också gäller för Sverige.

Andelen personer äldre än 65 år av befolkningen totalt är år 2011 i Sverige 18,5 procent och 17,5 procent inom EU. Om femtio år kommer enligt beräkningarna från

³⁷ Framtidskommissionen (2013). *Framtidens välfärd och den åldrande befolkningen*. Ds 2013:8

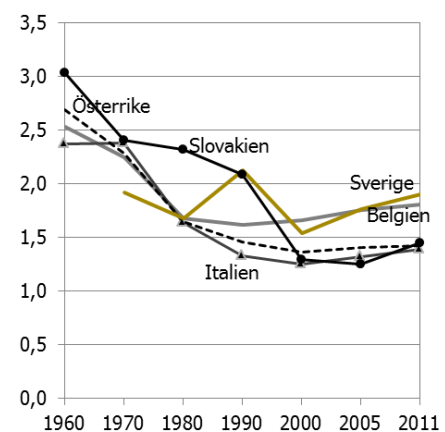
³⁸ EU-kommissionen (2009) 2009 Ageing Report. COM(2009) 180/4

Figur 30 Obalans mellan antal män och kvinnor, 20–34 år, år 2012, procentenheter

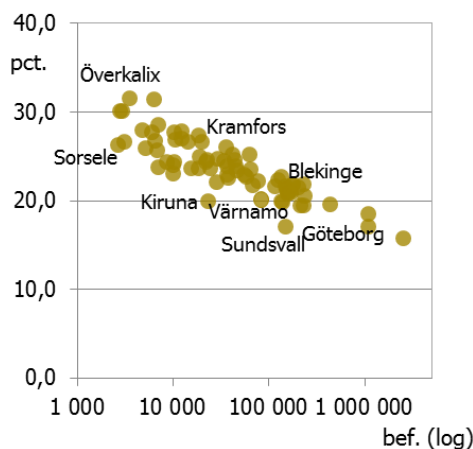
Källa: SCB/RTB

Figur 31 Summerad fruktsamhet i olika europeiska länder år 1960–2011

Källa: Eurostat

Figur 32 Andelen befolkning i åldrarna 65 år och äldre av totalt och FA-regionsstorleken, år 2012

Källa: SCB/RTB

Eurostat, Sverige ha en andel på 26,3 procent och EU en andel på 29,5 procent. Detta kan förtydligas genom att jämföra med försörjningskvoten uttryckt som kvot mellan försörjande åldersgrupper (äldre och yngre) och befolkning i arbetsför ålder. Sveriges försörjningskvot kommer att öka från 0,71 till 0,95 mellan år 2010 och 2060. Med andra ord kommer för varje person i arbetsför ålder finnas ytterligare en person som denna person förväntas komma att försörja. EU kommer att hamna på samma försörjningskvot, men från en lägre nivå (0,63). Jämfört med EU bidrar dock andelen yngre till en större del av försörjningskvoten i Sverige.

En sådan utveckling har naturligtvis konsekvenser och kommer att medföra högre kostnader för pensioner, äldreomsorg och sjukvård. För att finansera detta måste arbetskraften bli större och/eller mer produktiv. Eftersom 20–64-åringarnas andel inte kommer öka måste arbetskraftspotentialen utnyttjas bättre genom en högre andel förvärvsarbetande, en högre pensionsålder, ett snabbare inträde på arbetsmarknaden för yngre och invandrare eller så behöver den tillgängliga arbetskraften blir mer produktiv. Detta är viktiga funderingar för Sverige som har en relativt stor välfärdssektor, men framför allt för Sveriges regioner och kommuner, som till stor del förväntas finansera dessa välfärdstjänster även i framtiden.

Skillnaderna i andelen äldre är stora mellan landets FA-regioner (figur 32). I FA-regionerna Dorotea, Åsele, Pajala och Överkalix är över 30 procent av befolkningen 65 år eller äldre. I Stockholms FA-region är andelen ungefär hälften av denna. Det statistiska sambandet är klart – ju mindre FA-regioner desto större andel äldre. Det är förvisso ingen naturlag utan ett steg i en långvarig demografisk förändringsprocess. Regionala skillnader är därför relativt stabila i ett kortare tidsperspektiv.

Relateras antalet äldre eller yngre till befolkningen i arbetsför ålder får man äldrekvoten respektive yngrekvoten. Med detta förflyttas fokus till ett arbetsmarknadsperspektiv. Äldrekvoten återger på ett åskådligt sätt problematiken av en åldrande befolkning i regionen. Avlägset belägna landsbygdsregioner har en genomsnittlig kvot (0,51) nästan dubbelt så stor som den för storstadsregionerna (0,28). En person i arbetsför ålder förväntas där försörja två personer i pensionsålder. Adderas yngrekvoten med äldrekvoten får man försörjningskvoten, vilket således blir kvoten mellan försörjda och försörjande. I begreppet försörjande ingår hela befolkningen 20–64 år, vilket således innebär den maximalt möjliga arbetskraften i given åldersgrupp.

Men, i praktiken är antalet försörjande eller förvärvsarbetande av olika skäl betydligt mindre än så, vilket bör hållas i åtanke.³⁹

Regioner som karakteriseras av avlägsenhet har en betydligt högre försörjningskvot än regiontypen med större städer eller storstadsregioner (figur 33). Mer specifikt kan nämnas att sex FA-regioner (Åsele, Pajala, Dorotea, Överkalix, Övertorneå, Sorsele och Hällefors) uppvisar en försörjningskvot på över 0,9 år 2012. Genomsnittet för Sverige är 0,72 och det är bara fyra FA-regioner (Umeå, Stockholm, Göteborg och Malmö) som har en försörjningskvot lägre än denna.

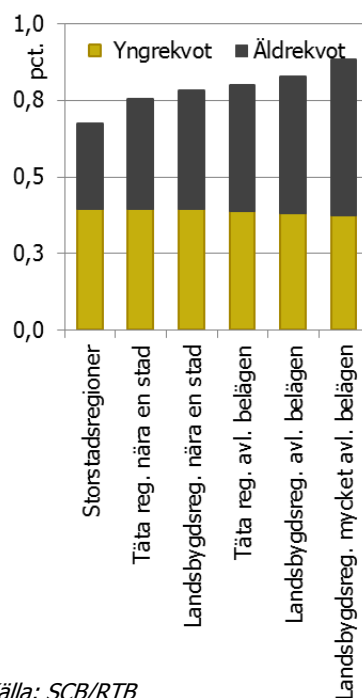
I 60 FA-regioner försämrades försörjningskvoten mellan 2002 och 2012. I FA-regionerna Haparanda, Nyköping, Karlskoga, Västervik, Sundsvall, Blekinge och Filipstad var ökningen mer än 6 procentenheter. I 34 FA-regioner försämrades försörjningskvoten både på grund av en minskning i åldersgruppen 20–64 år och av ett ökande antal äldre. I 18 FA-regioner växer visserligen åldersgruppen 20–64 år men inte tillräckligt för att kompensera för ökningen av de äldre. I enbart 6 FA-regioner bidrar också en ökande yngre befolkning till en försämrad försörjningskvot, i bland andra FA-regionerna Mora, Östersund, Strömstad.

Med en hög andel äldre blir det tydligt att många FA-regioner inte ensamma kan klara av att hantera sådana utmaningar. Sammanlagt är det än så länge mindre än 10 procent av Sveriges befolkning som bor i FA-regioner med en försörjningskvot större än 0,8. I en nära framtid kommer dock andelen befolkning vara 40 procent. Den i figur 34 redovisade framskrivningen för år 2020 visar att många mindre FA-regioner kommer att närma sig en kvot kring ett.⁴⁰ Utifrån ett näringslivsperspektiv kan även tänkas att konkurrensen om befintlig arbetskraft inom FA-regionen ökar. När efterfrågan i de offentliga och i de privata verksamheterna stiger kan det finnas risk för att verksamheter undanträns eller att servicen försämrades på grund av arbetskraftsbrist. För att små FA-regioner ska klara sådana utmaningar krävs det förmodligen insatser som ligger utanför vad den lokala arbetsmarknaden kan lösa själv, både vad gäller arbetskraftsförsörjning och metodiska förbättringar.

³⁹ Rauhut D. Malmsten G. (2003). *Vem försörjer vem? ITPS 2003:11*.

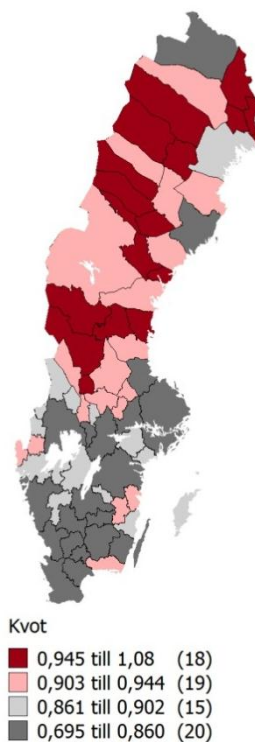
⁴⁰ Anderstig C. (2012). *Försörjningskvoten i olika delar av Sverige – scenarier till år 2050. Underlagsrapport 8 till Framtidskommissionen. Statsrådsberedningen*.

Figur 33 Yngre-, äldre- och försörjningskvot efter regiontyper, år 2012

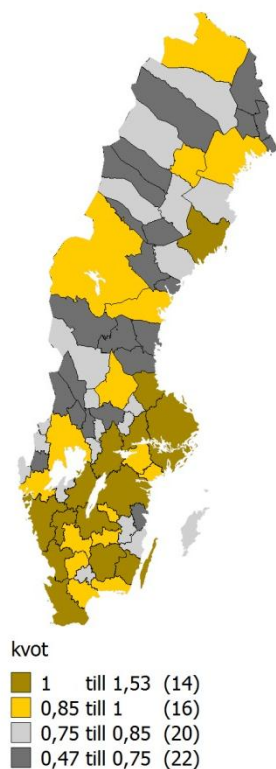
Källa: SCB/RTB

Figur 34 Försörjningskvot år 2020 (prognos), FA-regioner

Källa: SCB/RTB

Figur 35 Generationsväxling – Kvot
befolkningen 20–29 år och befolkningen
55-64 år, år 2012, FA-regioner

Källa: SCB/RTB

Ett viktigt perspektiv utgör generationsväxlingen på arbetsmarknaden. Det är visserligen inte så enkelt att de yngre kan eller bör ersätta de personer som kommer lämna arbetsmarknaden för pension, men att relatera dessa grupper med varandra kan på ett enkelt sätt visa på det demografiska ersättningsbehovet i olika FA-regioners arbetsmarknad. Detta illustreras genom att relatera befolkningen som förväntas etablera sig på arbetsmarknaden till den befolkning som förväntas lämna arbetsmarknaden. Figur 35 talar ett tydligt språk. Enbart 14 FA-regioner kan tillgodose kommande avgångar med yngre befolkning i regionen. I majoriteten av regionerna är det således nödvändigt att få arbetskraft på annat sätt än genom inomregional förnyring. Mindre och ofta avlägset belägna FA-regioner har det besvärligast och det är kanske inte de regionerna som står högst upp på önskelistan för de unga arbetssökande. Andra befolkningsgrupper, såsom familjer, äldre och livstilsinvandrare kan ses som en lämpligare målgrupp även om det finns risk för ”överexploatering” på grund av ej koordinerade regionala satsningar riktade mot samma grupper.⁴¹

Är invandrare ett plus på regioners befolkningskonto?

Samtliga FA-regioner i Sverige har ett invandringsöverskott och i många delar av landet är invandring den enda demografiska faktorn som håller emot utflyttning och ett födelseunderskott. På så sätt uppfattas invandring också som en intressant möjlighet för regioner och kommuner med minskande befolkningsunderlag. Olika undersökningar har bekräftat att invandringen inte begränsar sig till de traditionella invandringsnoderna – industristäder eller storstadsområden. Även den svenska landsbygden blir alltmer präglad av migration och mångfald. Förutom inflyttning av s.k. livstilsinvandrare t.ex. från Europeiska Unionen har man också sett giftermål med svenska män som en förklaring till en hög andel utrikesfödda i landsbygdsregioner.⁴² Kriser och konflikter i delar av världen är en annan orsak till invandring. Det är också den ”ofrivilliga” invandringen som står för en stor del av den totala mängden inflyttning till Sverige. Men, även om invandring av humanitära skäl sker över hela landet, är det inte samtliga regioner som drar nytta av detta och en stor del av dessa

⁴¹ Niedomysl (2006). *Migration and Place Attractiveness. Geografiska regionstudier 68. Uppsala.*

⁴² Stockholms universitet (2012). *Globala landsbygder Nr.2.*

personer väljer att flytta vidare till andra regioner i Sverige eller utomlands.

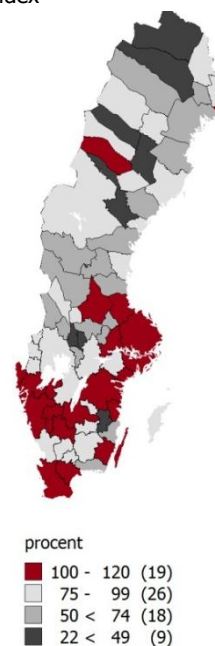
Av samtliga personer med utländsk bakgrund som invandrade under perioden 2000-2005 finns emellertid knappt två tredjedelar kvar år 2011. En betydande del lämnar alltså landet efter en relativt kort tid. Dessa personer har heller inte tidigare levt i Sverige eller har svenska föräldrar och kan på så sätt betraktas som "genuina" invandrare och omfattar totalt knappt 180 000 individer. Dessa utgör basen för analysen här.

Drygt 20 procent av dessa invandrare har flyttat till en annan FA-region till år 2011. I figur 36 visas kvoten av antalet invandrare till FA-regionen under perioden 2000–2005 och antalet invandrare som bor i FA-regionen år 2011. En kvot större än 100 visar således att det bor flera invandrare i denna region än som har invandrat under perioden 2000–2005. 19 FA-regioner har fått ett större antal än de hade tidigare. Med vissa undantag är det befolkningsstora FA-regioner som har en särskild attraktionskraft för invandrare. Många mindre regioner (med få undantag såsom FA-regionerna Haparanda, Vilhelmina, Strömstad) har emellertid svårt att behålla den invandrade befolkningen. Inte sällan är det fler än hälften av invandrarna som väljer att flytta vidare. Invandrare som kommer till en storstadsregion finns dock i mycket hög utsträckning kvar i samma region. För Stockholms FA-region innebär det t.ex. att bara 7 procent av den under perioden invandrande befolkningen flyttar vidare till en annan FA-region i landet. I Malmö FA är motsvarande siffra 9 procent och i Göteborgs FA 11 procent.

Det finns dock skillnader mellan invandringsgrupper. Exempelvis stannar invandrare födda utanför Europa i högre utsträckning kvar i Sverige (cirka 80 procent) än invandrare som är födda i EU eller Norden (60 procent). Men, statistiken visar också att invandrare födda utanför Europa i större utsträckning flyttar vidare till en annan FA-region än invandrare födda i Europa (EU, Schweiz, Norden). Detta kommer även fram i figur 37 och bekräftar också tidigare undersökningar i samma fråga.⁴³ FA-regioner med en stor och differentierad arbetsmarknad lockar i högre utsträckning till sig invandrare från andra regioner. Det kan också observeras för den inrikes födda befolkningen, vilket leder till slutsatsen att invandrarnas inrikes omflyttning i stor

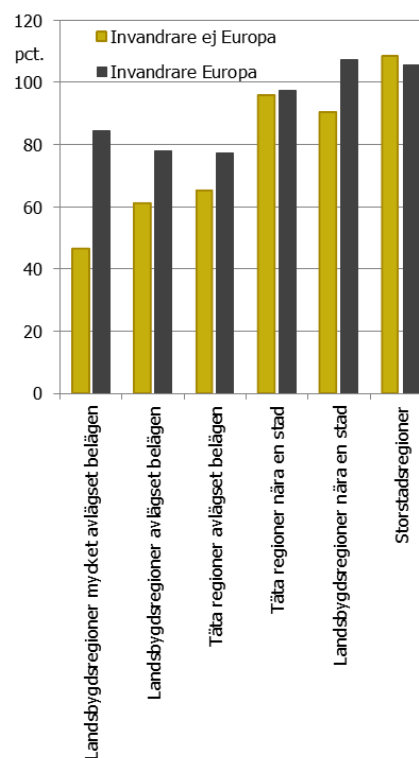
⁴³ Glesbygdverket (2008). Sveriges gles- och landsbygder 2008. s. 43–52.

Figur 36 Attraktiva invandringsregioner, förändring av antalet invandrare till år 2011 som resultat av omflyttning inom riket, FA-regioner, index *

Källa: SCB/RTB

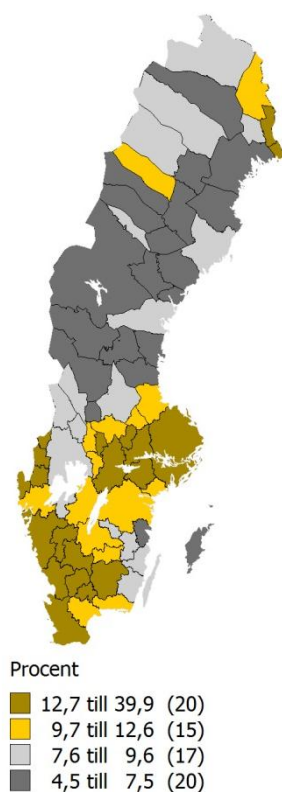
Figur 37 Attraktiva invandringsregioner, förändring av antalet invandrare till år 2011 som resultat av omflyttning inom riket, regiontyper och födelselandsgrupp, index *

Källa: SCB/RTB

* FA-regioner/regiontyper har ett utgångsläge på 100 (index) för antalet invandrare 2000–2005, som även finns i landet år 2011

Figur 38 Andel befolkning födda utomlands av befolkning totalt, FA-regioner, år 2011

Källa: SCB/RTB

utsträckning liknar inrikes omflyttning. Att många invandrare flyttar vidare kan ses som ett problem utifrån regionens perspektiv för att det inte blir ett befolknings-tillskott. Men, det kan också ses positivt, framför allt när det leder till jobb och försörjning i en annan region (se kapitel 6).

En större mångfald av människor i samtliga FA-regioner

14,6 procent av befolkningen år 2011 var född i ett annat land än Sverige, vilket är i nivå med Österrike 15,4 procent, eller Belgien 14,7 procent. Något lägre, mellan 11 och 12 procent är andelarna i Storbritannien, Frankrike eller Tyskland enligt mätningar från Eurostat. Räknas även utrikes födda med svenska föräldrar in i statistiken, blir andelen utrikes födda lite över 15 procent. Invandringen är en viktig utmaning och möjlighet för Sverige och Sveriges regioner. Frågeställningen är dock komplex och har förändrat karaktär ett antal gånger under de senaste decennierna. Samtidigt är mycket sig likt. Den aktiva rekryteringen av arbetskraft i efterkrigseuropa har kanske blivit mer en jakt efter spetskompetens i hela världen och flyktingar kommer inte längre från Ungern eller Polen utan snarare från Afrikas horn, Irak eller Afghanistan.⁴⁴ Men, trots svårigheter med etablering på arbetsmarknaden, handlar det fortfarande om att se invandrare som en långsiktig resurs för utvecklingen och tillväxten i landet.

Andelen befolkning med utländsk bakgrund varierar kraftigt mellan olika FA-regioner inte minst på grund av den omfattande invandringen och senare omflyttningen inom riket. Medan FA-regionerna Storuman och Gotland har en andel på under 5 procent visar gränsregionerna Haparanda, Eda, Övertorneå och FA-region Stockholm på värden över 20 procent. Andelen har ökat något under de senaste tio åren i samtliga FA-regioner, men knappast förändrat regionernas rangordning sammellan. Trots en relativt hög invandring till många inlandsregioner i norr har tudelningen mellan norra och södra Sverige inte förändrats, vilket också beror på den ovan beskrivna omflyttningen efter invandringstillfället.

⁴⁴ Se Migrationsverket historiska översikt på invandring <http://www.migrationsverket.se/info/1764.html>

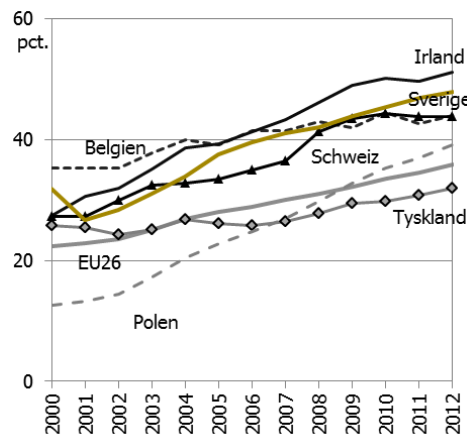
Regionala skillnader i utbildning och kompetensförsörjning

Sveriges konkurrenskraft är beroende av att olika privata och offentliga verksamheter har tillgång till individer med rätt kompetens. Sveriges konkurrenskraft är också beroende av människors förmåga att förnya och utveckla näringsliv och samhälle och på så sätt utnyttja nya och förändrade förutsättningar. Väl utbildade män och kvinnor verkar förmå på ett bättre sätt anta dessa utmaningar, både som individer och som samhällskollektiv. Forskning har också visat att befolkningens genomsnittliga utbildningsnivå förklarar en stor del av olika länders eller regioners tillväxt.⁴⁵ Andelen högt utbildade används även som indikator inom Europa 2020 strategin. 40 procent av befolkningen 30-34 år ska ha en högre utbildning år 2020, något som Sverige klarade redan år 2006. Sverige har en stor andel högt utbildad befolkning internationellt sett, men Irland, Luxemburg, Litauen och Cypern har högre andelar. Många andra länder gör stora ansträngningar för att förbättra kunskapsstocken. Enbart till år 2020 kan det komma att finnas 2,3 miljoner fler 30 - 34 åringar med en högre utbildning i EU. Om 40 procentmålen infrias av de 15 länderna med lägre andelar och den högre nivån i de 12 övriga länderna kvarstår. Totalt kommer åldersgruppen omfattas av drygt 14 miljoner högt utbildade i EU varav en liten del (ca 300 000 personer) kommer finnas i Sverige.

Det är dock inte med antalet högre utbildade Sverige kan konkurrera, utan snarare med en så effektiv användning som möjligt av det tillgängliga kunskapskapitalet. Detta kan ske genom att se till att rätt kompetens hamnar på rätt ställe. Det huvudsakliga instrumentet är en fungerande arbetsmarknad och på så sätt kan regionala skillnader i utbildningsnivån mycket väl vara ett tecken på arbetsmarknadens funktionssätt. Men, kunskap och således kompetens kan också ses i ett större sammanhang och bör därför även avse andra än arbetsmarknadsrelaterade faktorer, såsom entreprenörskap, företag, forskning, kultur eller förnyelse och innovation som samtliga kan leda till en långsiktigt positiv utveckling i regionen.

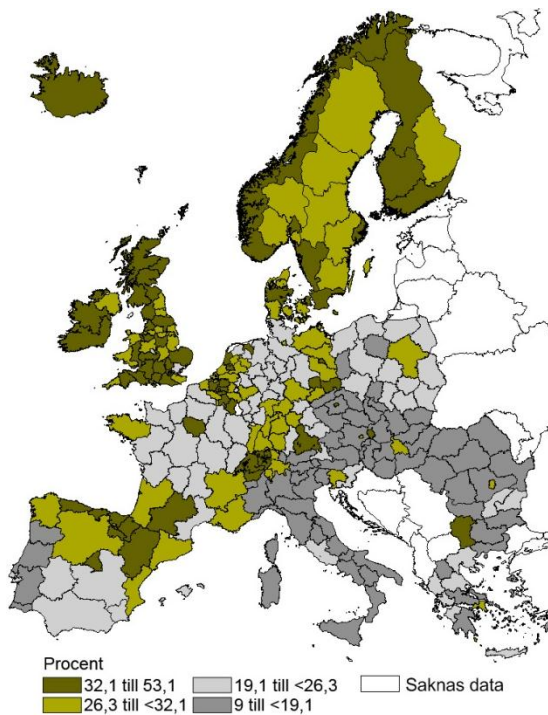
⁴⁵ T.ex. Romer PM (1990). *Endogenous Technological Change. The Journal of Political Economy*, Vol. 98, No. 5, Part 2: *The Problem of Development: A Conference of the Institute for the Study of Free Enterprise Systems*. (Oct., 1990), pp. S71-S102.

Figur 39 Andel personer med högre utbildning, åldersgruppen 30-34 år, länder, år 2000-2012

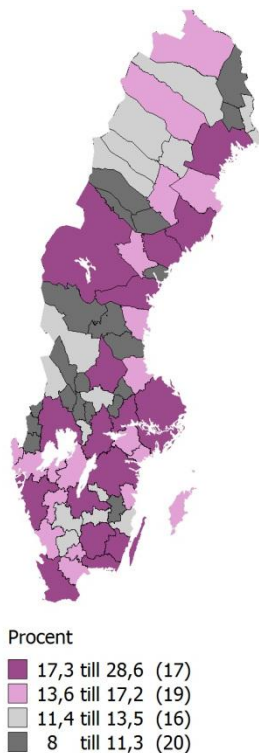
Källa: Eurostat

Figur 40 Andel befolkning 25–64 år med eftergymnasial utbildning, år 2010, NUTS 2

Källa: ESPON

Figur 41 Andel befolkning 20–64 år med minst treårig eftergymnasial utbildning, år 2011, FA-regioner

Källa: SCB/LISA, RTB

Ett bredare perspektiv bör också anläggas när skillnaderna studeras mellan regionerna i Europa. De nordiska länderna, Storbritannien, Irland Schweiz och Belgien visar på höga utbildningsnivåer och relativt små regionala skillnader. I Tyskland, Spanien och Frankrike är skillnaderna större mellan regionerna. Generellt lägre utbildningsnivåer finns i många östeuropeiska länder och Sydeuropa, medan huvudstadsregionen i dessa länder tycks ha en högre utbildningsnivå. En stor del av skillnaderna inom länderna kan förklaras med att efterfrågan är större i vissa regioner. I många länder är också utbildningssystemet uppbyggt på ett annat sätt (exempelvis har delstaterna i Tyskland ett stort inflytande på utbildningsområdet) och därför svårt att jämföra. I många östeuropeiska länder har även utflyttning av unga påverkat fördelningen av högutbildade mellan regionerna. På så sätt har det också kommit till en, kanske inte alltid önskvärd, omfördelning mellan olika länder i Europa. Huruvida rätt kompetens har kommit till rätt ställe är dock kanske svårare att avgöra på europeiskt plan. Det kan dock konstateras att Sverige ofta hamnar högt upp på listor som mäter hur kunskaper görs till inkomster.⁴⁶

Andelen lågutbildade är större i landsbygdsregioner

I ett nationellt perspektiv är förhållandena kanske enklare att förstå. Det är storstadsregionerna och Umeå-regionen som har minst en fjärdedel invånare med högre utbildning i åldersgruppen 20–64 år. Högre nivåer finns det även i många större FA-regioner som t.ex: Växjö, Karlstad, Östersund eller Luleå. Det är de mindre FA-regionerna som har de lägsta nivåerna. I FA-regionerna Filipstad, Eda, Hällefors, Dorotea, Vansbro, Årjäng, och Härjedalen är andelen högutbildade lägre än 10 procent. De stora investeringarna i utbildning har visserligen ökat närheten till högre utbildning, men dessa har knappast minskat skillnaderna mellan FA-regioner. FA-regioner med låga nivåer år 2001 har även låga nivåer år 2011. Efterfrågan på högutbildade är dock inte heller densamma i alla regioner och det är inte nödvändigtvis andelen högutbildade som ger bättre tillväxt. Viktigare för många regioner är förmodligen att minska andelen lågutbildade. Det är inte sällan individer i denna utbildningsgrupp som kommer i kläm vid förändringar i näringslivet. I 17 FA-regioner är andelen lågutbildade

⁴⁶ EU-kommissionen (2013). *Innovation Union Scoreboard 2013*.

(ej avslutat treårig gymnasieutbildning) av befolkningen 20–64 år över 50 procent. Räknas även personer med okänd utbildning in i detta resonemang är det 22 FA-regioner.⁴⁷ Översatt till regiontyper är andelen personer med lägre utbildning högre i avlägset belägna landsbygdsregioner. Omflyttning av yngre till FA-regioner med större städer påverkar således också mellanregionala utbildningsstrukturer inte minst för att många som har formell behörighet till studier också flyttar till annan ort. Andelen högre och lägre utbildade jämnar ut varandra inom respektive regiontyp. Ett relativt stabilt regionalt mönster visas för den mellanliggande utbildningsgruppen.

Den formella utbildningsnivån är dock bara en del av en individs kompetens. Det finns även andra kunskaper och kompetenser som byggts upp under ett yrkesliv. Dessa är kanske i högre utsträckning kända på den lokala arbetsmarknaden. Men, när arbetet söks i andra regioner är det viktigare att bevisa erfarenheter och kunskaper mer formellt. Validering av kunskaper har således blivit ett intressant instrument och *bevis* på livslångt lärande. Detta kan öka flexibiliteten och rörligheten i arbetslivet för grupper som har en hög kompetens men relativt lågt (eller okänd) formell utbildning.⁴⁸ Validering av kunskaper används framgångsrikt för att påskynda arbetsmarknads-integreringen för kvinnor och män med utländsk bakgrund.⁴⁹

Kvinnor är mer högutbildade

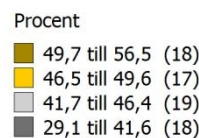
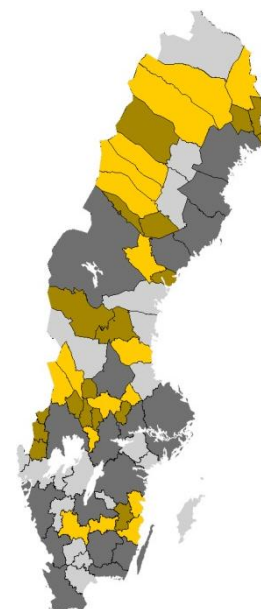
Det är dock inte bara regionala skillnader i utbildningsnivå som är anmärkningsvärda utan även skillnader i utbildningsgapet mellan kvinnor och män. I samtliga FA-regioner finns betydligt fler högutbildade kvinnor än män i åldersgruppen 20–64 år. På samma sätt som det finns underliggande arbetsmarknadsprocesser som influerar fördelningen av kunskap mellan regioner så finns det också processer som påverkar kunskapsfördelningen mellan könen. Den kraftiga yrkesmässiga och branschmässiga arbetsmarknadssegmenteringen mellan könen avspeglas således också i utbildningsstatistiken. Det är

⁴⁷ Det är ibland svårt att bedöma utländsk utbildning och i väntan på att detta ska ske förs många invandrare under rubriken "okänd utbildning". Se även Högskoleverket (2012) *Bedömning av utländsk utbildning – gör den nytta?*

⁴⁸ Hult Å. Andersson P. (2008). *Validering i de nordiska länderna. Policy och praktik.* NVL.

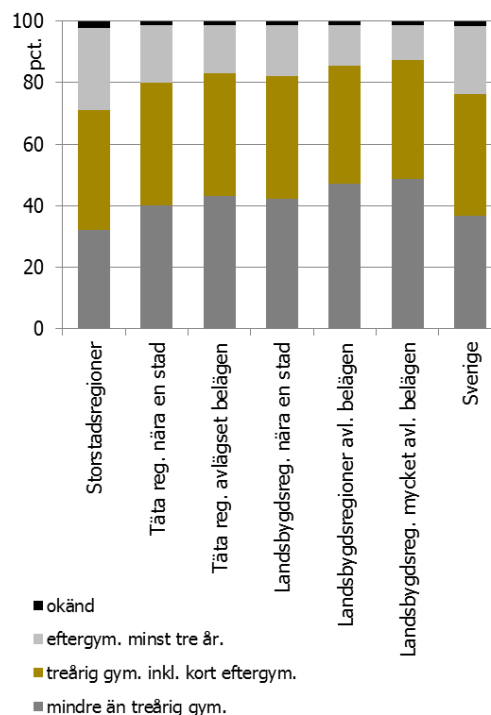
⁴⁹ Segendorf Å.O., Teljosuo T. (2011) *Sysselsättning för invandrare – en ESO-rapport om arbetsmarknads-integration, 2011:5.*

Figur 42 Andel befolkning 20–64 år med mindre än treårig gymnasial utbildning, år 2011

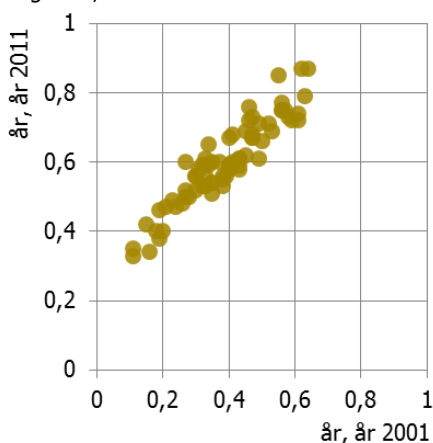
Källa: SCB/LISA, RTB

Figur 43 Befolkning 20–64 år efter utbildningsgrupper och regiontyper, år 2011, procent

Källa: SCB/LISA, RTB

Figur 44 Obalans mellan kvinnor och män 20–64 år i utbildningsår år 2001 och år 2011, FA-regioner, år

Källa: SCB/LISA, RTB

ofta kvinnodominerade yrken som kräver en högre utbildning än många mansdominerade yrken. Men, det som i dag tycks vara närmast en självklarhet är en ganska ny företeelse. Fram till slutet av 1990-talet har nämligen antalet högutbildade män varit större än antalet högutbildade kvinnor.

För att illustrera obalansen mellan kvinnor och män används antalet utbildningsår istället. I detta mått tas hänsyn till utbildningen av hela regionens befolkning i arbetsför ålder. Eventuella förändringar i befolkningens utbildningssammansättning, även med annat än högskoleutbildning, räknas därför med. Enligt denna, i många avseenden mer rättvisande beräkningsmetod, har kvinnor (12,8 år) en i genomsnitt halvt år längre formell utbildning än män (12,3 år). Sedan år 2001 har kvinnors utbildningstid ökat med 0,7 år och knappt ett halvt år för män. Skillnaderna mellan kvinnor och män är betydande i samtliga FA-regioner både vad gäller antal år och förändring av antalet utbildningsår. I 26 FA-regioner är utbildningsgapet mellan könen mer än 0,75 år (9 månader) och i samtliga regioner har kvinnor, i genomsnitt, en större ökning av utbildningsår än män. Markanta regionala skillnader i utbildningsobalansen mellan kvinnor och män finns därför också kvar över tiden.

Ännu mer drastiskt yttrar sig obalansen sett till eftergymnasial utbildning. I hälften av FA-regionerna var andelen kvinnor med eftergymnasial utbildning minst dubbelt så stor som för män. I många mindre FA-regioner står kvinnor för mer än 80 procent av den regionala tillväxten av eftergymnasialt utbildade. I de flesta större FA-regioner står kvinnor för nästan två tredjedelar. Den könsmissigt ojämna fördelningen av humankapitaltillväxten kommer att ha konsekvenser för arbetsmarknadens funktionssätt och förstärka segregeringen mellan yrkesgrupper. Långsiktigt kan det leda till att försvåra utbyte över sektorsgränser och därmed också försvaga förnyelsen av näringslivet och den regionala ekonomin.⁵⁰ I ett perspektiv av livslångt lärande bör vidareutbildning ta hänsyn till sådana strukturer.

Det finns givna steg i en utbildningskarriär, vilket påverkas av olika faktorer som individens förmåga, intresse men även den sociala miljön. En annan viktig aspekt är tillgängligheten. Det visades redan i kapitel 3

⁵⁰ Vinnova (2009). *Behovet av Genusperspektiv – om innovation, hållbar tillväxt och jämställdhet. Utvärdering, VR 2009:16.*

att tillgänglighet till grundskola är mycket olika i olika delar av landet. Problematiken kring den geografiska tillgängligheten förändras av naturliga skäl ju högre upp i utbildningshierarkin man kommer. Den omfattande utbyggnaden av högre utbildning i Sverige har emellertid lett till att även den geografiska tillgängligheten har förbättrats under de senaste två decennierna.⁵¹ I samtliga län finns det i dag högskolor eller universitet. Förbättrade distansutbildningar har också bidragit till en ökad tillgänglighet, men har samtidigt inte minskat tröskeln för högskolenybjörjare.⁵²

Vägen till högre utbildning

Övergången från gymnasie- till högskoleutbildning inom tre år efter avslutad gymnasieutbildning kan användas som indikation på eventuella barriärer för att påbörja högre utbildning. Det framkommer i figur 45 att drygt 40 procent av samtliga elever som slutförde gymnasieskolan år 2008 har påbörjat en högre utbildning till år 2011.⁵³ Det kommer även fram att andelen män och kvinnor som väljer att utbilda sig vidare minskade under första hälften av 2000-talet, men ökade igen under det andra. Konjunkturella faktorer, antalet studieplatser och ett ökande antal unga vuxna kan således påverka övergången till högre utbildning.

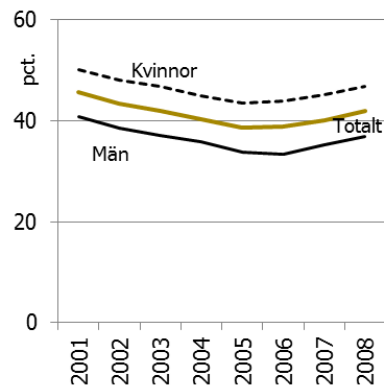
I ett FA-regionalt perspektiv kan lägre övergångsfrekvenser fastställas för mindre regioner och högre frekvenser för större FA-regioner. Detta statistiska samband är relativt tydligt, men det framkommer också en stor spridning inom gruppen mindre FA-regioner, vilket delvis förklaras med att beräkningen bygger på små tal, det vill säga få avgångselever. Större regioner har högre övergångsfrekvenser, men liknande FA-regioner kan skilja sig mycket åt. Exempelvis har FA-regionen Eskilstuna en övergångsfrekvens på 36 procent av avgångselever 2008, medan motsvarande värde för FA-regionen Trollhättan är 41 procent. I Östersunds FA-region var övergångsfrekvensen blygsamma 31 procent, medan det är 40 procent i Kalmars FA-region. Fördjupade analyser på regional nivå är dock nödvändiga för att få en specifik förklaring och beskrivning. Utbudet och val av gymnasieprogram borde dock ha betydelse.

⁵¹ Haugen (2012). *The accessibility paradox – Everyday geographies of proximity, distance and mobility*. GERUM 2012:1, Umeå University.

⁵² Högskoleverket (2011) *Kartläggning av distansverksamheten vid universitet och högskolor*. R 2011:2.

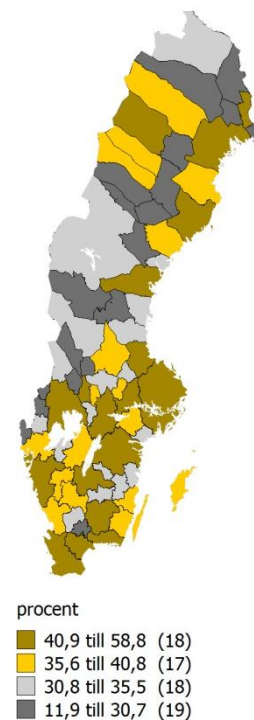
⁵³ Tillväxtanalys beräkning utgår från kalenderår och inte från läsår som i beräkningar av SCB.

Figur 45 Övergång till högskoleutbildning inom tre år från avslutat gymnasium år 2001–2008 efter kön, (andel av samtliga)

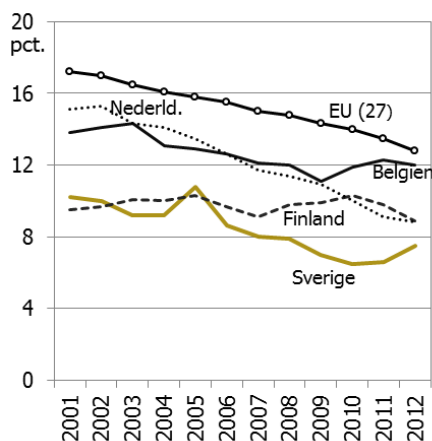
Källa: SCB/Utbildningsregistret

Figur 46 Övergång till högskoleutbildning inom tre år från avslutat gymnasium år 2008 efter kön, FA-regioner (andel av samtliga)

Källa: SCB/Utbildningsregistret

Figur 47 Andelen unga vuxna 18–24 år som lämna utbildning i förtid, år 2001–2012 olika länder

Källa: Eurostat

delse för att det är framför allt de teoretiska gymnasieprogrammen som leder eleverna vidare till högre studier. I många mindre FA-regioner dominerar emellertid de praktiska programmen.

Samtidigt bör man komma ihåg att den formella utbildningen bara är en del av den samlade kompetensen och lärandet i en region. Forskningen har visat att kunskapsförsörjningen i olika företag och organisationer i hög utsträckning sker genom rörligheten på arbetsmarknaden, när anställda byter jobb och tar med sig kunskaper till andra företag.⁵⁴ Stora regioner har på så sätt bättre förutsättningar då det kan finnas flera företag inom samma eller kompletterande branscher, vilket underlättar flöden av kompetens mellan företag och därmed ett regionalt lärande. Behovet av högutbildad spetskompetens är en annan mycket betydelsefull faktor för kompetensförsörjningen i regionerna. Universitet och högskolor anses ha en mycket stor betydelse genom den s.k. tredje uppgiften som på ett mer formaliserat sätt uppmanar till samarbete mellan forskning och praktik. Men, även här utgör flöden av kompetens mellan företag, universitet, regioner och inte minst länder, en viktig del i kunskapspridningen.

Unga vuxna utan avslutad gymnasieutbildning

I Europa-2020 strategin finns det en tydlig markering att ta utanförskapet av ungdomar och unga vuxna på allvar. Utanförskapet kan yttra sig på olika sätt såsom misslyckad utbildning, tillfälliga jobb, arbetslöshet, tillfälliga boenden, arbetsmarknadsrelaterade åtgärder m.m. Många unga män och kvinnor kan därför uppleva en ökad sårbarhet och svårigheter att etablera sig i samhället. De sociala problemen blir heller inte mindre ju längre fram i livscykeln man har burit med sig ett utanförskap. De höga kraven som ställs på arbetsmarknaden lämnar emellertid inte mycket utrymme för ungdomar med problem eller funktionshinder.⁵⁵ Att ha ungdomar kvar i utbildning är därför ett viktigt steg för att förbättra livschanserna framöver.

⁵⁴ T.ex.: Eriksson R, Lindgren U. (2011). Agglomeration och ekonomisk utveckling. Betydelsen av arbetskraftsrörlighet för lärande och innovation. Geografiska Notiser Årgång 69. Nummer 2.

⁵⁵ Ungdomsstyrelsen (2012). Funktionsnedsättning och etablering (prel. slutsatser). Temagruppen unga i arbetsliv.

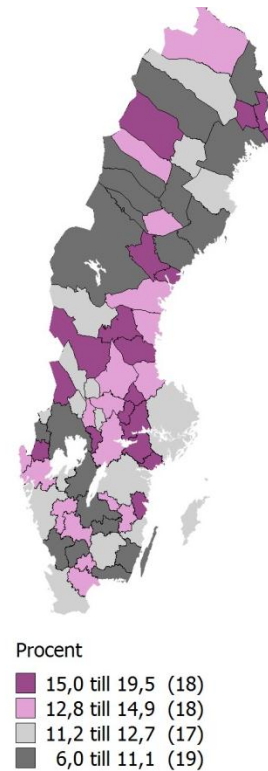
Både EU och Sverige har målet att till år 2020 ha färre än 10 procent ungdomar i åldersgruppen 18–24 år som hoppar av utbildningen. Detta följs upp genom europeiska arbetsmarknadsundersökningar. Det visar sig att Sverige har ett jämförelsevis bra läge och överträffas enbart av sex andra EU-länder. Anmärkningsvärt är att andelen är dubbelt så hög i grannlandet Norge.

Det är svårare att överföra problematiken till en FA-regional kontext i Sverige. För att få problembilden någorlunda överensstämmande med definitionen ovan antas att alla unga vuxna 20–24 år, som inte har en treårig gymnasiekompetens, lämnat sin utbildning i förtid. Andel ”avhoppare” kommer således överskattas av olika skäl, men ambitionen här är i första hand att få en tillräckligt bra jämförbarhet mellan FA-regioner.

I figur 48 kommer fram att det finns relativt stora regionala skillnader när det gäller andelen unga vuxna utan treårig gymnasiekompetens. FA-regioner som t.ex. Eskilstuna, Bengtsfors, Västervik, Fagersta eller Kramfors har samtliga en andel större än 15 procent 20–24 åringar utan avslutad gymnasieutbildning. Samtliga är dessutom FA-regioner med långa industritraditioner, vilket tyder på svårigheter att förändra attityder gentemot utbildning i vissa samhällsmiljöer. Anmärkningsvärt är att obalansen mellan män och kvinnor är mindre framträdande i detta sammanhang. I 84 procent av FA-regionerna saknar fler män än kvinnor högskolebehörighet. Men, obalansen mellan könen är inte större i FA-regioner med en generellt högre andel personer utan treårig gymnasiekompetens. Tvärtom i FA-regionerna Fagersta, Filipstad, Vilhelmina eller Pajala är andelen större för unga kvinnor.

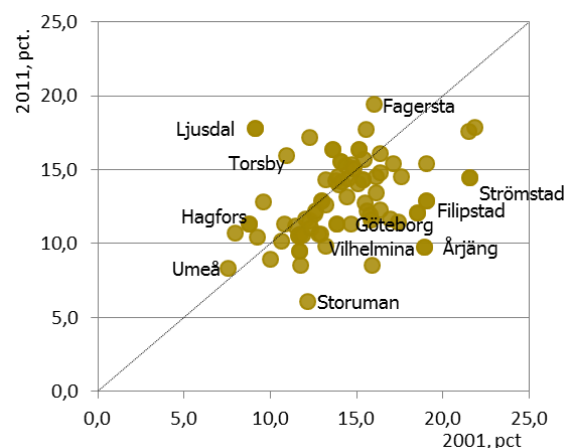
Problemet tycks vara större för FA-regioner med en större andel tillverkning. En jämförelse över tiden visar också på en viss varaktighet mellan år 2001 och år 2011. Det visar sig dock att de regionala extremerna ofta finns i mindre FA-regioner. Många FA-regioner har växlat från en hög till en relativt låg andel och många andra FA-regioner har gått igenom en motsatt förändring. En anledning är att ett relativt litet antal individer medger en större variation över tiden. Intressantare är därför utvecklingen i större FA-regioner. Stockholmsregionen har en förbättring på 3,4 procentenheter mellan 2001 och 2011, något lägre är den i FA-region Göteborg med 2,6 procentenheter och relativt liten har den varit i Malmö FA-region (0,5 procentenheter). Samtliga tre storstadsregioner är dock kvar på nivåer kring 11 till 12 procent. Ytterligare en faktor är att många unga invand-

Figur 48 Andel befolkning i åldersgruppen 20–24 år utan minst treårig gymnasiekompetens, FA-regioner, år 2011

Källa: SCB/LISA, RTB

Figur 49 Andel befolkning i åldersgruppen 20–24 år utan minst treårig gymnasiekompetens, FA-regioner, år 2001 och år 2011

Källa: SCB/LISA, RTB

---

rare förs i statistiken med okänd utbildningsnivå, då de ofta inte har fått utbildningar validerade eller fortfarande genomgår en utbildning. Unga vuxna med okänd utbildning ingår dock inte i redovisningen ovan. Den stora regionala och tidsmässiga variationen kräver förmodligen ett starkare fokus på lokala förutsättningar och möjligheter för att bemöta utmaningen med unga kvinnor och män utan gymnasiekompetens.

5 Innovativa regioner – att göra det bästa av tillväxtförutsättningarna

De senaste decennierna har spelreglerna och de tekniska möjligheterna för hur de ekonomiska aktiviteterna ska bedrivas förändrats i grunden. En konsekvens av detta är att många fler företag agerar på en global arena och att många fler företag har lärt sig att utnyttja de möjligheter som erbjuds av en global marknad. Även andra verksamheter utan direkt koppling till en större omvärld påverkas på ett eller annat sätt av detta. I många fall har utvecklingen gynnat svenska regioner. Vissa regioner har dock svårare att hävda sig i den globala konkurrensen. Men, likväl finns även i dessa regioner företag och entreprenörer som klarar utmaningen. Att regionala ekonomier i allt högre utsträckning är kopplade till händelserna i omvärlden visades inte minst under den senaste globala ekonomiska krisen 2008–09. I kölvattnet av detta har dock en annan viktig egenskap visat sig, nämligen den regionala återhämtningsförmågan.

Globalisering förändrar tillväxtmöjligheterna

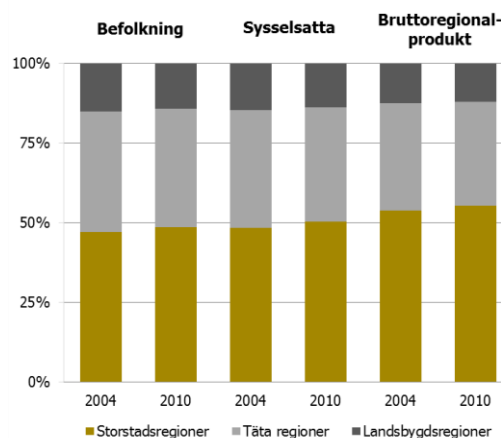
Det finns långsiktiga regionala effekter som kan kopplas till globaliseringen av ekonomiska aktiviteter. Samtidigt som produktionsprocesser har blivit alltmer splittrade och globalt utspridda noteras även en fortsatt koncentration av ekonomiska aktiviteter inom länderna. Enligt OECD-statistik ökar koncentrationen av antalet sysselsatta och produktionsvärdena i flertalet OECD-länder. Ungern, Japan, Finland och Sverige redovisar samtliga att den större delen av tillväxten sker i bara 10 procent av regionerna.⁵⁶ Det ligger nära att anta att denna utveckling är kopplad till agglomerations- och urbaniseringsprocesser.⁵⁷ Storstäderna har haft en enorm tillväxt under de senaste 20 åren. Det är dock inte städer och metropoler i västvärlden som sticker ut mest utan snarare motsvarigheterna i de nya tillväxtregionerna såsom Kina, Indien, Sydostasien, Sydamerika och på senare år Afrika.⁵⁸

⁵⁶ OECD (2011). *Regions on a glance*.

⁵⁷ ESPON (2013) *TIGER – Territorial Impact of Globalization for Europe and its Regions*.

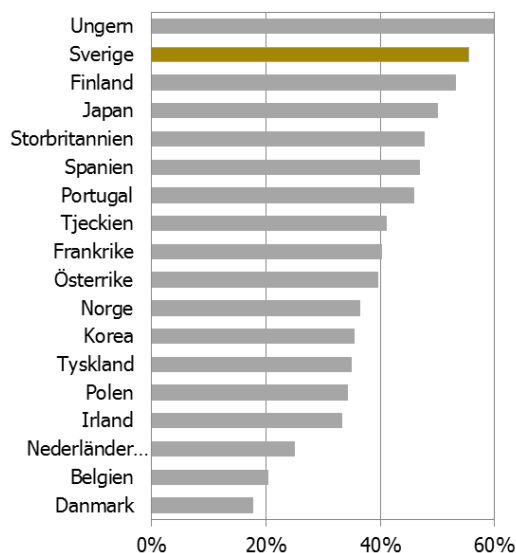
⁵⁸ Världsbanken (2009). *Reshaping economic geography. World Development Report*.

Figur 50 Sveriges befolkning, sysselsatta och produktionsvärden fördelad efter regiontyper 2004 och år 2010

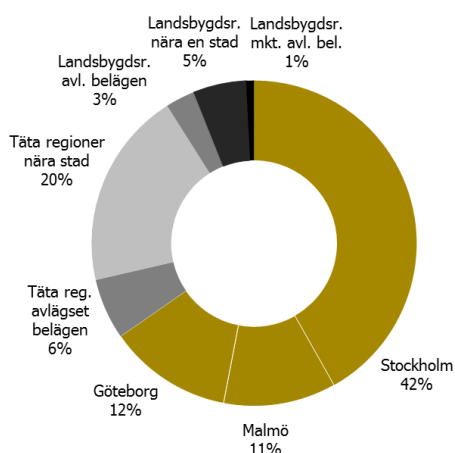
Källa: SCB/RTB, LISA och rAps

Figur 51 Andel BRP-tillväxt i 10 procent av regioner med högst BRP-tillväxt, år 1995–2007

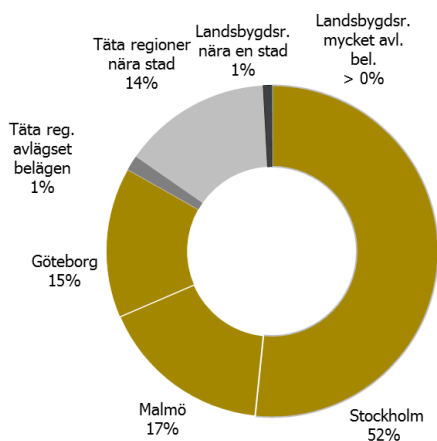
Källa: OECD

Figur 52 BRP-tillväxt efter regiontyper (FA-regioner), perioden år 2004–2010

Källa: rAps

Figur 53 Sysselsättningstillväxt efter regiontyper (FA-regioner), perioden år 2004–2010

Källa: SCB/LISA

Även om utvecklingen i länder som Sverige inte har samma dramatik, framkommer även här en fortsatt urbanisering och geografisk koncentration av befolkning, sysselsatta och produktionsvärden (figur 50). Storstadsregioner har därför en betydelsefull roll för den nationella tillväxten.

Storstadsregionerna står för ungefär två tredjedelar av BRP-tillväxten under perioden 2004–2010. Anmärkningsvärt är att Stockholmsregionen omfattar nästan två tredjedelar av storstadsregionernas samlade tillväxt, vilket är mer än 40 procent av den nationella tillväxten. Göteborg och Malmö FA-regioner har således en lägre tillväxttakt som ligger närmare riksgenomsnittet under samma period.

Detsamma gäller tillväxten av antalet sysselsatta, som relativt sett är ännu mer koncentrerad till storstadsregionerna. Över 80 procent av Sveriges sysselsättningstillväxt skedde i storstadsregionerna. Det kan observeras att FA-region Stockholm visade på en betydligt bättre sysselsättningstillväxt än Malmö- och Göteborgsregionen. Regiontypen avlägset belägna landsbygdsregioner var den enda regiontypen med en negativ sysselsättningsutveckling. De andra två regiontyperna karakteriserade av avlägsenhet har dock mycket väl kunnat bidra med en positiv sysselsättningsutveckling.

Även om en globaliserad ekonomi i stor utsträckning vilar på urbana strukturer och nätverk har också andra regiontyper en inte oväsentlig andel i den nationella tillväxten. En fortsatt koncentration av ekonomiska aktiviteter till regioner med större städer måste därför inte nödvändigtvis utesluta en gynnsam utveckling även i andra regiontyper. Den kanske oväntade utvecklingen i de norra delarna av landet kan tjäna som exempel på detta. Många regioner som har en relativt låg BRP per invånare har på senare år överträffat större regioners tillväxttakt, men även andra mindre framgångsrika regioner bidrar till den sammanlagda tillväxten nationellt. Det finns därför goda skäl att inte enbart fokusera på storstäderna när tillväxtpolitiken vidareutvecklas.⁵⁹ Tillväxtpotentialen kan många gånger vara större i mindre regioner. Men, det handlar inte om att ställa olika landsdelar emot varandra utan snarare om att utveckla en regional politik som syftar till att komplettera olika regionala miljöers fördelar, inte minst i ett globalt perspektiv.

⁵⁹ OECD (2011). *Regions and Innovation Policy*.

Ett dynamiskt näringsliv för ökad internationell konkurrenskraft

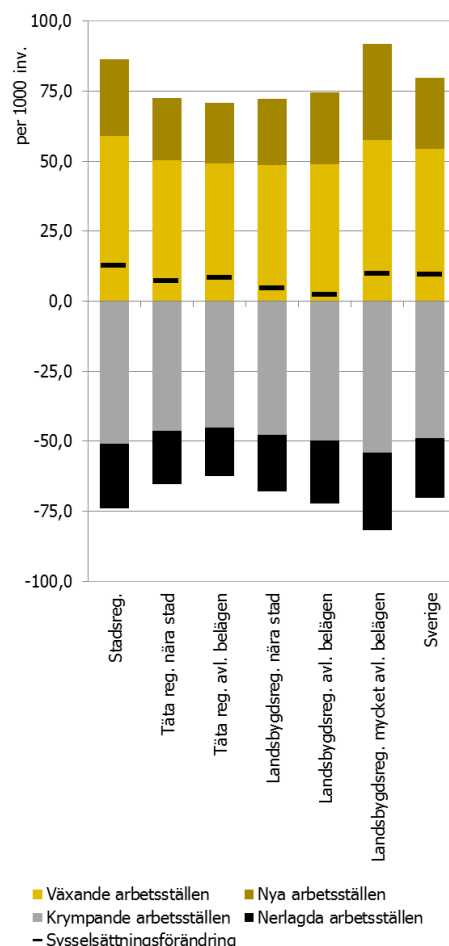
Globaliserigen av ekonomiska aktiviteter leder till ökat konkurrenstryck på regional nivå, vilket kan påskynda förändringar av näringsstrukturen. Sammanlagt är näringslivets omvandling således en oundviklig, och till stor del även nyttig, process då den hjälper till att öka konkurrenskraften i regionen.⁶⁰

Arbeten skapas i nya och växande företag och försvinner i krympande och nedlagda företag. Denna process är också en nödvändig förutsättning för tillväxt och för en effektiv resursfördelning. Samtidigt medför dynamiken omställningskostnader som kan innebära stora påfrestningar i specifika branscher och på regionala ekonomier, inte minst för enskilda individer, hushåll och särskilt utsatta regioner. Eftersom det saknas enkla och entydiga samband mellan tillväxt och dynamik, är det svårt att ange en önskvärd nivå på dynamiken, eller säga om den leder till en positiv eller negativ sysselsättningsförändring.

Den ständigt pågående förändringsprocessen innebär att det råder ett oavbrutet omvandlingstryck i ekonomin. Sysselsättningsdynamiken är ett sätt att beskriva detta omvandlingstryck utifrån förändringar i sysselsättningsstrukturen, och kan delas upp i fyra olika komponenter. De två första ger positiva förändringar och avser ökad sysselsättning i nya arbetsställen samt genom att befintliga arbetsställen växer. Totalt för Sverige ger det 440 000 nya arbetstillfällen under år 2011. De två andra komponenterna motsvarar en minskad sysselsättning till följd av att arbetsställen läggs ned eller krymper. Sammanlagt motsvarar detta 390 000 arbetstillfällen år 2011. I figur 54 presenteras de olika delarna av sysselsättningsdynamik i olika regiontyper år 2011. Strecket visar den årliga nettoförändringen i antalet arbetstillfällen som andel av befolkningen. Noterbart är att växande arbetsställen står för en större andel av de skapade arbetstillfällena i samtliga regiontyper. Under krisåren 2009 var andelen nystartade arbetsställets bidrag dock större. Nedläggningar av företag orsakar dock även år 2011 en relativt liten andel av de försvunna arbetstillfällena. Istället har den största andelen försvunna arbetstillfällen funnits vid redan existerande och krympande företag. Samtliga regiontyper hade också en positiv nettoförändring under år 2011. Den

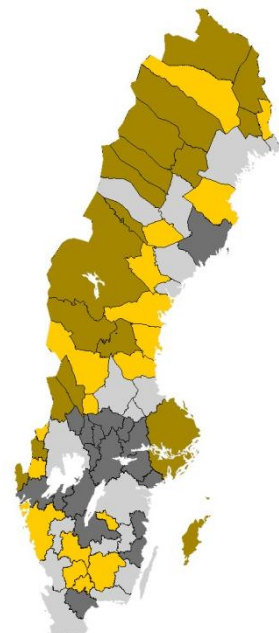
⁶⁰ *ITPS (2008). Permanent förändring – globalisering, strukturomvandling och sysselsättningsdynamik. Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2008, SOU2008:21.*

Figur 54 Skapade och försvunna arbetstillfällen som andel av befolkning vid nya, växande, krympande och nerlagda arbetsställen för år 2011 efter regiontyper

Källa: SCB/RAMS, FAD, RTB

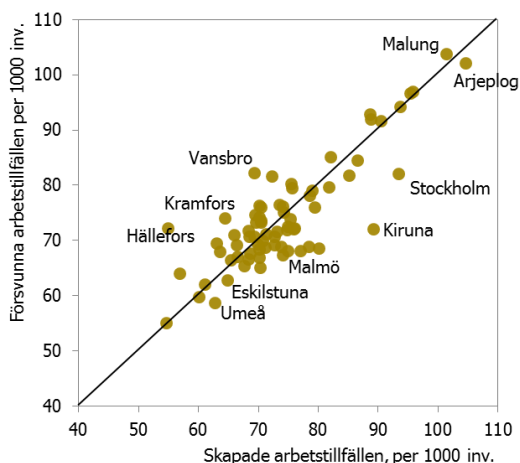
Figur 55 Skapade respektive försvunna arbetstillfällen som andel per 1000 invånare, genomsnitt perioden år 2005–2011, FA-regioner

Per 1000 invånare	
■ 155,4 -	(18)
■ 144,3 till 155,3	(18)
■ 138,5 till 144,2	(18)
■ -138,4	(18)

Källa: SCB/RAMS, FAD, RTB

Figur 56 Skapade och försvunna arbetstillfällen som andel per 1000 invånare totalt, genomsnitt perioden år 2005–2011, FA-regioner

Källa: SCB/RAMS, FAD, RTB

mest positiva nettoförändringen skedde i landets storstadsregioner (+12,6 sysselsatta per 1000 inv.). Den största omslutningen av skapade och försvunna arbetstillfällen finns dock i mycket avlägset belägna landsbygdsregioner (figur 54).

Figur 55 ger en bild av sysselsättningsdynamikens regionala variationer, där antalet skapade arbetstillfällen ställs mot antalet försvunna arbetstillfällen per 1 000 invånare för hela perioden år 2005–2011. En längre tidsperiod slätar ut mer kortvariga förändringar. Den heldragna linjen talar om var jämviktsläget befinner sig mellan de två variablerna. En placering ovanför linjen innebär en negativ nettoförändring, medan en placering under linjen motsvarar en positiv förändring i sysselsättning. Tidigare undersökningar har visat att variablerna är starkt positivt korrelerade. Regioner med många skapade arbetstillfällen har således generellt även många försvunna arbetstillfällen. Det blir särskilt tydligt när en längre undersökningsperiod tas som utgångspunkt som i figur 55. Snabba konjunkturella förändringar, såsom under krisen år 2008/09, gör att detta samband försvinner. År 2009 fanns också bara en FA-region som visade på ett nettoöverskott i arbetstillfällen. År 2011 har 83 procent av FA-regionerna fler skapade arbetstillfällen och detta års resultat är således återigen i nivå med åren före krisen. Över hela perioden räknat har i genomsnitt 60 procent av FA-regionerna fler skapade än försvunna arbetstillfällen. Mindre tjänstebetonade FA-regioner, som Malung, Arjeplog, Härjedalen, Strömstad ligger högst upp bland regioner med många skapade och försvunna arbetstillfällen. I mer tillverkningsinriktade FA-regioner som Filipstad, Hällefors, Karlskoga, Ludvika eller Fagersta är situationen omvänd och dessvärre är regionerna också förknippade med ett negativt sysselsättningsnetto.

I figur 56 illustreras dynamiken av skapade och försvunna arbetstillfällen i landets FA-regioner. Det framkommer att regioner med många skapade och försvunna arbetstillfällen finns i de inre delarna av Norrland, FA-regionerna Stockholm, Gotland och gränsregionerna mot Norge. Dessa regioner har också en större andel småföretag som förmodligen påverkar den höga omsättningen av skapade och försvunna arbetstillfällen.

Snabbväxande företag

Under senare tid har allt fler studier pekat på att de flesta företag inte växer alls, utan att tillväxten istället är koncentrerad till ett fåtal så kallade snabbväxande företag.^{61,62} Snabbväxande företag tillskrivs också egenskaper som förknippas med nytänkande och kreativitet. Det finns ett antal metoder för att bestämma snabbväxande företag.⁶³ I denna rapport tillämpas det så kallade Birch-indexet som beaktar den viktade relativa och absoluta tillväxten av sysselsatta i företag under en treårsperiod. Företagen ska dessutom ha en omsättning större än en miljon kronor, minst två anställda och ingen negativ förändring av antalet sysselsatta under perioden. Bara fem procent företag med störst positiv förändring utgör snabbväxande företag.

Samtliga regiontyper frambringar snabbväxande företag, men störst är antalet i storstadsregionen med 60 procent av samtliga snabbväxare för perioden 2001–2010. 60 procent av samtliga snabbväxande företag i storstadsregionerna finns emellertid också i FA-region Stockholm.

Relativt befolkning 20–64 år är skillnaderna mellan regiontyperna dock mindre, men storstadsregionerna har även här en betydligt större andel än andra regiontyper. Ett undantag är regiontypen mycket avlägsna landsbygdsregioner, som har en relativ andel i nivå med storstadsregionerna. I figur 58 visas utvecklingen relativt genomsnittet för hela landet och det kommer fram att situationen regiontyperna emellan är ganska stabil över tiden. Enbart regiontypen mycket avlägsna landsbygdsregioner visar således på en betydande förändring även om det fortfarande motsvarar ett litet antal totalt.

Forskningen menar att snabbväxande företag behöver särskilda miljöer för att växa snabbt.⁶⁴ Det är framför allt storstäder som anses kunna erbjuda förutsättningar som gynnar snabb företagstillväxt: exempelvis en större andel tjänste- och företagsinriktade branscher, en större tillgång på finansiellt- och humankapital och många relativt unga företag. Detta bekräftas också av beräkningarna här, men förklarar inte den relativt höga nivån i mycket avlägsna regioner. En tolkning där är att snabb

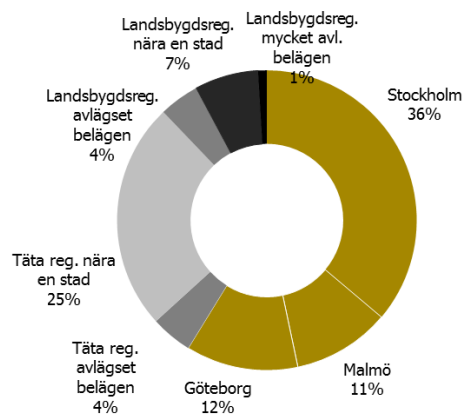
⁶¹ Tillväxtanalys (2009). *Entreprenörskap och innovationer*. 2009:11

⁶² Tillväxtanalys (2011). *Snabbväxarnas dynamik Är hög företagstillväxt uthållig? Rapport 2011:15*

⁶³ Tillväxtanalys (2011) *Snabbväxande företag. En fördjupad analys av mått och definitioner*.

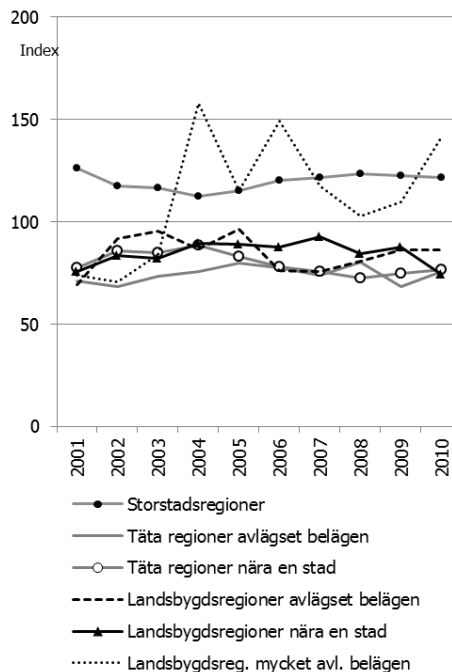
⁶⁴ Tillväxtanalys (2009). *Gasellföretag - Kännetecken och utvecklingsmönster WP/PM 2009:05*

Figur 57 Snabbväxande företag andel genomsnitt år 2001–2010, regiontyper

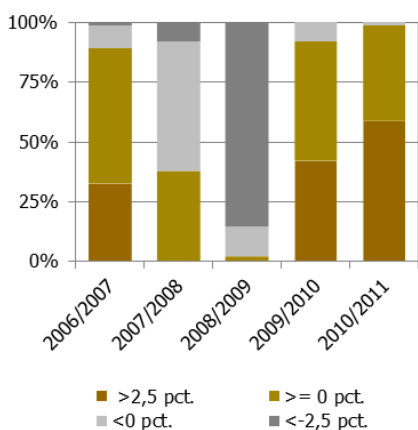
Källa: SCB/RAMS, FAD, RTB

Figur 58 Snabbväxande företag per 1000 invånare 20–64 år perioden 2005–2010, regiontyper (Sverige =100)

Källa: SCB/RAMS, FAD, RTB

Figur 59 Andel FA-regioner med positiv respektive negativ årlig sysselsättningsutveckling under perioden år 2006/07 till år 2010/11

Källa: SCB/LISA

tillväxt i ett företag också kan ske på bekostnad av ett annat företag i samma region i samma bransch. En hög andel mindre och relativt små företag kan vara en annan förklaring.

Regional sysselsättningsdynamik och krisen

Det finns olika sätt att se på förändringen och dynamiken i näringslivet. De flesta tycks dock vara överens om att näringslivets dynamik har en avgörande betydelse för en exportorienterad och öppen ekonomi som Sverige. Den nödvändiga öppenheten har dock en baksida i större sårbarhet.⁶⁵ Ju öppnare en ekonomi är desto större är också sårbarheten. På så sätt kan en ökad globalisering, d.v.s. marknadsintegrering också tänkas resultera i en ökad regional utsatthet för händelser i omvärlden.

Finanskrisen år 2008/09 är därför ett bra exempel på en sådan yttre händelse som med start i USA snabbt har spridit sig till världens olika hörn och branscher. Även om chockvågen först slog mot finanssektorn i Sverige var det exportindustrin och i synnerhet fordonsbranschen som tog den största stöten. En kraftig regional exponering mot denna bransch gjorde att vissa regioner påverkades omgående, men problemen spred sig snabbt vidare till andra FA-regioner.⁶⁶ Men, det visade sig också, att krisen inom delar av fordonssektorn också byggde på andra dittills dolda strukturella problem inom branschen.⁶⁷ Den krisartade utvecklingen stannade emellertid inte upp där utan spred sig snabbt vidare till andra delar av ekonomin. Ingen FA-region (förutom Arjeplogregionen) hade således en positiv sysselsättningsstillväxt mellan år 2008 och år 2009, vilket också visar på en stark mellanregional koppling av ekonomin. Totalt försvann 3 procent av de sysselsatta,⁶⁸ men i 25 FA-regioner var minskningen större än 4,5 procent. Många landsbygdsbetonade regioner, regioner med större städer och storstadsregioner med en betydande tjänstesektor, klarade sig bättre. FA-regioner med stor

⁶⁵ Tillväxtanalys (2011). *Föreställningar om regional sårbarhet*. WP/PM 2011:48.

⁶⁶ Tillväxtanalys (2010). *Analys av den ekonomiska utvecklingen i landets lokala arbetsmarknadsregioner 2008-2011*. WP/PM 2010:3.

⁶⁷ Nutek (2009). *Fordonsindustri i nationell och regional belysning*. Stockholm.

⁶⁸ Sysselsättningsstatusen kan mätas på olika sätt. I den regionala arbetsmarknadsstatistiken (RAMS) används statusen i november som referens för detta.

andel industri drabbades således hårdare av krisen.⁶⁹ Antalet sysselsatta inom tillverkning och utvinning minskade också med över 10 procent under samma period. Två tredjedelar av FA-regionerna har haft en utveckling sämre än riksgenomsnittet under krisåren.

Ekonomiska kriser kan förstärka men även påskynda pågående strukturförändringar. Medan återhämtningen från krisen år 2008/09 skedde snabbt i flertalet FA-regioner (figur 60) var den långsammare i vissa delar av landet. FA-regioner i södra Småland och Blekinge, norra Svealand och Västernorrland har en mycket besvärlig utveckling fram till år 2011. Ett gemensamt drag för dessa FA-regioner är en hög andel tillverkning.

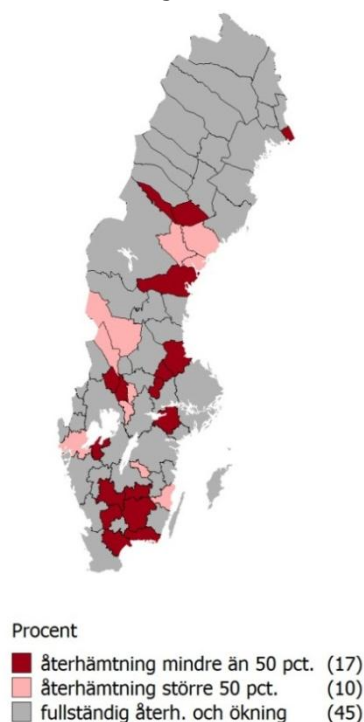
Det är bara 28 av 72 FA-regioner som redovisade någon form av återhämtning i antalet tillverkningsjobb. Av dessa redovisar enbart sju FA-regioner (Kiruna, Gällivare, Arvidsjaur, Åsele, Vilhelmina, Hällefors och Vansbro) en sysselsättningstillväxt inom branschen jämfört med före krisen. Det är dock vanligare att det inte sker en återhämtning alls i FA-regioners tillverkningsföretag. I knappt 30 procent av regionen kan det noteras en fortsatt minskning av antalet sysselsatta totalt under hela perioden efter krisen år 2008/2009. Det är visserligen möjligt att återhämtningen inte har kommit igång än och att kommande statistik visar på en positiv förändring, men historiska och internationella jämförelser har många gånger visat att det är svårt att återskapa samma industrijobb. Det visade sig också mindre sannolikt, att friställda inom tillverkning återanställs än för friställda inom den internationellt konkurrerande tjänstesektorn.⁷⁰ I figur 61 framkommer också att sysselsättningstillväxten totalt förväntas vara positiv i 28 FA-regioner till år 2020, det vill säga om utvecklingen fortsätter på samma sätt som hittills. Den prognostiserade utvecklingen i många mindre FA-regioner ger emellertid en problematisk framtidsbild.

Den största förändringen mellan år 2002 och år 2010 är således den kraftigt minskande andelen sysselsatta inom tillverkning och utvinning, samt den ökande andelen i företagsinriktade tjänster (figur 62). Det har visat sig att sysselsättningsminskningen för tillverkning och utvinning motsvarar någorlunda sysselsättningsökningen i företagsinriktade tjänster. Samvariationen har dock

⁶⁹ Tillväxtanalys (2013). *Strukturförändring under finanskrisen – en kartläggning WP/PM 2013:07.*

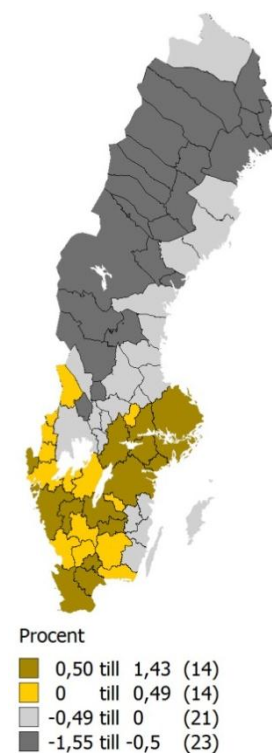
⁷⁰ Tillväxtanalys (2012). *Globala värdekedjor och internationell konkurrenskraft. WP/PM 2012:23*

Figur 60 Sysselsättningsförändring efter den ekonomiska krisen, förändring mellan år 2007 och år 2011, FA-regioner

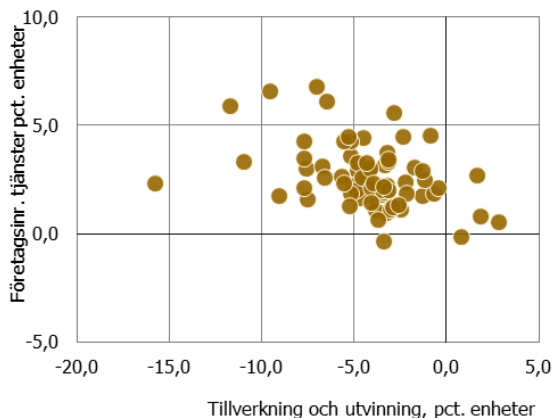
Källa: SCB/LISA

Figur 61 Årlig genomsnittlig sysselsättningsförändring (dagbefolkning) år 2011–2020 (prognos), FA-regioner

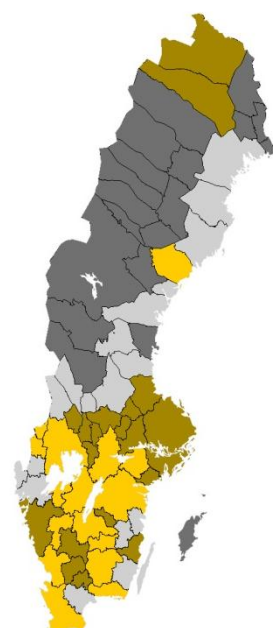
Källa: rAps

Figur 62 Förändring av andelen sysselsatta inom tillverkning och utvinning och förändringen av andelen sysselsatta inom företagsinriktade tjänster år 2002–2010, procentenheter, FA-regioner

Källa: SCB/RAMS

Figur 63 Andel sysselsatta i multinationella företag, år 2011 FA-regioner

Källa: SCB/FEK

påverkats av den djupa konjunktunedgången under år 2008–09.

Det kan visa sig vara svårt och dyrt att förhindra sådana omvandlingsprocesser med politiska medel.⁷¹ Det finns många exempel i svensk och europeisk industrihistoria på mindre lyckade räddningsförsök av företag och branscher i kris. En alltmer global företagsstruktur, med en företagsledning kanske långt borta i ett annat land, gör det emellertid också svårare att påverka koncerndelar på plats och att medverka i det långsiktiga regionala tillväxtarbetet. Exempelvis anger en majoritet av koncerner i Sverige att huvudkontorets placering inte har någon större betydelse för lokaliseringen av annan strategisk verksamhet såsom FoU.⁷² Verksamhetsnedläggningar behöver heller inte ha att göra med regionen som tillväxtmiljö utan kan ibland vara en del av processer inom koncernen som är ogenomträngliga för andra aktörer.⁷³ Regionernas arbete förblir dock viktigt då det kan utgå från långsiktiga frågeställningar, vilket tycks vara svårare utifrån ett enskilt företagsperspektiv.

Internationalisering av regioners ekonomi

En global integrering av Sveriges ekonomi och näringsliv är dock ett faktum vilket också kommer att fortsätta påverka regioners roll i tillväxtarbetet. Regioner har både svenskägda företag och utlandsägda företag. Graden av internationalisering kan vara ett sätt att jämföra regioner i detta avseende. Detta kan mätas genom att räkna sysselsatta i så kallade multinationellt ägda företag som är ett samlande begrepp för dels anställda i utländska företag, dels anställda i svenska koncerner med dotterbolag i utlandet.

Totalt är 1,14 miljon sysselsatta i multinationella företag år 2011, vilket motsvarar 26 procent av samtliga sysselsatta och 40 procent av sysselsatta inom näringslivet i Sverige. Andelen sysselsatta i multinationella företag är dock inte jämnt fördelad över landet. Detta framkommer i figur 63, som visar att många FA-regioner framför allt i norr har andelar under genomsnittet för samtliga regioner. FA-regionerna i de södra delarna av landet, inte minst storstadsregionerna, har för det mesta högre

⁷¹ Tillväxtanalys (2012). *Från aktiv lokaliseringspolitik till regional politik*. WP/PM 2012:18

⁷² Tillväxtanalys (2011). *Lokalisering av huvudkontor, produktion och FoU i Sverige*. PM 2011:186

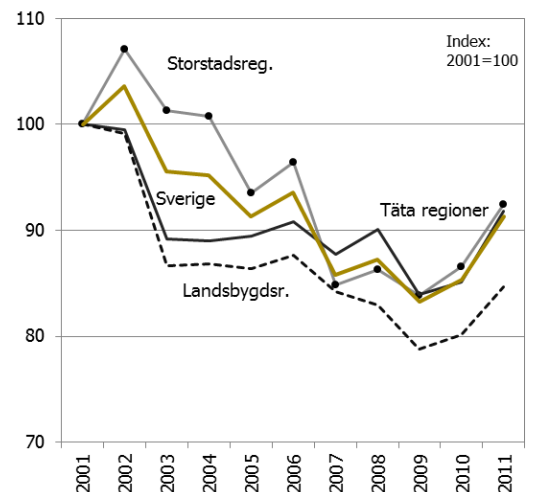
⁷³ Jonsson O. (2013). *Den dynamiska regionen – hur omvandlingen, tillväxt och förnyelse kan skapas*. Rakar och Tallberg. (Ed.) *Behövs regioner? Reglab*.

andelar. Malmfältet och FA-regionen Örnsköldsvik avviker tydligt från detta mönster och visar på ett påtagligt sätt att multinationella företag söker sig till olika, mer specifika resurser, marknader eller kompetenser. Det sistnämnda är ofta fallet vid uppköp av svenska företag. En annan aspekt av lokaliseringen avser kontaktmöjligheter, vilket innebär att verksamheter med krav på hög kontaktintensitet söker sig till städer med ett stort utbud av olika tjänster eller forskningsmiljöer.

Förändringen av näringslivet drivs av strävan efter ökad konkurrenskraft. Utlokaliseringen till utlandet av delar av produktionsprocessen kan sålunda medföra att företaget i sin helhet och de kvarvarande delarna blir mer produktiva. På så sätt kan även länder eller regioner bli mer produktiva och mer konkurrenskraftiga. Relativt sett ökar också andelen anställda med högre kompetenskrav och tjänsteinnehåll. Det är också de för internationell konkurrens exponerade tjänsterna som har vuxit mest på bekostnad av tillverkningsindustrin de senaste decennierna (figur 62).⁷⁴ Antalet sysselsatta i multinationella företag har dock stadigt minskat under 2000-talet. I många fall är det en konsekvens av att delar i värdekedjorna förflyttas till låglöneländer, därmed även arbetsplatser. Mera värdeskapande delar i värdekedjan, som t.ex. FoU eller design, men även marknadsföring, finns dock till stor del fortfarande kvar i Sverige. Totalt för riket minskade antalet sysselsatta i multinationella företag med 108 000 personer från år 2001 till år 2011. Efter den ekonomiska krisen år 2008/09 har dock andelen sysselsatta i multinationella företag ökat kraftigt. I samtliga regiontyper har andelen sysselsatta i multinationella företag ökat igen och för Sverige totalt med 100 000 personer under perioden 2009–2011. En stor positiv förändring finns i storstadsregionerna med en ökning på 10 procent av antalet sysselsatta i multinationella företag under samma period. Det bör dock noteras att den kraftigaste utvecklingen finns i mycket avlägsna belägna landsbygdsregioner (+18 procent) och avlägsna täta regioner (+12 procent) för samma period. Landsbygdsregioner och täta regioner generellt har dock en lägre tillväxt än storstadsregioner.

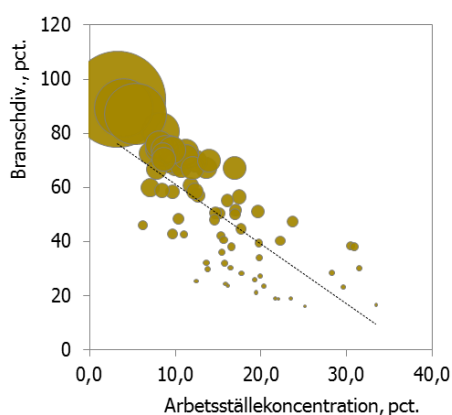
Figur 64 Sysselsatta i multinationella företag, år 2001–år 2011, regiontyper (index)

Källa: SCB/FEK

⁷⁴ Tillväxtanalys (2012). Globala värdekedjor och internationell konkurrenskraft. WP/PM 2012:23

Figur 65 Arbetsställekoncentration och
branschdiversifiering år 2011, FA-regioner
(cirkelarea motsv. befolkning i FA-regionen)

Källa: SCB/RAMS

Näringslivets diversifiering och koncentration

Ett diversifierat näringsliv kännetecknas av att det finns ett stort antal företag och arbetsställen inom ett stort antal branscher. Detta är viktigt för befolkningen i en region, därför att det ger tillgång till en bred arbetsmarknad. Men, en region med hög diversifiering är också mindre sårbar för branschspecifika chocker, eftersom branscher är olika konjunktorkänsliga. En större branschbredd kan också vara en fördel när det gäller innovativiteten i en region. Ett bredare spektrum av branscher fördelade över ett större antal arbetsställen borde även innebära en större regional förnyelseförmåga, än en regional struktur som är branschmässigt ensidig och koncentrad på ett fåtal arbetsställen. Bredden kan kanske tolkas som regionens förnyelsepotential. För att ge en bild av regioners förnyelsepotential och konjunktorkänslighet beräknas två mått: branschdiversifiering och arbetsställekoncentration. Branschdiversifiering visar hur många olika näringsgrenar som finns i regionen. Arbetsställekoncentration mäter hur beroende den regionala ekonomin är av enskilda arbetsställen. Eftersom tillverkning har blivit en relativt liten del av det totala antalet sysselsatta i många FA-regioner beräknas arbetsställekoncentration på samtliga näringsgrenar. På så sätt inkluderas också större offentliga och privata tjänstebaserade arbetsställen i beräkningen.

I figur 65 visas relationen mellan branschdiversifiering och arbetsställekoncentration för FA-regionerna år 2011. Figuren visar ett tydligt samband mellan branschdiversifiering och befolkningsstorlek. Generellt har storstadsregioner och större regioner både en hög branschdiversifiering och en låg arbetsställekoncentration. Mindre regioner har i allmänhet en låg branschdiversifiering medan arbetsställekoncentrationen kan variera kraftigt. Även om det alltid finns undantag från regeln är det således ofta svårare för mindre regioner att förnya sitt näringsliv än vad det är för större regioner.

Näringsstruktur i regionerna

Med näringsstruktur menas hur den ekonomiska aktiviteten fördelas mellan olika branscher. Begreppet strukturomvandling syftar på den långsiktiga förändringen i näringsstrukturen. Vanligen mäts näringsstrukturen på ett av två olika sätt: antingen som produktionsvärdets fördelning mellan branscher eller som sysselsättningsfördelning mellan branscher. Dessa två metoder ger inte samma bild av den regionala näringsstrukturen eftersom kapitalintensiv verksamhet kan ha

höga produktionsvärden och samtidigt sysselsätta få människor. Denna i många avseenden mer statiska synen på näringslivsstruktur och förändring har på senare år behandlats i termer av branschmässiga släktskap, som snarare ser på utvecklingsprocesser inom det regionala näringslivet. Forskning om detta har gett nya insikter om att regionala strukturförändringar i stor grad är stigberoende, det vill säga fångade i sitt specifika kunskapskapital.⁷⁵ Det visas också på begränsningar i hur snabbt en strukturförändring i en region kan ske, men också på nödvändigheten av en långsiktighet när det gäller eventuella politiska interventioner.

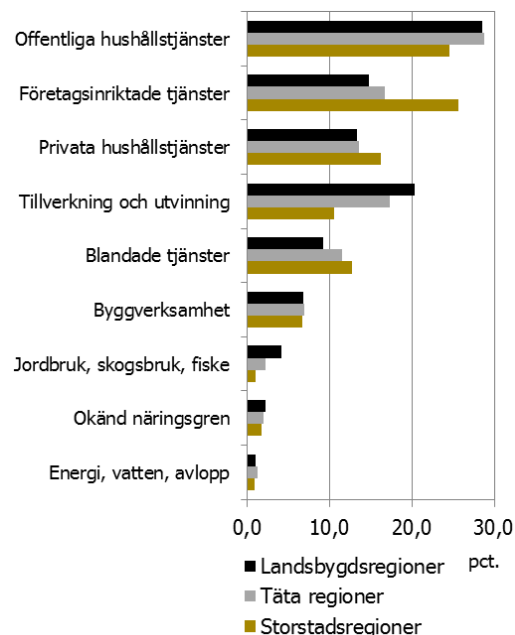
Här beskrivs näringsstrukturen utifrån sysselsättning på branschnivå. Det måttet anses vara mer policyrelevant, då sysselsättning är en viktig del av den regionala utvecklingen. Men, statistiken är också mer pålitlig och mer omfattande på regional nivå än data över produktionsvärden.

Figur 66 illustrerar näringsstrukturen år 2011 fördelad efter regiontyper. Offentliga hushållstjänster var med 26,6 procent den klart största branschen i riket totalt sett. Detta gäller även för typen landsbygdsregioner och täta regioner, men i regiontypen storstadsregioner är branschen företagsinriktade tjänster den största branschen. Det är också inom offentliga hushållstjänster de största positiva förändringarna har skett, vars andel av den totala sysselsättningen i riket ökat med 0,9 procentenheter mellan år 2007 och 2011. En ännu större andelsminskning har dock inträffat inom tillverkning och utvinning, och en konsekvens är att företagsinriktade tjänster numera är den näst största svenska näringsgrenen på nationell nivå, med tillverkning och utvinning på fjärde plats, till och med efter privata hushållstjänster. Utanför storstadsregionerna är tillverkning dock fortfarande en betydande faktor.

Totalt har branschen tillverkning och utvinning förlorat över 95 000 sysselsatta från år 2007 till år 2011. Tillverkningsbranschens betydelse minskar i samtliga FA-regioner utom fyra (Jokkmokk, Kiruna, Gällivare, Fagersta). Snabbast tycks utvecklingen framskrida i täta regioner. Minskande andelar på nationellt plan kan också fastställas för blandade tjänster. Andra områden har relativt sett ökat i betydelse.

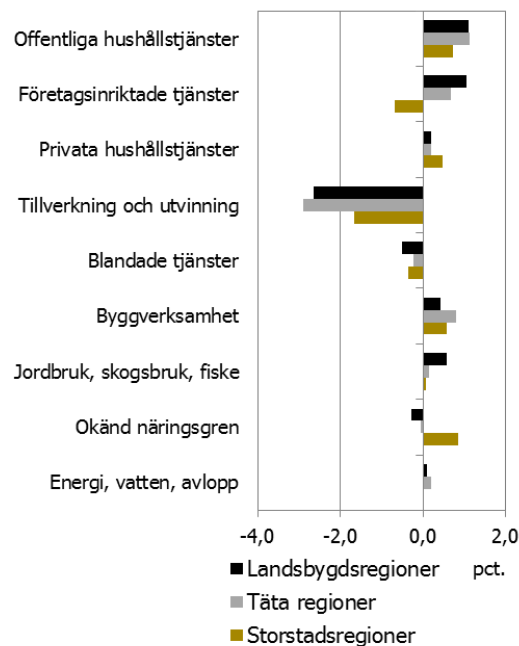
⁷⁵ Tillväxtanalys (2011). *Föreställningar om regional sårbarhet*.

Figur 66 Andel sysselsatt inom olika näringssektorer, år 2011, regiontyper

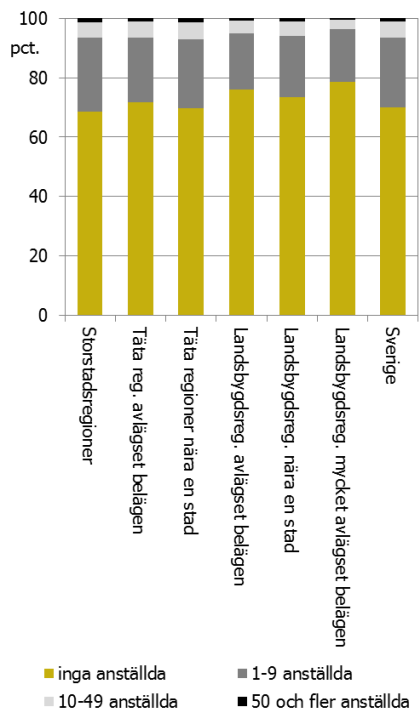
Källa: SCB/LISA (SNI 2007)

Figur 67 Andelsförskjutning sysselsatt inom olika näringssektorer, år 2007–2011, regiontyper, procentenheter

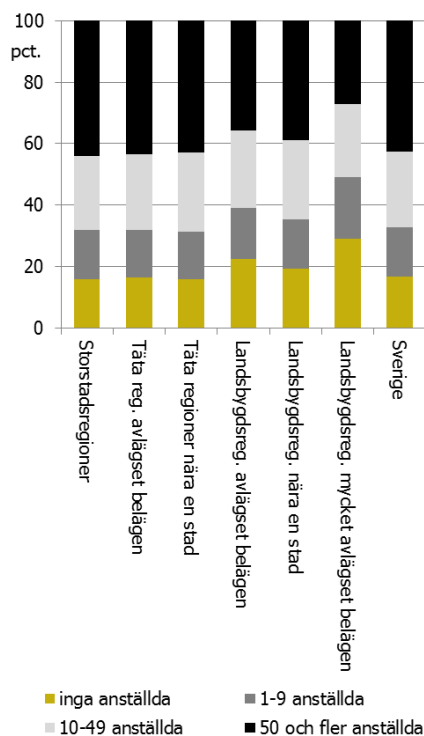
Källa: SCB/LISA (SNI2007)

Figur 68 Antal arbetsställen efter storlek (anställda) i procent, regiontyper, år 2011

Källa: rAps

Figur 69 Antal anställda efter arbetsställestorlek (självanställda/anställda) i procent, regiontyper, år 2011

Källa: rAps

Många små och få stora arbetsställen

Det finns ett antal FA-regioner som kännetecknas av relativt hög sysselsättningskoncentration till ett fåtal arbetsställen i regionen. Det är inte nödvändigtvis ett problem och kan ses som ett resultat av en stegvis specialisering utifrån tillgängliga resurser, kapital och arbetskraft. Enligt figur 68 finns relativt få arbetsställen som har fler än 50 anställda. För Sverige totalt är andelen 1,4 procent. Arbetsställen över 250 anställda utgör enbart 0,13 procent av samtliga arbetsställen och 0,34 procent av samtliga 355 000 arbetsställen med anställda. Landsbygdsregioner avlägset belägna har av givna skäl en relativt liten andel större arbetsställen. Befolkningsunderlaget är ofta helt enkelt för litet för att bära större arbetsställen. Den stora massan arbetsställen utgörs av sådana med inga anställda alls. 70 procent av samtliga arbetsställen i Sverige är av denna typ. Det är dock landsbygdsregioner som redovisar de största andelarna. I regiontyp mycket avlägset belägna landsbygdsregioner är andelen nästan 80 procent. Minst är andelen i storstadsregionerna. Men, totalt sett finns 47 procent av dessa arbetsställen i storstadsregionerna och enbart 2 procent i mycket avlägset belägna landsbygdsregioner.

Sett till antalet anställda fördelat efter olika arbetsställestorlekar förändras bilden i grunden. För att underlätta jämförelser mellan regiontyper och mellan olika storleksklasser skattas att arbetsställen utan anställda utgörs av en självanställd person, vilken kan tänkas motsvara en företagare i ett företag utan anställda. Antalet självanställda matchar således antalet arbetsställen utan anställda.

Det är de stora arbetsställena som spelar roll och dessa har betydelse i samtliga regiontyper. Över 40 procent av de anställda finns i arbetsställen större än 50 anställda. Storstadsregioner och regiontypen täta regioner har ungefär samma andelar. Mindre är dock andelen i landsbygdsregioner och framför allt i mycket avlägset belägna landsbygdsregioner. Mikroarbetsställen, det vill säga arbetsställen med bara en självanställd person har en större betydelse i landsbygdsregioner. Relativt jämn är fördelningen i de övriga storleksklasserna, 4–9 och 10–49 anställda. I den sistnämnda storleksklassen har dock landsbygdsregioner och täta regioner nära en stad en något högre andel.

Företagsledare som regional tillväxtresurs

I ett land med många mikro-, små och medelstora företag har entreprenören och företagaren en viktig funktion i att förvandla potentialer och möjligheter till inkomster och sysselsättning. Det finns 473 000 operativa företagsledare i Sverige. 27 procent är kvinnor. Obalansen mellan könen är inte oproblematisk eftersom det kan innebära att man bortser från en stor del av den regionala entreprenöriella potentialen.⁷⁶ I regiontypen storstäder är andelen kvinnor något högre (29 procent) än i landsbygdsregionerna avlägset och mycket avlägset belägna (25 procent). Övriga regiontyper har en andel kring 26 procent kvinnor av samtliga. Det kan dock konstateras att andelen kvinnliga företagsledare har ökat i samtliga regiontyper jämfört med år 2004, men mest i storstadsregioner.

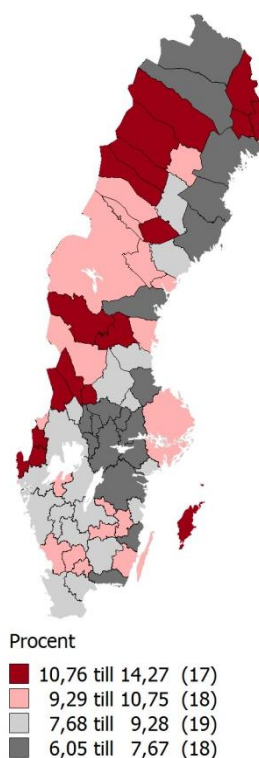
I figur 70 visas andelen företagsledare i relation till befolkning 20–64 år som ett mått på den relativa entreprenöriella aktiviteten i en region. Det finns också stora och tydliga skillnader mellan olika FA-regioner. Många mindre inlandsregioner som FA-region Gotland utmärker sig med andelar över 10 procent. Detta kontrasteras med relativt låga andelar i ett stråk från FA-region Kiruna till FA-region Blekinge. Skillnader i näringsstruktur med större, inte sällan tillverkande företag, kan vara en del av förklaringen. Ett ofta mer tjänstebetonat näringsliv kan således vara en förklaring till något högre andelar i detta avseende.

Regional konkurrenskraft genom ökad arbetsproduktivitet

En indikation på regioners konkurrensförmåga ger arbetsproduktiviteten, som här uttrycks som lönesumma per sysselsatt i regionen. En ökad arbetsproduktivitet är också grunden till ekonomisk tillväxt, ökad välfärd och levnadsstandard. Ökade inkomster per sysselsatt har också präglat olika länders utveckling under hela perioden sedan industrialiseringen.

Det framförs dock oro över att produktivitetstillväxten inte leder till nya arbetstillfällen. Det har också lagts fram empiriskt stöd för en situation med tillväxt utan fler jobb (*jobless growth*) i många länder – åtminstone under vissa perioder och på medellång sikt. Långsiktigt fanns dock inga bevis för ett sådant mönster, snarare en fortsatt omflyttning från lågproduktiva till mer högpro-

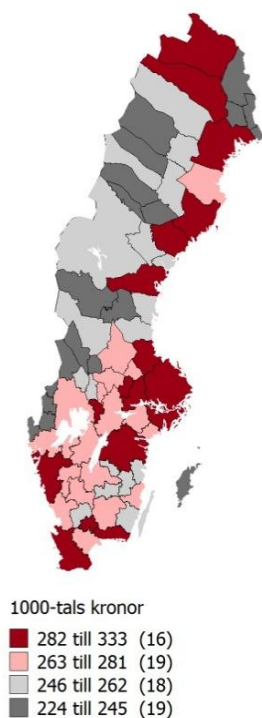
Figur 70 Andel företagsledare i procent av befolkningen 20–64 år i procent, FA-regioner, år 2010

Källa: SCB/FEK

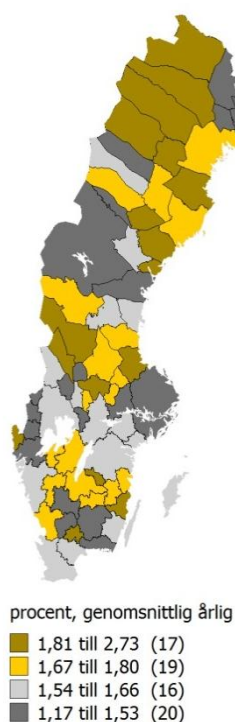
⁷⁶ Tillväxtverket (2012). *Kvinnors och mäns företagande. Företagens villkor och verklighet.*

Figur 71 arbetsproduktivitet – lönesumma per sysselsatt efter FA-regioner, år 2011

Källa: SCB/LISA

Figur 72 Förändring arbetsproduktivitet 2001–2011 – lönesumma per sysselsatt dagbefolkning, FA-regioner

Källa: SCB/LISA

duktiva sektorer, vilket emellertid stöder en fortsatt stimulans av produktivitetsoökande aktiviteter och investeringar.⁷⁷

Figur 71 visar att storleken på arbetsproduktiviteten inte är jämnt fördelad över landets FA-regioner. Tvärtom tycks vissa regioner visa en mycket större arbetsproduktivitet än andra. Storstadsregionerna har en i genomsnitt 14 procent högre arbetsproduktivitet än de resterande FA-regionerna. Det är dock inte enbart storstäder som redovisar hög produktivitet utan detta framkommer även i FA-regioner med större städer och i ett antal mindre FA-regioner såsom Kiruna-, Gällivare-, Örnsköldsvik-, Fagersta-, Älmhults- och Blekinge-regionen. Relativt låg arbetsproduktivitet uppmäts i stora delar av skogslänens inland och delar av sydöstra Sverige inklusive FA-region Gotland.

Skillnaderna mellan storstadsregionerna och mindre regioner är stora, även om utvecklingen pekar på att de relativa regionala skillnaderna minskar något över tiden. Denna förändring är emellertid för liten för att på allvar reducera regionala produktivitetsskillnader uttryckt i absoluta värden. Snarare kan de regionala skillnaderna i den totala arbetsproduktiviteten anses vara stabila över tiden. Det vill säga att regioner med en relativt låg arbetsproduktivitet år 2001 har även ett relativt lågt värde år 2011.

Den låga relativa produktivitetstillväxten i regiontypen storstadsregioner är värt att notera, eftersom dessa utgör en så stor del av den svenska ekonomin totalt sett. Medan Göteborgs och Malmös FA-region har en tillväxttakt i nivå med riksgenomsnittet på 1,9, redovisar Stockholms FA-region med 1,5 procent en tillväxt klart under värdet för riket. En möjlig förklaring är att andelen sysselsatta i hushållsnära tjänster har ökat under de senaste åren, vilket kan ha lett till att regionens totala produktivitetstillväxt är lägre. Den relativt största produktivitetstillväxten framkommer således i andra delar av Sverige, vilket förtydligas i figur 72.

FA-regionerna Gällivare och Kiruna har en hög tillväxttakt inte minst på grund av en fortsatt kraftig efterfrågan på råvaror med hög prisnivå. Relativt svag är tillväxten i delar av Småland och Blekinge, respektive FA-regionerna i Västra Götaland och mellersta Norrland, det vill säga regioner med tillverkningsindustri. Produktiviteten har visserligen ökat inom tillverknings-

⁷⁷ ITPS (2006). *Tar jobben slut? A2006:12.*

men samtidigt har branschens totala andel av regionernas ekonomi minskat, vilket innebär att andra, ofta mindre produktiva delar av ekonomin fått större utrymme och betydelse. Konsekvensen är att arbetsproduktiviteten i en FA-region växer mindre och konkurrenskraften försvagas.

Faktum är att det sker en kontinuerlig strukturförändring mot en större tjänsteandel i den regionala ekonomin. Det även om nya tjänsteföretag kan ha varit en tidigare del av ett industriföretag. Detta kan leda till en förskjutning mellan branscher. Det är emellertid enbart storstadsregionerna som har åstadkommit en tjänstesektor med högre arbetsproduktivitet än tillverkningsindustrin (figur 73). Att produktiviteten är större för både tillverkning och för företagstjänster tyder emellertid också på att en stor del av de kunskapsmässigt avancerade och mer lönsamma aktiviteterna sker i denna regionstyp.

Produktivitetstillväxten har varit positiv i samtliga FA-regioner. Så förhåller det sig inte med sysselsättnings-tillväxten. Det ligger nära till hands att vissa FA-regioner mycket väl visade på en ekonomisk tillväxt utan sysselsättningsåterhämtning, ett fenomen som dock är mycket vanligt efter kraftiga konjunkturedgångar.⁷⁸

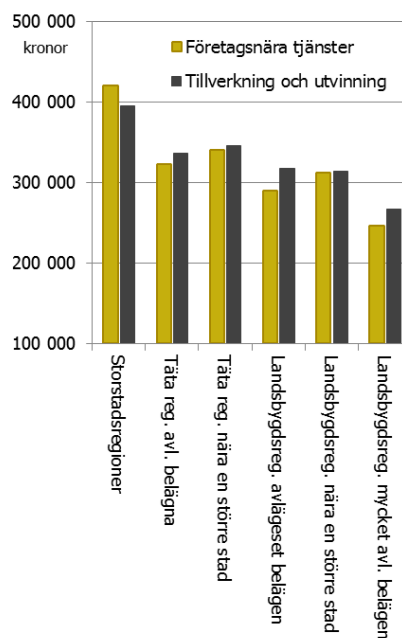
Det ska i detta sammanhang också påpekas att det finns skillnader i lönesumman mellan sysselsatta kvinnor och män och inrikes och utrikes födda sysselsatta.⁷⁹

För riket i sin helhet har män en 75 400 kronor högre lönesumma per sysselsatt än vad kvinnor har. Att kvinnor i högre utsträckning jobbar inom den offentliga sektorn och är oftare deltidsanställda har stor inverkan på detta. Skillnaderna tycks vara större i folkrika FA-regioner, men samma mönster framkommer i mindre industribetonade FA-regioner. Det kan också konstateras att regionala skillnader i arbetsproduktiviteten mellan kvinnor och män är relativt stabila över tiden. Det är alltså ungefär samma region som har mindre respektive större skillnader över tiden. Det bör dock noteras, att skillnaderna per capita mellan kvinnor och män har minskat i 93 procent av FA-regionerna under perioden 2001–2011. Denna obalans i arbetsproduktiviteten bör dock framför allt ses som en indikation på en

⁷⁸ Den engelska termen är *jobless recovery*. För en debatt kring detta se OECD *How to avoid a jobless recovery?* <http://oecdinsights.org/2010/05/26/how-to-avoid-a-jobless-recovery/>

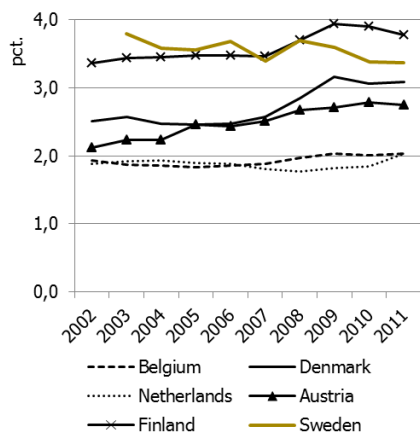
⁷⁹ Tillväxtanalys (2012). *Jämställdhet och integration i ett regionalt perspektiv*. PM/WP 2012:24.

Figur 73 Arbetsproduktivitet 2011 – näringsgrenar företagsnära tjänster och tillverkning och utvinning, regiontyper

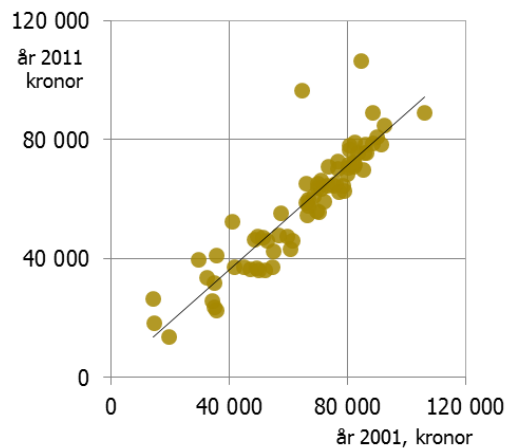
Källa: SCB/LISA (SNI07 näringsgrupper)

Figur 74 Utgifter för forskning och utveckling som andel av bruttonationalprodukt, länder, år 2002–2011

Källa: Eurostat

Figur 75 Obalans i lönesumma per sysselsatt kvinna respektive man, FA-regioner, år 2001–2011

Källa: SCB/RAMS

problematisera humankapitalanvändning. Detta inte minst mot bakgrund av att kvinnor i genomsnitt har en längre och högre utbildning än män. Minskande skillnader i lönesumma per kvinnor och män kan således också tas som en indikation på ökad jämställdhet.

Skillnader mellan sysselsatta inrikes och utrikes födda är 39 300 kronor och således mindre än skillnaderna mellan kvinnor och män. Det finns en betydande regional spridning vad gäller obalansen i lönesumma per sysselsatt mellan utrikes och inrikes födda. Spridningen är dock större inom gruppen mindre FA-regioner. Utvecklingen över tiden har medfört ökade skillnader i 80 procent av FA-regionerna och för riket totalt. Med anledning av gruppen utrikes föddas heterogenitet vad gäller utbildningsbakgrund och vistelsetid i Sverige kvarstår en viss osäkerhet om hur resultaten kan tolkas.

Regional förnyelse för ökad global konkurrenskraft

Investeringar i forskning och utveckling lyfts fram som en avgörande faktor för att öka konkurrensförmåga och produktivitet i regioner. Sverige har med 3,4 procent av bruttonationalprodukten en relativt hög andel FoU-utgifter sett till andra jämförbara länder (figur 74). 69 procent av de totala FoU-investeringarna i Sverige står företagssektorn för. Det senaste decenniets utveckling har visat att företagens andel av FoU-utgifterna totalt minskar något.⁸⁰ En möjlig förklaring är att företag idag ingår i en alltmer komplicerad struktur av handelsutbyten och globala värdekedjor med nära samspel mellan tjänster och tillverkning inom och utanför företaget, som gör det svårare att inordna FoU-satsningar i olika led. Det är därför svårt att bedöma hur olika delar av Sveriges innovationssystem fungerar. Vid jämförelser med andra länder finns inga belegg för att Sveriges innovationssystem i sin helhet skulle prestera sämre.⁸¹

⁸⁰ Pressmeddelande från SCB 2013:164. *Forskning och utveckling inom företagssektorn 2011*

⁸¹ *Tillväxtanalys (2011). The Performance and Challenges of the Swedish national Innovation system – a background report to the OECD PM/WP 2011:04.*

I samtliga län i Sverige arbetas med nyskapande, förnyelse, kluster och innovation, en roll som har blivit tydligare i samband med att tillväxtarbetet har regionaliserats i många län. Det finns följaktligen ett relativt brett spektrum av olika uppfattningar eller idéer som har det gemensamt att de vilar på att främja nätverkandet av olika aktörer inom en region.

Förutsättningar för förnyelse och innovation är olika i olika regioner och det är därför viktigt att mäta aspekter av innovativitet. Det är dock inte enbart FoU-utgifter i företag och universitet som ska användas för att bedöma detta. Om det vore så skulle det inte finnas någon förnyelse alls i de flesta regioner i Sverige. Inte mindre än tre fjärdedelar av FoU-utgifterna finns i de tre storstads länen Stockholm, Västra Götaland och Skåne. Detsamma gäller för andra konventionella mått på innovationsförutsättningar i regioner såsom sysselsatta i högteknologi- eller kunskapsföretag och arbetskraftens utbildningsnivå (kapitel 4). När innovation och förnyelse ses i ett större sammanhang har också frågor om styrning, ledarskap, företagskultur och nätverkande mellan olika samhällsgrupper och företag en större betydelse. Kopplad till den nationella innovationsstrategin föreslår Tillväxtanalys 29 indikatorer för strategins 17 delmål för att på så sätt försöka fånga strategins breda angreppssätt.⁸²

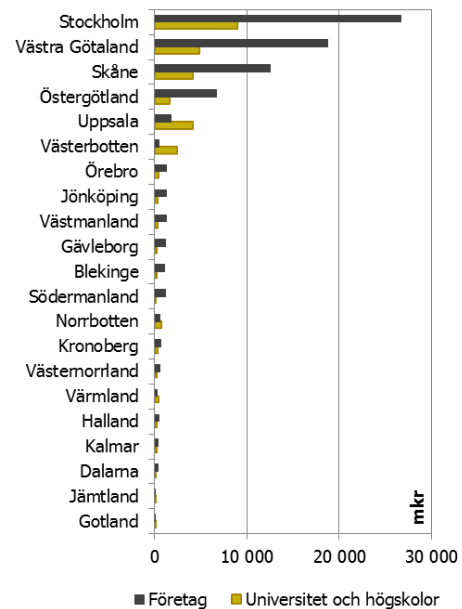
Flera har gjort försök att gruppera olika typer av regioner (Nuts 2) i syfte att underlätta för regionala och nationella beslutsfattare att arbeta med innovation och förnyelse. Betoningen på kunskapsbaserad regional tillväxt inom ramen för EU:s sammanhållningspolitik har också skapat ytterligare efterfrågan på att regionalisera olika tillväxtmodeller.⁸³ Den typologisering som OECD har lagt fram omfattar *kunskapsnavsregioner*, *produktionsregioner* och *icke vetenskaps- eller teknikdrivna regioner*.⁸⁴ En tillämpning på europeiskt territorium i samma fråga kom fram till en liknande uppdelning i *vetenskaps- och FoU-intensiva regioner*, *kunskapsintensiva regioner* och *regioner utan kunskaps-*

⁸² Tillväxtanalys (2013). *Innovationsklimatet i Sverige – Indikatorer till den nationella innovationsstrategin 2013*. PM 2013:14

⁸³ McCann P., Ortega-Argilés R.L. (2011). *Smart Specialisation, Regional Growth and Applications to EU Cohesion Policy*. Economic geography Working Paper 2011. Groningen.

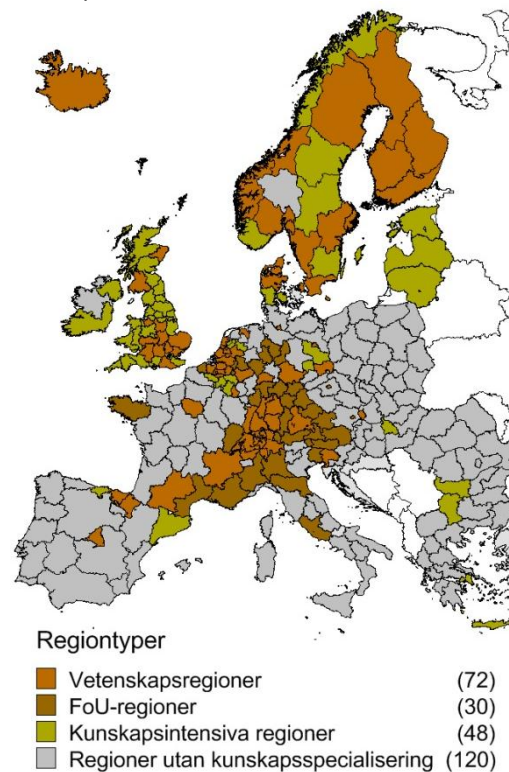
⁸⁴ OECD (2011). *Regions and Innovation Policy*. OECD Innovation Strategy.

Figur 76 Utgifter för forskning och utveckling inom företag och högskolor, län, år 2009

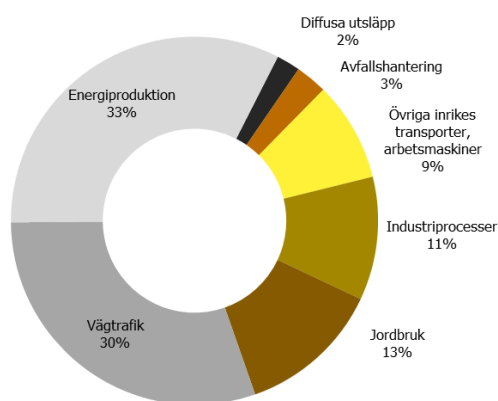
Källa: SCB

Figur 77 Innovativa på olika sätt – typologisering av NUTS-regioner efter kunskapsaktiviteter

Källa: ESPON/KIT-projekt

Figur 78 Utsläpp av växthusgaser fördelat efter sektorer (CO2-ekvivalenter), år 2011, procent

Källa: Naturvårdsverket

specialisering.⁸⁵ Sveriges regioner (län eller Nuts 3) klassas för det mesta som regioner med relativt gynnsamma förutsättningar för förnyelse och innovation i ett internationellt sammanhang. Gemensamt för dessa indelningar är att de just utgår från konventionella indikatorer som kan anses vara för trubbiga för att ge ett rättvisade bild och stöd till beslutsfattare på olika nivåer. Vidareutvecklingen av innovationsmätningarna i ett bredare perspektiv görs också i ett uppdrag till Tillväxtanalys.

Den påtalade komplexiteten i samspelet inom och mellan olika företag inom och utanför regionen gör det svårare för den offentliga sektorn att styra utvecklingen. Handlingsutrymmet för regioner kan på så sätt begränsas till en god förvaltning av tillväxtförutsättningarna som förbättras kontinuerligt genom ett regionalt lärande.⁸⁶ Andra förordrar dock en mer proaktiv roll av regionen och menar att regionala fördelar kan skapas med hänsyn till kunskapsbasen och branschstrukturen i regionen.⁸⁷

Grön struktumvandling och klimatsmarta regioner

Det finns övergripande mål i Europa för att reducera utsläpp av växthusgaser och därigenom bli mer resurseffektiva. Ansträngningar ska bidra till att koppla isär ekonomisk tillväxt och resursanvändning genom en övergång till en koldioxidsnål ekonomi och genom att öka användning av förnybara energikällor, modernisera transportsektorn och främja energieffektivitet.⁸⁸ Sverige har sedan länge arbetat med att ställa om ekonomin i en mer hållbar riktning. I många avseenden har Sverige också lyckats att minska miljöpåverkan. Stora framgångar har gjorts inom energiproduktionen när uppvärmningen av bostäder och lokaler ersatts av miljövänligare metoder. På andra områden har omställningen dock blivit mindre lyckad. Utsläppen inom transportsektorn har, trots snålare motorer och biobränsle, inte minskat eftersom det motverkas av ökande utsläpp från tunga fordon. Sveriges politiska ambitioner har dock inte blivit mindre. Tvärtom ska utsläppen av

⁸⁵ ESPON (2013). *KIT - Knowledge, Innovation, Territory*.

⁸⁶ *Tillväxtanalys (2013). Att utveckla regioners lärande.*

Rapport 2013:02

⁸⁷ *Asheim B, Moodysson J, Tödling F. (2011). Constructing Regional Advantage: Towards State-of-the Art Regional Innovation System Policies in Europe? European Planning Studies, 19:7.*

⁸⁸ *EU-kommission (2010). EU-2020. En strategi för smart och hållbar tillväxt för alla.*

växthusgaser i Sverige minska med 17 procent till år 2020 med år 2005 som basår och långsiktigt till år 2050, ska koldioxidutsläppen försvinna helt. På samma gång ska ambitionen ligga till grund för att främja hållbar tillväxt, grön strukturomvandling och miljöinnovationer i Sveriges regioner.

Det är emellertid svårt att veta exakt hur detta ska gå till. Trots höga politiska mål är nämligen kunskapen om grön strukturomvandling relativt liten. Detta kan ha att göra med att det saknas statistik och fakta om innovationskraften inom miljöteknikområdet, kommersialiseringen och implementeringen av gröna innovationer, den gröna exportens utveckling och hela näringslivets miljöeffektivitet.⁸⁹ På grund av dessa svårigheter används också i huvudsak utsläpp från växthusgaser för att belysa utvecklingen i FA-regionerna.

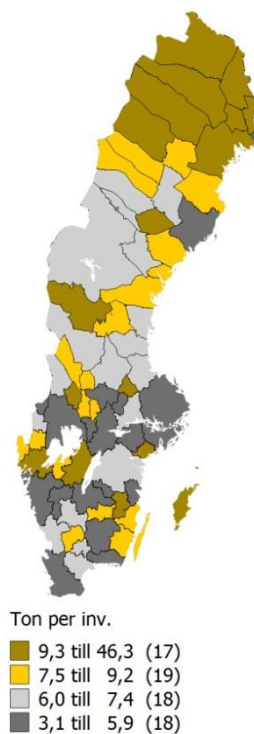
Även om växthusgaser har en global inverkan på klimatet har deras härkomst en lokal och regional dimension. Koldioxid är en mycket viktig indikator i detta sammanhang, då den direkt kan kopplas till ekonomiska aktiviteter i ett land eller en region. Eftersom samtliga Sveriges län och kommuner har ett uttalat mål om att reducera miljöpåverkan kan förändringen av koldioxidutsläpp också tas som en mycket grov indikation på miljöeffektivisering i olika regioner.

Förutsättningarna i regionerna är dock mycket olika, men en stor del av skillnaderna mellan regioner kan härledas till specifika industrier och därtill kopplade produktionsprocesser. I beräkningen används koldioxid-ekvivalenter⁹⁰ som på ett bättre sätt sammanväger hela spektrumet av utsläppen i en region. På samma sätt används hela regionens utsläpp, d.v.s. både hushåll, offentlig och privat sektor tas med i beräkningen. Detta eftersom det antas att den regionala ekonomin är funktionellt sammanlänkad över sektorsgränser vad gäller arbetsmarknad och en stor del av konsumtionen. Det bör dock noteras att en inte obetydlig del av utsläppsminskning sker genom att konsumtionen och produktionen i allt högre grad sker på olika ställen. Utifrån ett kon-

⁸⁹ Tillväxtanalys (2012). Statistik och indikatorer om näringslivets gröna omställning – ett förslag till en Miljöteknikstatistikportfölj. Rapport 20012:17

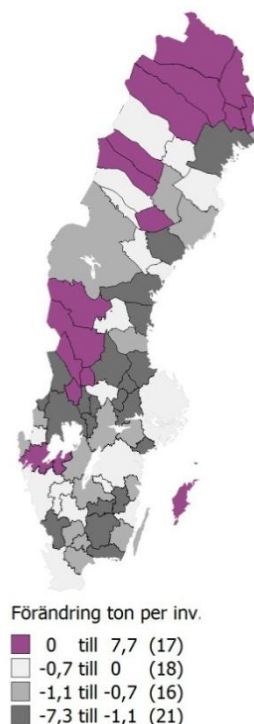
⁹⁰ Koldioxidekvivalent (CO₂e), det vill säga mängd koldioxid som ger samma klimatpåverkan; till exempel ger 1 kg metan samma klimatpåverkan som 21 kg koldioxid.

Figur 79 Utsläpp av växthusgaser (CO₂-ekvivalenter), år 2011, ton per invånare

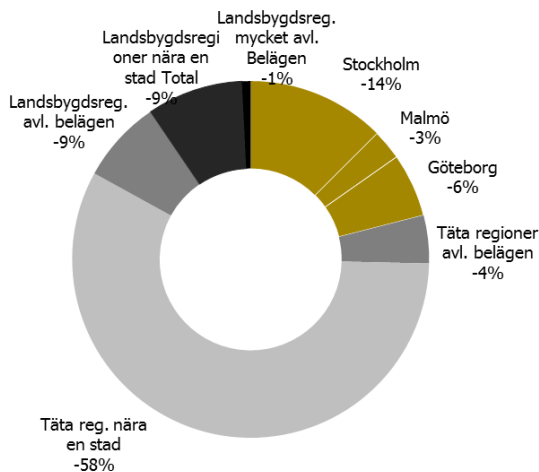
Källa: Länsstyrelse/RUS

Figur 80 Förändring utsläpp av växthusgaser (CO₂-ekvivalenter), år 2005–2011, ton per invånare

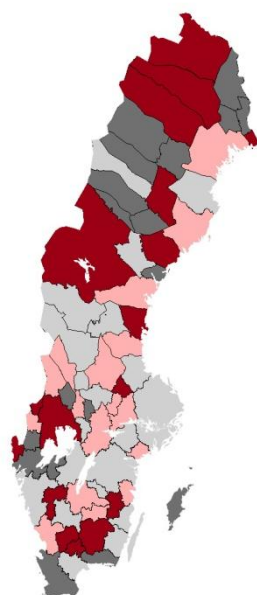
Källa: Länsstyrelse/RUS

Figur 81 Förändring koldioxidutsläpp totalt (ton CO2-ekvivalenter), år 2005–2011, regiontyper, procent av total

Källa: Länsstyrelser/RUS

Figur 82 Förändring eko-effektivitet i procent, år 2005–2010, FA-regioner

Källa: Länsstyrelse/RUS och rAps

sumtionsperspektiv⁹¹ är därför utsläppet av växthusgaser förmodligen större än de i statistiken redovisade 6,5 ton per invånare år 2011. Det är emellertid inte frågan om att ta hem produktionen utan snarare att se till att olika länders produktion snabbt blir mer energi- och miljöeffektiv. OECD hänvisar t.ex. till att många länder subventionerar fossila bränslen, vilket försvårar användningen av bättre teknologi.

I figur 80 visas hur utsläppsförändringen ser ut mellan år 2001 och år 2011 på FA-regionsnivå. Det kan konstateras att utsläppen har minskat i 55 FA-regioner. Ett antal mindre FA-regioner i inlandet har däremot haft en motsats utveckling. Den relativt gynnsamma ekonomiska utvecklingen har tillsammans med en minskande befolkning i dessa FA-regioner lett till att utsläppen per invånare har ökat. För Sverige i sin helhet kan dock en minskning på 1,0 ton per invånare noteras för samma period. Sammanlagt på nivå av regiontyper kommer fram att den absoluta utsläppsminskning (figur 81) var störst i regiontypen täta regioner nära en stad som står för över hälften av minskningen och inkluderar FA-regioner som Nyköping, Karlstad, Västerås, Karlstad eller Luleå. Konjunkturutvecklingen kan tas som förklaring.

Relateras producerade ekonomiska nettovärden till utsläppet av växthusgaser kan ett mått på eko-effektivitet räknas fram.⁹² Detta görs genom att beräkna förädlingsvärde (bruttoregionalprodukt) per utsläppt ton koldioxidekvivalenter. Storstadsregionerna har visserligen de största utsläppen jämfört med andra FA-regioner i landet, men dessa har även de största förädlingsvärdena. Det är dock framför allt FA-region Stockholm som utmärker sig i detta sammanhang. De övriga två storstadsregionerna har en något sämre eko-effektivitet. FA-regionen Göteborg hittas först på plats 6 och FA-regionen Malmö bara på plats 18 av 72 FA-regioner. FA-regionerna Borås, Umeå, Lycksele och Sollefteå visar däremot på högre värden. Längst ner på listan finns FA-regioner som Gotland, Nyköping och Luleå

⁹¹ Naturvårdsverket (2010). *Den svenska konsumtionens globala miljöpåverkan*.

⁹² Begreppet myntades av World Business Council for Sustainable Development år 1992 i rapporten i "Changing course".

För en internationell jämförelse av olika länders arbete med eko-effektivitet se t.ex. Tillväxtanalys (2009) *Politik för en eko-effektiv ekonomi. En översikt av vad som sker i Indien, Japan, Kina, Sydkorea och USA Svar direkt 2009:135*.

samtliga präglade av en tung och utsläppsintensiv bas-industri.

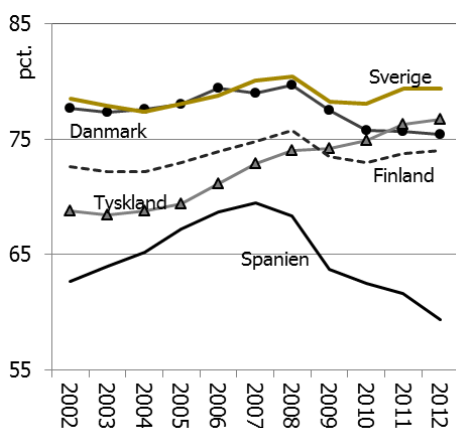
Förändringen av eko-effektiviteten i FA-regioner kan användas för att visa på framsteg när det gäller jämförelse av FA-regioner. För Sverige totalt har eko-effektiviteten förbättrats med 15 procent eller 6 500 kronor per utsläppt ton koldioxid. Bara 9, ofta mindre, FA-regioner har en försämrad utveckling. De procentuellt största förbättringarna finns bland andra i FA-regioner som Gällivare, Växjö, Karlstad, Borås, Örnköldsvik och Östersund, det vill säga i regioner nära en stad (båda 17 procent) och landsbygdsregioner avlägset belägen (14 procent). I kronor räknat placerar sig Stockholm FA-regionen betydligt bättre, men sämre än FA-regionerna Borås och Lycksele.

6 Tillväxt för alla – innanförskap och möjlighet till försörjning och arbete

Många kvinnor och män, unga människor och invandrare är i dag utan arbete. Det finns en stor enighet på alla politiska beslutsnivåer i Sverige och i Europa att det krävs stora ansträngningar när det gäller sysselsättning för att på så sätt motverka eventuella sociala problem och utanförskap inom och mellan länder och regioner. Enbart under perioden efter den ekonomiska krisen år 2008 till år 2010 försvann 5 miljoner jobb inom EU enligt statistik från Eurostat. Eftersom befolkningen i arbetsför ålder samtidigt ökade i många länder har behovet av nya jobb blivit ännu större. Att få människor i arbete är viktigt av många skäl. En stor del av det regionala tillväxtarbetet i EU går ut på att öka sysselsättningen.

Ett mått som fångar hur effektivt detta görs är sysselsättningsgraden eller förvärvsintensiteten som det används här i rapporten. För att öka jämförbarheten mellan olika länder och regioner begränsas således beräkningen till åldersgruppen 20–64 år. Måttet används även som en övergripande målsättning inom Europa 2020-strategin⁹³ och enligt denna bör EU år 2020 ha en förvärvsintensitet på minst 75 procent. Fram till år 2008 var utvecklingen också lovande med en ökande förvärvsintensitet i samtliga EU-medlemsländer. Men, i och med den ekonomiska krisen år 2008, har många länder fått stora problem och en kraftigt vikande sysselsättning. I Grekland, Spanien och Irland minskade förvärvsintensiteten mest. Preliminära siffror från EU för år 2012 visar heller inte på något trendbrott i dessa länder, vilket också gäller för grannlandet Danmark. Flertalet länder har dock börjat återhämta sig. Bara Tyskland och Österrike, av de större EU-länderna, visar på en genomgående positiv utveckling under perioden 2002 till 2012 (figur 83). Tysklands framgångar beror på en gynnsam ekonomisk utveckling, men också på drastiska förändringar inom arbetsmarknadspolitiken och reformer inom området företagsbeskattning och pensionssystemet.⁹⁴ Det enda EU-landet som har en relativt stabil förvärvsintensitet på hög nivå över hela perioden är Sverige. Sverige ligger ofta i topp bland

Figur 83 Förvärvsintensitet åldersgrupp 20–64 år, år 2002–2012, länder

Källa: Eurostat

⁹³ Europa 2020 är den övergripande strategin för hållbar tillväxt i EU. För att följa upp strategin kom man överens ett antal indikatorer.

⁹⁴ Sachverständigenrat (2013). Jahresgutachten 2012/2013. Zur Entwicklung der Beschäftigung in Deutschland. Sida 302

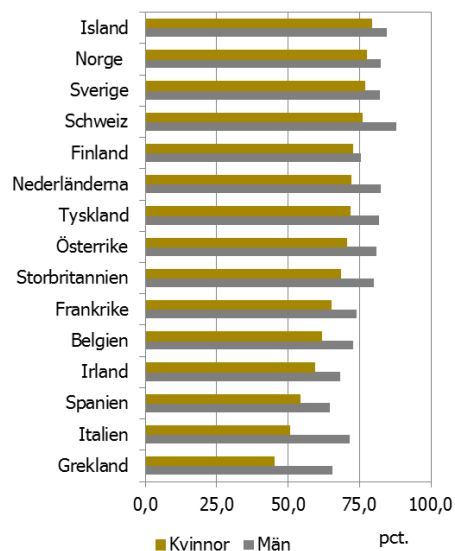
EU-länderna, men Schweiz, Norge och Island har inte sällan en högre förvärvsintensitet – bland annat år 2012.

En viktig anledning till att Sverige och andra nordiska länder har jämförelsevis hög förvärvsintensitet finns i kvinnors höga arbetsmarknadsdeltagande. I många andra länder finns relativt stora skillnader mellan män och kvinnor och det är inte minst därför en ökad förvärvsintensitet för kvinnor förs fram som en stor tillväxtpotential.⁹⁵ I de flesta av EU-länderna och EU totalt har skillnaderna också minskat under 2000-talet, men detta kan i flertalet av länderna förklaras med att män har en ännu sämre utveckling än kvinnor på senare tid.

Ett delat Europa

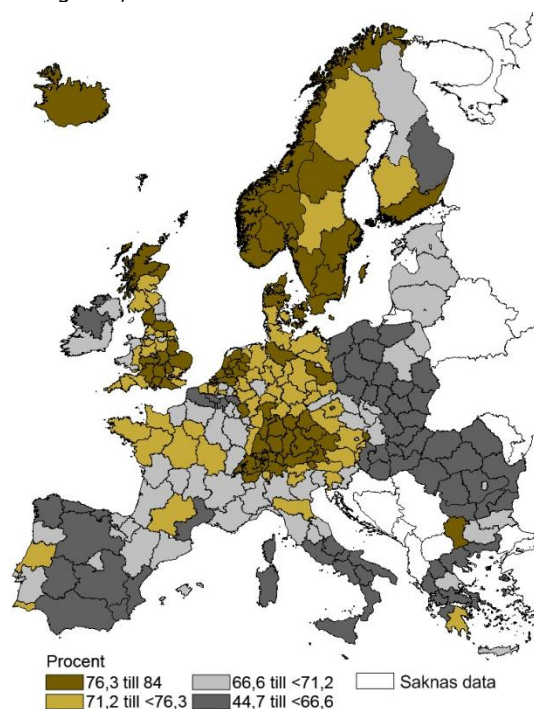
Regionala skillnader i Sverige kan uppfattas som små jämfört med andra länder i Europa. Som framkommer i figur 85 är skillnaderna mellan olika länder ofta större än skillnaderna inom länderna. Likväl finns det i samtliga länder, regioner som har mycket lägre intensiteter än andra regioner i samma land. Så är det i Tyskland, som i genomsnitt har ett relativt högt deltagande på arbetsmarknaden, men även i Italien eller Spanien som har lägre förvärvsintensiteter i genomsnitt. Trots stora satsningar tycks de regionala skillnaderna vara relativt beständiga över tiden i många länder. Exempel på detta är utvecklingen i södra Italien, Wallonien i Belgien eller norra England. Men, på samma sätt som offentliga och framför allt privata satsningar har gett resultat i östra Tyskland eller norra Sverige, kan även utvecklingen förväntas förändras i andra ekonomiskt eftersläpande regioner i Europa. Även om det förmodligen är svårt att åstadkomma en snabb förändring i en långsiktigt hållbar riktning, inte minst på grund av underliggande demografiska problem.⁹⁶ Samtidigt bör påpekas att skillnaderna tilltar ju längre ner i geografien mätningarna görs. Skulle samma kartan göras på kommunnivå skulle skillnaderna inom länderna bli mycket större.

Figur 84 Förvärvsintensitet för kvinnor och män, 20–64 år, länder, år 2012

Källa: Eurostat

Figur 85 Förvärvsintensitet, 20–64 år, Nuts 2-regioner, år 2009

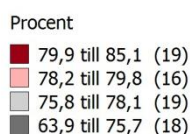
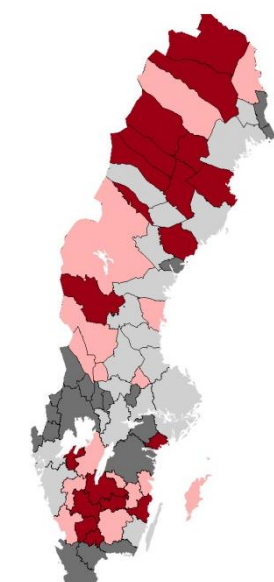

Källa: ESPON

⁹⁵ Löfström Å. (2009). *Gender equality, economic growth and employment*. Umeå University.

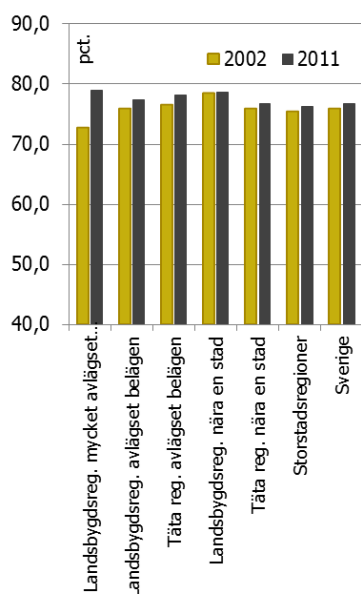
⁹⁶ ESPON (2010). *DEMIFER - Demographic and Migratory Flows Affecting European Regions and Cities*.

Figur 86 Förvärvsintensitet, 20–64 år, FA-regioner, år 2011

Källa: SCB/LISA, RTB

Figur 87 Förvärvsintensitet, 20–64 år, Regiontyper, år 2011

Källa: SCB/LISA, RTB

Ett upp och nervänt Sverige

Möjligheten att försörja sig är också väsentlig för tillväxten i Sveriges olika regioner. Det har redan nämnts att Sverige har en mycket hög andel förvärvsarbetande i relation till befolkningen, men inte nödvändigtvis i alla delar av landet. Det har också länge varit så att vissa delar av Sverige, företrädesvis i norr, har haft särskilt svårt att utnyttja sin arbetskraftspotential. Bilden har dock förändrats i grunden och det är år 2011 många inlandsregioner i norr tillsammans med inlandsregionerna i söder som står för de högsta förvärvsintensiteterna i landet.

Jämförs olika regiontyper är förvärvsintensiteten lägst i storstadsregionerna. I denna grupp har FA-regionen Malmö av olika skäl, exempelvis en större andel utrikes födda eller pendling till Danmark, haft lägre värden än de andra storstadsregionerna. Detta är ingen nyhet, men heller inte Stockholms eller Göteborgs FA-region hamnar i den övre hälften av FA-regionerna när det gäller andelen förvärvsarbetande. En relativt hög andel studerande är en annan möjlig förklaring. Landsbygdsregioner har däremot en generellt sett högre förvärvsintensitet jämfört med andra regiontyper. Ett särdeles bra läge framkommer i mycket avlägset belägna landsbygdsregioner. Många små FA-regioner som Härjedalen, Dorotea, Storuman eller Arjeplog har år 2012 intensiteter på över 80 procent. Mest positiv var utveckling i Pajala och Övertorneå med ett plus på 15 procentenheter sedan år 2002. Detta är till och med större än utvecklingen i FA-regionerna Kiruna och Gällivare som visade på en ökning kring 10 procentenheter. Det är dock Kiruna som med 85 procent har den högsta förvärvsintensiteten i hela landet.

Framsteg i krympande regioner?

Den stora majoriteten av Sveriges 72 FA-regioner visar på en förbättring av förvärvsintensiteten. Enbart 15 av 72 FA-regioner har en långsiktigt negativ utveckling mellan år 2002⁹⁷ och 2011. Eftersom förvärvsintensiteten är kvoten mellan förvärvsarbetande och befolkningen i en åldersgrupp påverkas den av förändringar i befolkningsantal respektive antalet förvärvsarbetande. En positiv utveckling av förvärvsintensiteten måste därför inte nödvändigtvis innebära en positiv förändring i de

⁹⁷ Det används justerat material för antalet förvärvsarbetande för år 2002, som ger bättre jämförbarhet över tiden då det tas hänsyn till definitionsförändringen år 2003.

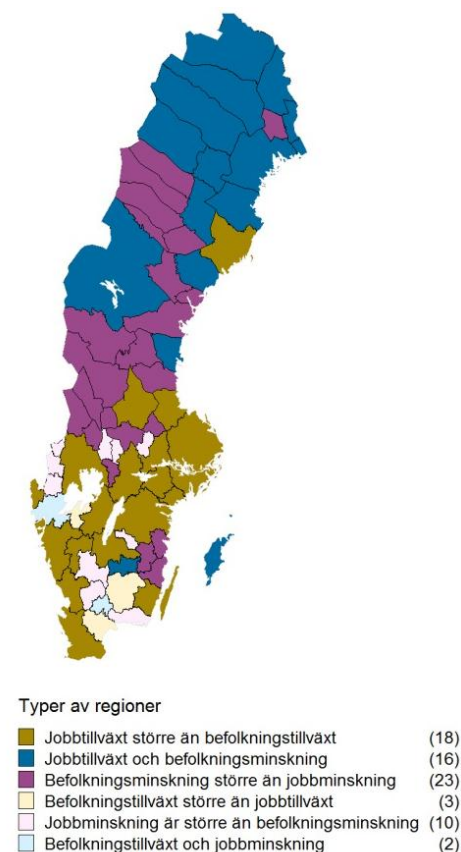

ingående faktorerna. Tvärtom kan en negativ förändring av både befolkning och förvärvsarbete leda till en förbättrad förvärvsintensitet. Detta inträffar när befolkningsminskningen är större än minskningen av antalet förvärvsarbete. I 23 FA-regioner, ofta mindre regioner, förekommer en sådan utveckling (figur 88). Även om arbetsmarknadsläget har blivit bättre är ändå utvecklingen i dessa regioner ogynnsam i ett långsiktigt perspektiv. Om man inte vill se det som en ordnad avveckling behövs det sålunda en positiv förändring av både befolkning och sysselsatta på lång sikt. Det är förmodligen mer sannolikt att utvecklingen fortsätter på detta sätt tills den kommer till ett jämviktsläge som är rätt för den specifika situationen i regionen. Framskrivningen av förvärvsintensiteten till år 2020 kan tas som en fingervisning på detta (figur 89).

16 FA-regioner i framför allt Norrlands inland har emellertid visat tecken på en positiv utveckling vad gäller antalet förvärvsarbete, samtidigt som den negativa befolkningstillväxten fortsätter. En sådan situation kan kanske leda till en stabilisering även av den demografiska utvecklingen på lång sikt, om den positiva ekonomiska utvecklingen i dessa delar av landet håller i sig. På kort och mellanlång sikt är det dock snarare arbetskraftsbrist regioner ska räkna med. En i detta syfte genomförd framskrivning visar på att den framtida efterfrågan på arbetskraft kan bli så stor som den tillgängliga befolkningen i arbetsför ålder i vissa FA-regioner.⁹⁸ Givet att efterfrågan finns kvar behövs således i många fall ett tillskott av arbetskraft. Olika lösningar och kombinationer av lösningar kan tänkas: periodiska vistelser (t.ex. "flyga in och flyga ut"), inpendling eller inflyttning och invandring för att bota eventuella arbetskraftsbehov. Sådana och andra förslag bör dock övervägas noga inte minst utifrån sociala och miljömässiga aspekter.⁹⁹

En större jobbtillväxt än befolkningstillväxt är förknippad med FA-regioner med större städer. Det är i dessa 18 FA-regioner som utvecklingen ter sig bäst. För att upprätthålla en sådan situation är det dock nödvändigt att fortsätta på den positiva spiralen av jobbtillväxt, som ger befolkningstillväxt, som leder till jobbtillväxt.

Figur 88 Förvärvsintensitetens förändringskomponenter, befolkning och förvärvsarbete, 20–64 år, år 2002–2011

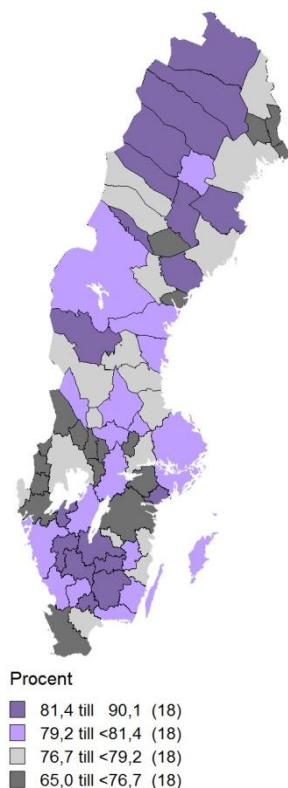

Källa: SCB/LISA, RTB

⁹⁸ Tillväxtanalys (2010). *Regionernas arbetskraftsförsörjning*.

⁹⁹ Storey, K. (2010). "Fly-in / Fly-out: Implications for Community Sustainability" 32(2): 133-148. *Sustainability*.

Figur 89 Förvärsintensitet (prognos), 20–64 år, FA-regioner, år 2020

Källa: SCB/LISA, RTB

Det är inte alldeles självklart då det finns andra faktorer som kan bromsa eller förhindra en fortsatt positiv utveckling, som t.ex. bostadsbrist, brister i trafiksystemet m.m. En fortsatt inflyttning till storstadsregioner av unga och utrikes födda ställer stora krav på en växande och differentierad arbetsmarknad, som t.ex. också påpekades i OECD rapporten om region Skåne.¹⁰⁰

15 FA-regioner har en minskande förvärsintensitet för perioden 2002–2011. I tre FA-regioner (Kristianstad, Växjö och Lidköping) resulterar detta i att befolkningstillväxten är större än jobbtillväxten. Det behövs alltså fler jobb för att få utvecklingen på arbetsmarknaden i rätt riktning. I FA-regionerna Älmhult och Trollhättan finns en positiv befolkningstillväxt men en minskning av förvärsarbeten. En stadig befolkningstillväxt borde i ett längre perspektiv leda till en positiv tillväxt av förvärsarbeten. I de resterande regionerna bygger förändringen av förvärsintensiteten på en negativ befolkningstillväxt och en ännu större minskning i antalet förvärsarbetande. FA-regionerna Värnamo och Ljungby och gränsregionerna i Västsverige är representanter för denna utveckling. De två förstnämnda har drabbats särskilt hårt av den ekonomiska krisen år 2008 och utvecklingen inom fordonsbranschen. Regionen är känd för sin återhämtningsförmåga, men situationen borde tas på allvar då den också kan skapa en egen negativ demografisk dynamik som är svår att vända.

Försörjning i grannlandet

Det nordiska samarbetet yttrar sig på många olika sätt. Handeln utgör en stor inkomstkälla för Sverige, inte minst i gränsregionerna.¹⁰¹ Det förekommer dessutom på många håll ett etablerat gränsregionalt samarbete kring tillväxt och utvecklingsfrågor – mest omfattande i Öresundsregionen, men det förkommer samarbete och utbyte i olika intensitet längs hela den svenska gränsen.

Det finns dock också en ”handel” och ett utbyte med kompetens och arbetskraft mellan länderna. Ett konkret mått på detta är antalet människor som söker sig över gränsen för att hitta en försörjning, så kallade gränspendlare. I figur 90 framgår hur mycket högre förvärsintensiteten blir om man räknar in alla i Sverige bofasta personer som har försörjning i ett grannland. FA-regioner som Årjäng och Eda ökar på så sätt förvärs-

¹⁰⁰ OECD (2011). *Territorial Review – Skåne*

¹⁰¹ HUI (2013) *Nordisk gränshandel och turism*.

sintensiteten med över 10 procentenheter. Även i FA-regionerna Malmö, Bengtsfors, Strömstad och Torsby är gränspendlingsseffekten stor. I nästan en fjärdedel av samtliga FA-regioner har minst en procent av befolkningen i åldern 20-64 år sitt förvärvsarbete i ett annat nordiskt land. För regioner som Malmö motsvarar en skillnad på tre procent lätt stora antal – i detta fall 20 000 gränspendlare. Antalet kvinnor och män som försörjer sig på så sätt har ökat det senaste decenniet, men varierar mellan åren, delvis beroende på olika dynamiska omvärldsfaktorer såsom konjunkturförändringar eller boendekostnader. För både stora och mindre gränsregioner innebär dock denna form av försörjningsmöjlighet också en förstoring av den lokala arbetsmarknaden. En möjlighet som inte alltid ges inom Sveriges gränser.

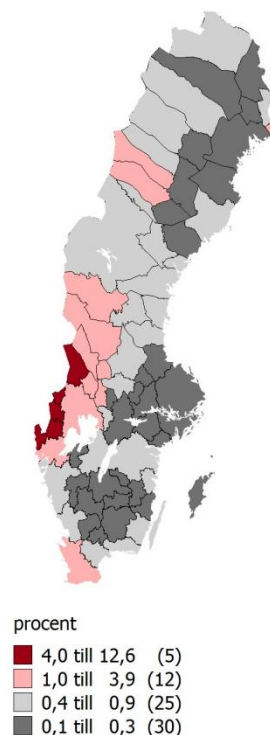
Skillnader i regionala könsobalanser

En stor andel förvärvsarbetande och en liten andel ej förvärvsarbetande är att föredra även utifrån ett regionalt arbetsmarknadsperspektiv, då det också ger ökade skatteinkomster till offentlig verksamhet. Det kan dock finnas goda skäl för en lägre andel förvärvsarbetande, t.ex. när en del av den bofasta befolkningen är studenter. Andra skäl är däremot mindre bra för regionens eller landets ekonomi eller tillväxt. Exempel på detta är sjukskrivningar eller arbetslöshet.

Många strukturella problem på arbetsmarknaden avspeglas också i skillnaderna mellan män och kvinnor. Även om arbetsmarknadsdeltagandet för kvinnor är högt internationellt sett finns det relativt stora skillnader, inte minst mellan landets olika regioner. Obalansen mellan mäns och kvinnors förvärvsintensitet är 3,5 procentenheter för riket. Kvinnors lägre genomsnittliga förvärvsintensitet förklaras med bl.a. längre föräldraledighet och med en längre genomsnittlig utbildningstid.¹⁰² Relativt stora regionala skillnader kan innebära att det finns även andra faktorer som bidrar till denna obalans, t.ex. näringslivsstrukturen. Skillnaderna är störst i att antal mindre FA-regioner i södra Sverige (Vimmerby, Hällefors eller Vetlanda) med obalanser på 8 procentenheter.

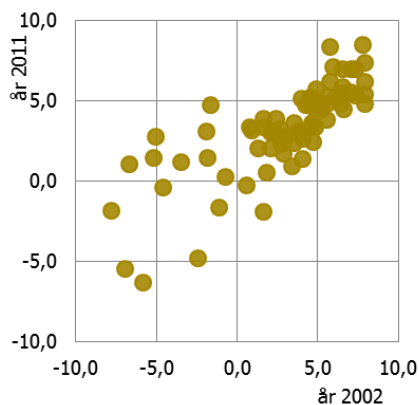
¹⁰² Utöver detta arbetar även kvinnor i högre utsträckning deltid. Kvinnors arbetstid påverkas av antalet barn och det yngsta barnets ålder. Mäns arbetstid påverkas inte av barnen. Kvinnor arbetar också i högre utsträckning oavlönat i hemmet, SCB2012, På tal om kvinnor och män - Lathund om jämställdhet 2012.

Figur 90 Andel personer med förvärvsarbete i annat land, år 2009, FA-regioner

Källa: SCB/StatNord

Figur 91 Obalans förvärvsintensitet mellan kvinnor och män, 20–64 år, FA-regioner, år 2011 och år 2002, procentenheter

Källa: SCB/LISA, RTB

Mer fördelaktigt i det avseendet förhåller det sig i Norrlands inland men även i FA-region Blekinge. Det kan finnas många olika orsaker till en sådan situation. Är den lokala arbetsmarknaden mycket könsuppdelad kan konjunkturutvecklingen slå starkare mot män eller kvinnor under vissa perioder. I 39 FA-regioner har obalansen mellan män och kvinnor dock minskat mellan år 2002 och år 2011. I regioner med en kraftig förbättring på arbetsmarknaden, som t.ex. i vissa FA-regioner i Norrbotten har däremot obalansen mellan könen ökat. På samma sätt som konjunkturedgången ibland minskar obalansen i FA-regioner ökar obalansen vid en ekonomisk uppgång, vilket dock också bekräftar många arbetsmarknaders könsmässiga uppdelning.

Arbetspendlingen över riksgårnsen har en stor inverkan på obalansen mellan mäns och kvinnors förvärvsintensitet i vissa FA-regioner. Eftersom det i högre utsträckning är män som söker sig till grannländerna har kvinnor i FA-regionerna Årjäng, Eda och Haparanda en mycket högre förvärvsintensitet än män, då förvärvsarbete i annat land inte räknas in i den svenska statistiken.

Utrikes födda innanförskap

Det finns ett stort behov av att på ett bättre sätt integrera den utrikes födda befolkningen på arbetsmarknaden.¹⁰³ Andelen förvärvsarbetande i gruppen 20–64 år är 56,6 procent och därmed 20,2 procentenheter lägre än totalt för riket. För att få samma förvärvsintensitet för utrikes födda som för inrikes födda (81,6 procent) behövs 245 000 jobb. Enbart i storstadsregionerna finns det på så sätt ett behov av 164 000 nya jobb år 2011. I figur 92 visas hur mycket lägre förvärvsintensiteten är jämfört med den inrikes födda befolkningen i åldersgruppen 20–64 år.

Frågan är komplex och det är inte alldeles lätt att få fram snabba svar och ännu mindre snabba lösningar. Bakgrund, utbildningsnivå och vistelsetid är avgörande faktorer för hur väl förankrade utrikesfödda är på arbetsmarknaden som anställda eller företagare.¹⁰⁴ Tolerans är en annan viktig faktor i denna process, inte

¹⁰³ Se t.ex. *Framtider (2012) Tema integration på arbetslivet. Tidskrift från Institutet för framtidsstudier 2012:4.*

¹⁰⁴ *Åslund O. et al (2006). Fritt inträde? Ungdomars och invandrades väg till det första arbetet. Valfördrådets rapport 2006. SNS förlag.*

minst när man vill locka till sig och behålla internationell kompetens.¹⁰⁵

Det visades i tidigare kapitel att det finns relativt kraftiga koncentrationstendenser till större FA-regioner när det gäller den utrikes födda befolkningen. Många invandrare flyttar således vidare till andra regioner. Ett undantag är möjligen gruppen män och kvinnor som väljer att frivilligt komma till Sverige. Dessa kommer oftare från andra EU-länder¹⁰⁶ eller Norden och väljer Sverige utifrån karriärmöjligheter, studier eller en viss livsstil.

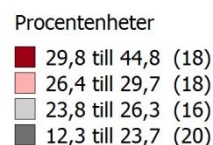
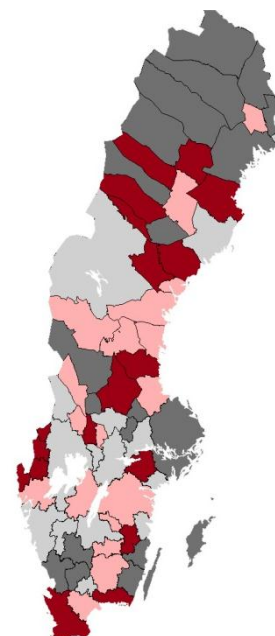
I figur 92 framgår skillnaden i förvärvsintensiteten mellan inrikes födda och utrikes födda år 2011. Det är svårt att se ett generellt regionalt mönster, vilket kan bero på att utrikes födda är mycket heterogena som grupp. Består den utrikes födda befolkningen i en FA-region av en stor del flyktingar är förvärvsintensiteten förmodligen lägre, än om den består i huvudsak av personer födda i Norge. Det kan dock konstateras att FA-regioner i norr och vissa av Smålands FA-regioner har mindre stora differenser mellan inrikes och utrikes födda. Smålandsandan har lyfts fram som förklaring till hög förvärvsintensitet även på detta område. Större är skillnaderna mellan de tre storstadsregionerna. Medan Stockholms FA-region intar ett relativt bra läge är situationen i Malmö FA-region mycket svårare. Där är förvärvsintensiteten för utrikesfödda 48,4 procent. Det är bara 13 FA-regioner till som har en intensitet lägre än 50 procent för denna grupp. Ofta är det mindre FA-regioner som Sorsele eller Filipstad som tar emot många flyktingar relativt sett, men listan omfattar även större FA-regioner som Eskilstuna eller Blekinge.

Viktigt utifrån ett policyperspektiv är dock förändringen över tid. För Sverige totalt innebär förändringen bara en liten försämring, d.v.s. 0,2 procentenheter mellan år 2002 och år 2011. Synligare är förändringarna i ett regionalt perspektiv. I sex FA-regioner var försämringen större än fem procentenheter, samtidigt som 22 FA-regioner visade en förbättring på fem procentenheter. Det är dock svårt att se generella utvecklingstendenser. Sammansättningen av utrikes födda kan ändras när nya utrikes födda kommer till FA-regionen och andra kanske flyttar vidare.

¹⁰⁵ Florida (2011). *Immigrants and the Wealth of Nations*, *Creative Class blog*, April 20, 2011.

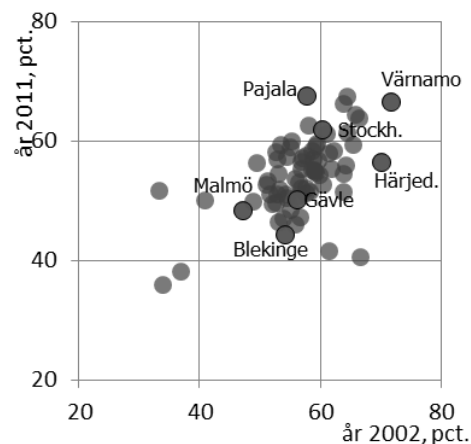
¹⁰⁶ Det är en medborgerlig rättighet att flytta mellan EU-länderna. EU-medborgare ska dock kunna försörja sig för att få stanna.

Figur 92 Skillnad i förvärvsintensitet mellan inrikes födda och utrikes födda, 20–64 år, år 2011, FA-regioner, procentenheter

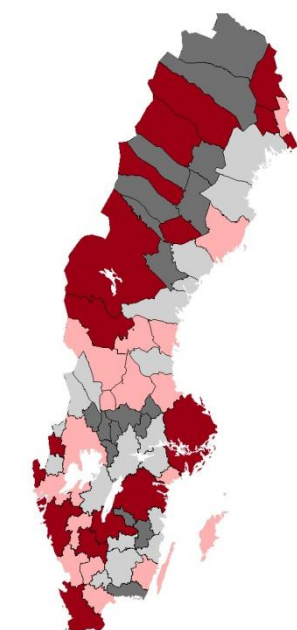
Källa: SCB/LISA, RTB

Figur 93 Förvärvsintensitet utrikes födda, 20–64 år, år 2002 och år 2011, FA-regioner, procent

Källa: SCB/LISA, RTB

Figur 94 Andel invandrare som får sitt första jobb i invandringsregionen, FA-regioner, år 2011

procent

■	77,8 till 95,7	(17)
■	71,3 till 77,7	(18)
■	60,5 till 71,2	(19)
■	26,2 till 60,4	(18)

Källa: SCB/LISA, RTB

På så sätt är det inte heller förvånande att spridningen mellan regionerna är ganska stor över tid (figur 93). FA-regioner med höga värden år 2002 kan ha relativt låga värden i slutet av perioden och det kan vara tvärtom för andra FA-regioner. Att enskilda FA-regioner visar på en stor förändring är således inte nödvändigtvis ett problem, men snarare ett tecken på dynamik för gruppen och FA-regionen. På så sätt är det bra om inte samma region dras med ett stort utanförskap bland utrikesfödda. Ett annat synsätt är att invandrare kommer till fel region från början och därför är tvungna att flytta vidare och börja om. Storstadsregioner attraherar många utrikes födda från andra FA-regioner. Dessa är bara utifrån sin storlek bättre rustade för att integrera utlandsfödda. Skillnaderna mellan storstadsregionerna visar dock på specifika förutsättningar och problem. Mellan stockholmsregionen och FA-regionen Malmö är skillnaden för utrikes födda 14 procentenheter. Göteborgs FA-region har en intensitet på 57 procent vilken är 5 procentenheter lägre än för FA-regionen Stockholm.

I kapitel 4 diskuterades hur utrikes födda som invandrade under perioden 2000–2005 flyttade. Det har redan konstaterats att invandring sker till samtliga FA-regioner, men också att det sker en viss omflyttning efter invandring. Detta avspeglas också i möjligheten att hitta det första jobbet efter invandringstillfället (figur 94). Beräkningar pekar på att storstadsregioner, större FA-regioner men även vissa mindre regioner har en högre andel invandrare som hittar sitt första jobb i invandringsregionen. I FA-regioner med en större tjänstesektor tycks möjligheten till första jobb vara större (t.ex. FA-regionerna Haparanda, Härjedalen, Strömstad).

Ungas och äldres deltagande på arbetsmarknaden

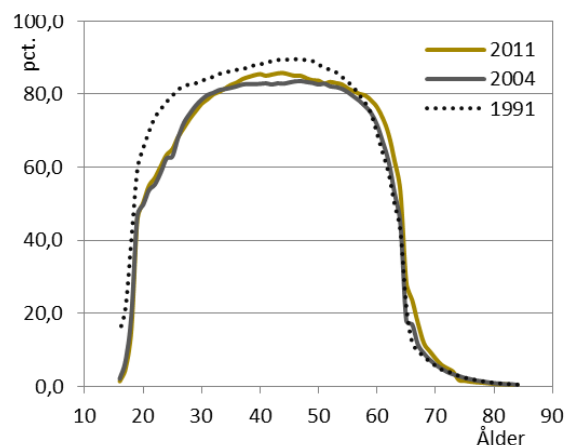
Det har skett relativt stora regionala förändringar i förvärvsintensitet det senaste decenniet. Men, förändringar finns också i en annan dimension som är minst lika viktig, nämligen förvärvsarbete över livsrytmen. I figur 95 visas hur förvärvsintensiteten har ändrats i olika ålder och år. Det politiska fokuset är sedan länge riktat på att hålla den äldre befolkningen kvar i arbete åtminstone till pensionsåldern och eventuellt därutöver. Detta är naturligtvis förnuftigt då den äldre arbetskraften inte alltid kommer tillbaka till arbete, när den har lämnat arbetsmarknaden. Ansträngningarna har gett resultat även om det kanske är andra faktorer som väger

tyngre, som t.ex. mindre andel fysiskt slitsamma jobb och förbättrad arbetsmiljö. Som framgår i figur 95 har andelen förvärvsarbetande ökat i åldrarna 55 och äldre sedan år 2004. En betydligt större andel av befolkningen arbetar i dag tills pensionsåldern är inne eller längre, och i genomsnitt har förvärvsintensiteten för åldersgruppen 60–64 år ökat med 5,8 procentenheter till 66,5 procent under perioden 2004–2011. Knappt 20 procent av befolkningen 65–69 år förvärvsarbetar och även detta motsvarar en positiv förändring jämfört med år 2004 och inte minst med år 1991, men förklaras delvis med förändringar i statistiken.¹⁰⁷

Förändringen har dock inte lett till en utjämning mellan FA-regionerna. Tvärtom är skillnaderna stora mellan regionerna och i drygt hälften av samtliga FA-regioner har mer än en tredjedel av befolkningen i åldersgruppen 60–64 lämnat arbetsmarknaden (figur 96). Det bör dock betonas att det förekom en positiv utveckling i samtliga FA-regioner jämfört med år 2004.

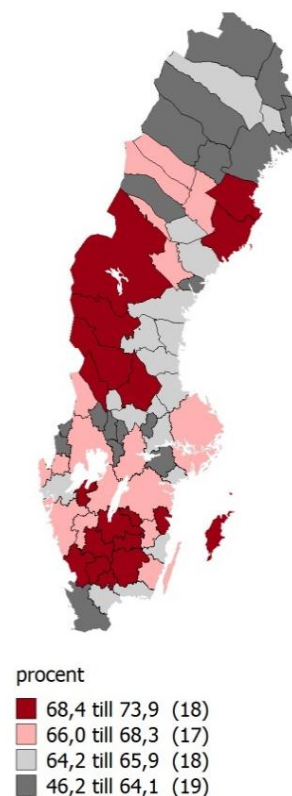
Mindre positiv är utvecklingen i andra änden av åldersspektrumet. För hela åldersgruppen 16–34 år har förvärvsintensiteten minskat med drygt en procentenhet under perioden 2004–2011. Det är anmärkningsvärt, men samtidigt en relativt liten förändring jämfört med år 1991 då den genomsnittliga förvärvsintensiteten i samma åldersgrupp var över 70 procent jämfört med 58 procent år 2011. Av figur 95 framgår att intensiteten minskat särskilt mycket bland personer under 30 år. En viktig orsak till att det tar längre tid för ungdomar och unga vuxna att träda in på arbetsmarknaden är en längre utbildning. Det är också främst i FA-regioner utan högskolor som andelen förvärvsarbetande i åldersgruppen 20–24 år är högre. Det är dock inte enbart avsaknaden av möjligheter till högre utbildning som leder till en högre förvärvsintensitet för unga vuxna i vissa FA-regioner, utan det kan också kopplas till ett regionalt näringsliv som har behov av deras kompetens. Gruvnäringen, handel, tillverkning och turism tycks av kartan att tolka ha viss betydelse i detta sammanhang.

Figur 95 Förvärvsintensitet över livcykel, ettårs-klasser, år 1991, år 2004 och år 2011

Källa: SCB/LISA, RTB

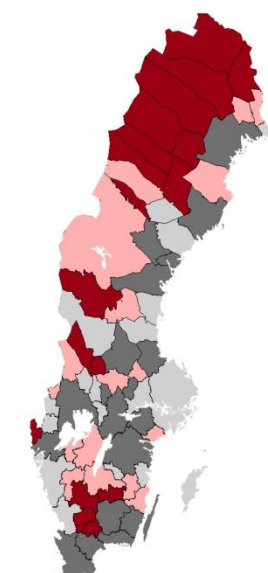
Figur 96 Förvärvsintensitet åldersgruppen 60–64 år, år 2011, FA-regioner

Källa: SCB/LISA, RTB

¹⁰⁷ Från och med år 2004 används en något modifierad sysselsättningsdefinition. Jämförelse över tiden kan i liten utsträckning påverkas av detta. Från och med år 2011 räknas aktiv näringsverksamhet som enda krav för att räknas som förvärvsarbetande i alla åldersgrupper.

Figur 97 Andel förvärsarbetande av befolkning 20–24 år, FA-regioner år 2011

procent

■	67,0 till 83,6	(18)
■	61,0 till 66,9	(17)
■	57,5 till 60,9	(18)
■	49,2 till 57,4	(19)

Källa: SCB/LISA, RTB

In- och utträde på arbetsmarknaden

Ett snabbt arbetsmarknadsinträde för unga vuxna behöver inte vara enbart positivt. Det kan finnas ett värde i att vänta på rätt, kanske mer kvalificerat jobb. Den tid som behövs för att utbilda sig kan således vara en bra investering för framtiden med en lägre risk för arbetslöshet, större karriärmöjligheter och ett längre arbetsliv. Det bör dock påpekas att arbetslivsinträdet inte ska fördröjas i onödan. Hur lång tid det tar för att ta det slutliga steget in på arbetsmarknaden kan bero på olika faktorer som t.ex. individuella preferenser och kompetenser, rörlighet, den lokala arbetsmarknadens näringsstruktur, demografiska förändringar.¹⁰⁸

Utan att närmare belysa inträdesprocessen belyses kort etableringsåldern på arbetsmarknaden i ett regionalt perspektiv. Detta ska sedan relateras till utträdesåldern för arbetskraften i en FA-region för att på så sätt komma fram till de genomsnittliga förvärsåren i FA-regionen.

Med etableringsåldern avses åldern i första åldersgruppen som uppvisar en förvärsintensitet på minst 75 procent. År 2010 var etableringsåldern 20 år för Sverige totalt. Skillnaderna mellan de olika regiontyperna förhåller sig i stort som förväntat, med ett något senare genomsnittligt arbetsmarknadsinträde i storstadsregionerna och ett tidigare inträde i landsbygdsregioner. Samtliga regiontyper går mot en senare etableringsålder utom regiontypen mycket avlägset belägna landsbygdsregioner där etableringsåldern minskar. En väsentlig förbättring i dessa arbetsmarknader kan tas som förklaring för denna utveckling. I tabellen nedan redovisas också utträdesåldern för olika regiontyper

Med utträdesålder avses i detta sammanhang den första åldersgruppen efter etablering där mindre än 50 procent räknas som förvärsarbetande. I samtliga regiontyper redovisas för år 2011 en ålder på 65 år, vilken motsvarar pensionsåldern. Detta innebär också en förbättring i samtliga regiontyper på minst ett år jämfört med år 2004. Det genomsnittliga antalet förvärsår i olika regioner är således oförändrat i fyra av sex regiontyper. I de två återstående regiontyperna framkommer motsatta utvecklingstendenser – en förkortning med ett år för avlägset belägna landsbygdsregioner och en förlängning med två år för mycket avlägsna landsbygdsregioner.

¹⁰⁸ Åslund O. et al (2006). *Fritt inträde? Ungdomars och invandrades väg till det första arbetet. Valfördrådets rapport 2006. SNS förlag*

	Etableringsålder		Utträdesålder		Förvärvsår	
	2004	2011	2004	2011	2004	2011
Storstadsregioner	29	30	64	65	35	35
Täta regioner nära en stad	28	29	64	65	36	36
Täta regioner avlägset belägen	28	29	64	65	36	36
Landsbygdsregioner nära en stad	27	28	64	65	37	37
Landsbygdsregioner avlägset belägen	27	29	64	65	37	36
Landsbygdsregioner mycket avlägset belägen	27	26	63	65	36	39
Riket	28	29	64	65	36	36

Tabell 1 Etablering och utträde på arbetsmarknaden, år 2004 och år 2011 efter regiontyper

Källa: SCB/LISA, RTB bearbetning Tillväxtanalys

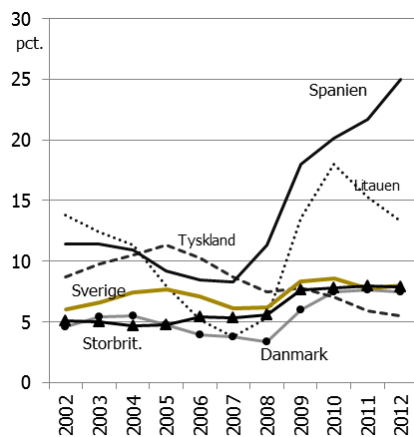
Etableringen och utträdet på arbetsmarknaden kan tänkas som ett nollsummespel där vakanser som de äldre lämnar efter sig fylls på av den yngre arbetskraften. Verkligheten är dock mycket mer komplex än så och de yngre kan sällan bara ta över de äldres arbetsplatser.¹⁰⁹ De unga saknar de äldres erfarenheter eller har en annan utbildningsprofil som inte matchar arbetsbeskrivningen. De bor dessutom i allt mindre utsträckning på platserna där behovet på grund av generationsväxlingen är som störst. De luckor som de äldre lämnar efter sig fylls således inte alltid med färskare kompetens utan förblir vakanta eller otillsatta. När, som i dag, en relativt stor andel av arbetskraften håller på att gå i pension samtidigt som det är många på väg in på arbetsmarknaden blir friktionerna på arbetsmarknaden särskilt tydliga. Det finns, i motsatt till vad många kanske förväntat sig, en hög arbetslöshetsnivå bland de unga i många regioner. I alldeles för många fall kan unga vuxnas inträde på arbetsmarknaden bli en långdragen odysse mellan utbildning, tillfälliga jobb och försörjningsstöd.

Matchning på arbetsmarknaden – arbetslöshet på kort och lång sikt

För att arbetsmarknaden ska fungera så effektivt som möjligt måste efterfrågan och utbud sträva efter att matcha varandra på bra sätt. Detta förväntas ske genom olika mekanismer på arbetsmarknaden inom ramen för dess spelregler och lagar. Även om arbetsmarknadspolitik i stor utsträckning går ut på att öka individernas attraktivitet på arbetsmarknaden tycks den huvudsakliga

¹⁰⁹ Lindh T. (2006). *Generationsväxlingens problem och möjligheter. Samverkan för ungas etablering på arbetsmarknaden. SOU 2006:102.*

Figur 98 Arbetslöshetskvoten i olika EU-länder, år 2002–2012

Källa: Eurostat

matchningen mellan arbetsgivare och arbetssökande ske på regional nivå. Regionen får på så sätt en viktig roll när det gäller att skapa en fungerande arbetsmarknad. Över tiden sett ger en varaktig regional obalans en indikation på strukturella arbetsmarknadsproblem. Matchningen kan emellertid förbättras genom att förbättra kompetensen hos arbetssökande eller genom att skapa flera arbetstillfällen, men också genom att göra marknaden större.

Den kraftiga nedgången i den globala ekonomin för fem år sedan medförde en stor ökning av antalet arbetslösa i Sverige, Europa, Nordamerika och många andra delar av världen. Konsekvensen av detta är inte bara att flera års ekonomiska och sociala framsteg har raderats ut, utan också att strukturella svagheter i EU:s ekonomi blev synliga.¹¹⁰ Den ihållande arbetslösheten kan tolkas som ett tecken på en strukturell svaghet eftersom ekonomier inte förmår att återhämta sig från denna chock. I 14 EU-länder har arbetslösheten ökat fram till år 2012. I 11 länder har förbättringen varit mycket blygsam sett till högsta arbetslöshetsnivån efter år 2008. Bara de baltiska länderna och Tyskland visade på en signifikant förbättring av arbetslösheten under perioden. Medan de baltiska länderna snarare är på väg att återhämta sig från mycket höga arbetslöshetsnivåer är utvecklingen i Tyskland också ett resultat av radikala förändringar i arbetsmarknadspolitiken.

Jämförs utvecklingen i Europas regioner under perioden 2008–2012 framkommer stora skillnader inom länderna. Frankrike, Storbritannien eller t.ex. Rumänien visar ett tydligt mönster i detta sammanhang (figur 99). Även om arbetslösheten har gått ner i 40 procent av Nuts 2-regionerna i EU finns det en majoritet av regioner som har en fortsatt tuff utveckling. Det är också i dessa regioner arbetslöshetsnivåerna är som högst. I 35 procent av regionerna var arbetslösheten över 10 procent år 2012 och i knappt 90 procent av dessa regioner har arbetslöshetskvoten ökat mellan år 2011 och år 2012. Regionerna i Grekland och Spanien har det sämst i detta sammanhang.¹¹¹

¹¹⁰ Europa 2020 strategin publicerades år 2010.

¹¹¹ Eurostat (2012): Large differences in regional labour markets show asymmetric impact of the economic crises. Statistic in focus 54/2012.

Sverige har med 8,0 procent ett relativt högt arbetslöshetstal som är i nivå med länder som Storbritannien (7,9 procent), Finland (7,7 procent) och Danmark (7,5 procent) enligt siffrorna från Eurostat (figur 99).

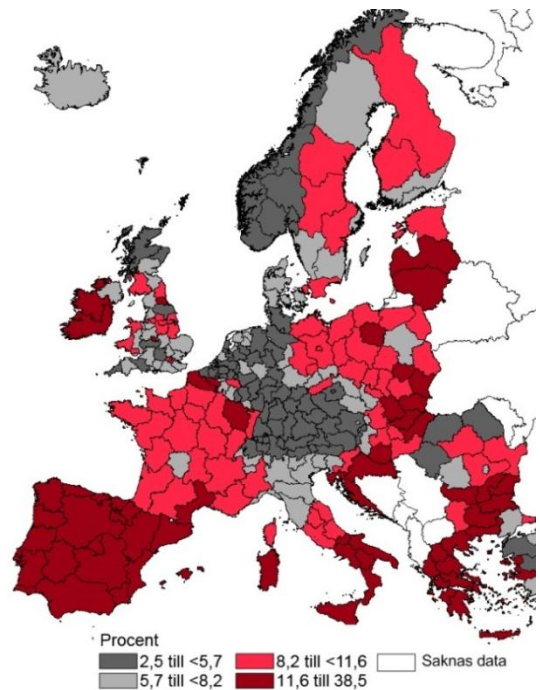
Flera Nuts2-regioner i Sverige utmärker sig också med högre arbetslöshetstal, vilket görs tydligare i figur 100 som visar den genomsnittliga arbetslöshetsnivån i åldersgruppen 20-64 år uttryckt som antal arbetslösa och personer i konjunkturåtgärder per befolkning 20-64 år. Jämfört med mätningar från Eurostat eller i arbetskraftsundersökningen är basen i denna kvot större för att det inkluderas hela befolkningen 20-64 år och inte bara arbetskraften (sysselsatta plus arbetslösa) i beräkningen. Eftersom det används en annan regionindelning förändras också mönstret något, men det kvarstår att en del FA-regioner i landet har stora problem med arbetslösheten. Många FA-regioner med tillverkningsindustri har relativt höga arbetslöshetstal. Exempel på detta är regionerna i södra norrlandskusten, västra Mälardalen och Blekinge/Skåne med värden nära 10 procent. I 9 regioner är arbetslöshetsnivån större än 10 procent, bland andra i FA-regionerna Eskilstuna och Gävle.

Andelen arbetslösa av befolkning används som indikator för att fånga aktuella förändringar i regionerna, framför allt i uppföljningssyfte inom Arbetsförmedlingen, men den har, på grund av den snabba produktionscykeln, fått stort genomslag i regionala analyser. Figur 100 ger således en tämligen aktuell bild på situationen i olika regionala arbetsmarknader i Sverige.

Det finns dock också ett långsiktigt strukturellt perspektiv som kan fångas med hjälp av denna statistik. Det har visat sig att den regionala arbetslöshetskvoten varierar över tiden med den nationella konjunkturutvecklingen, medan de regionala skillnaderna i arbetslöshetstal förblir relativt sett oförändrade över långa tidsperioder.¹¹² En sådan regional beständighet eller persistens framkommer i figur 101 för perioden 2001-2006. Under andra hälften av 2000-talet har dock sambandet försvagats kraftigt. Frågan är om detta är ett tecken på att långvariga regionala strukturproblem på arbetsmarknaden blir historia. Många tidigare problemområden, som t.ex. Norrlands inland, har förbättrat sin position. Men, å andra sidan har även den ekonomiska krisen 2008/09 påverkat att tidigare starka FA-regioner har fått det sämre. Strukturella arbetslöshetsproblem

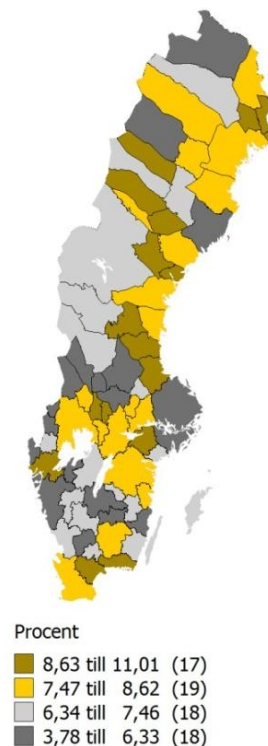
¹¹² Eliasson K. m.fl. (2008). *Flyttning och pendling. Bilaga till långtidsutredningen.*

Figur 99 Arbetslöshetskvoten år 2012, Nuts 2 regioner

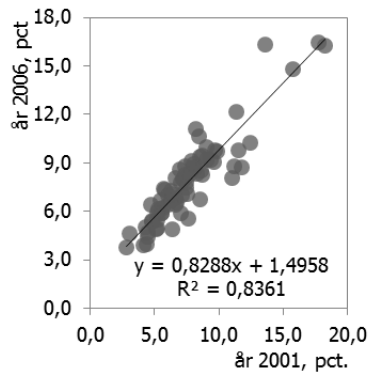
Källa: Eurostat

Figur 100 Arbetslöshetstalen, 20-64 år år 2012, FA-regioner

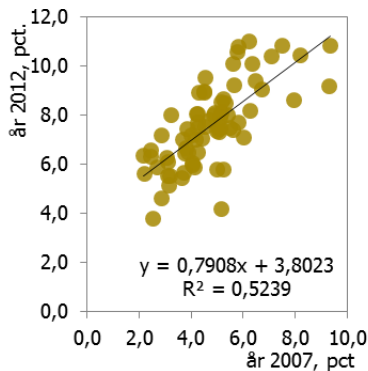
Källa: rAps/Arbetsförmedling, RTB

Figur 101 Relativt arbetslöshetstalen år 2001 och år 2006, FA-regioner

Källa: rAps/Arbetsförmedling, RTB

Figur 102 Relativt arbetslöshetstalen år 2007 och år 2012, FA-regioner

Källa: rAps/Arbetsförmedling, RTB

finns kvar. Även om den FA-regionala persistensen har blivit svagare på senare tid är den fortfarande stor. Den tidigare regionala fördelningen av arbetslöshetstalen år 2007 förklarar inte mindre än hälften av variationen av densamma år 2012. Med andra ord finns det en stor regional tillväxtpotential i att minska arbetslösheten.

Ungdomsarbetslösheten i ett regionalt perspektiv

Unga människor är särskilt utsatta för konjunkturella förändringar på arbetsmarknaden, vilket visade sig inte minst för perioden efter den ekonomiska krisen år 2008. Arbetslösheten gick snabbt upp i samtliga FA-regioner. Även om unga vuxna ofta innehar färskare kunskaper från utbildning är det inte sällan svårt att komma in på arbetsmarknaden. Det kan också konstateras att vägen från utbildningen till jobbet inte är spikrak för de flesta unga människor. Den relativt höga arbetslösheten bland unga är därför bara en del av en problematisk övergång från utbildning till arbete, vilket blir särskilt tydligt när arbetsmarknaden för de unga viker. Stora ungdomskullar och en kraftig invandring gör också att arbetskraftsutbudet ökade totalt sett. I stället för att gå arbetslös väljer unga vuxna bland annat att fortsätta med att utbilda sig. Arbetslösheten bland ungdomar och unga vuxna är därför också svårare att beskriva än för andra åldersgrupper.

Sverige har en hög ungdomsarbetslöshet relativt arbetskraften i åldern 15–24 år på 23,7 procent jämfört med andra liknande länder som Österrike (8,7 procent), Nederländerna (9,5 procent) eller Tyskland (8,1 procent). Även beräknad på andelen av befolkningen kvarstår skillnaderna fast på en något lägre nivå.¹¹³ Institutionella faktorer, framförallt utbildningssystemens utformning, anförs som delförklaring för detta.¹¹⁴ Används ett annat internationellt mått – NEET (*not in employment, education or training*) som visar andelen ungdomar som varken arbetar, studerar eller går ett arbetsmarknadspolitiskt program tillhör Sverige den grupp länder som har lägst andel personer i denna åldersgrupp. Men, det kvarstår att ungdomsarbetslösheten är ett rejält problem som

¹¹³ Eurostat (2013). *The measurement of youth unemployment – an overview of the key concepts*. Eurostat newsrelease 107/2013.

¹¹⁴ SCB (2013). *Ungdomsarbetslöshet – jämförbarhet i statistiken mellan ett antal europeiska länder*. Arbetsmarknads- och utbildningsstatistik 2013:1.

ökar ungas sociala sårbarhet och beroende av stöd.¹¹⁵ Detta gäller i ännu större omfattning grupper som har det svårt att anknyta till arbetsmarknaden. Det lyfts fram regionala skillnader i gruppen som varken studerar eller arbetar som är störst i Västmanlands, Skåne och Blekinge län, det vill säga ungefär 13 procent av åldersgruppen år 2010.¹¹⁶

I hälften av FA-regionerna är arbetslöshetstalen för yngre större än 15 procent. I 9 FA-regioner är en femtedel del av regionens unga vuxna registrerade som arbetssökande år 2012. Problematiken kan förtydligas när unga vuxnas arbetslöshet relateras till arbetslösheten i åldersgruppen 20–64. De ungas arbetslöshet är för riket 70 procent högre än för åldersgruppen 20–64 år. I 38 av 72 FA-regioner är arbetslöshetstalen för de yngre dubbelt så höga som för samtliga. FA-regioner med ett relativt gynnsamt läge kan ligga granne med en region med relativt höga värden, vilket också tyder på att arbetsrörligheten i denna åldersgrupp är låg. Många mindre FA-regioner utmärker sig negativt i detta sammanhang. I storstadsregionerna är kvoten mycket bättre. Stockholm FA-region har således en kvot på 1,2 och Göteborgs- och Malmöregionen en kvot på 1,5. Ett i detta avseende positivt undantag för mindre FA-regioner är Dorotea som har en kvot på 1,4.

Arbetspendling – mest för män?

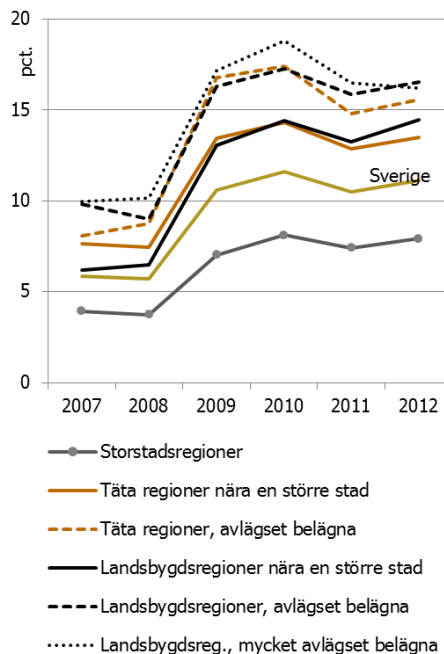
Regionförstoringen har blivit ett centralt regionalpolitiskt redskap som förväntas bidra till en förbättrad matchning på arbetsmarknaden. En förutsättning för regionförstoring är en ökad mobilitet hos arbetskraften, det vill säga en ökad arbetspendling. Arbetspendlingen tillskrivs positiva effekter på individnivå, genom ökade inkomster, men den förväntas också öka produktiviteten i näringslivet då det förbättrar matchningen.

Det nämndes i tidigare kapitel att arbetspendlingen ser olika ut i olika delar av landet. Geografiska förutsättningar, storlek på arbetsmarknaden och transportsystemet fungerar inte på samma sätt överallt, vilket således påverkar möjligheten att arbetspendla. Här studeras framför allt obalansen mellan kvinnors och

¹¹⁵ Olofsson J. et al (2010): *Ungdomars övergång från skola till arbetsliv. I: Rörlighet, pendling och regionförstoring för bättre kompetensförsörjning, sysselsättning och hållbar tillväxt*. Vinnova.2010:08

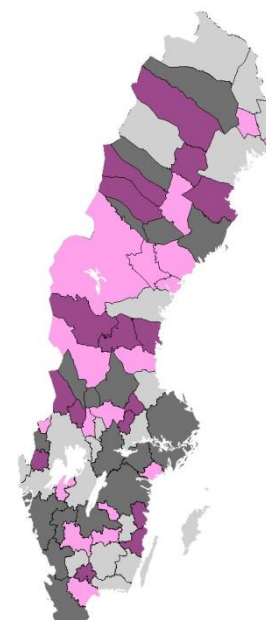
¹¹⁶ Arbetsförmedlingen (2013). *Ungdomar på och utanför Arbetsmarknaden – fokus på unga som varken arbetar eller studerar*

Figur 103 Arbetslöshetstalen för åldersgruppen 20–24 år, år 2007–2012, regiontyper, procent

Källa: rAps/Arbetsförmedling, RTB

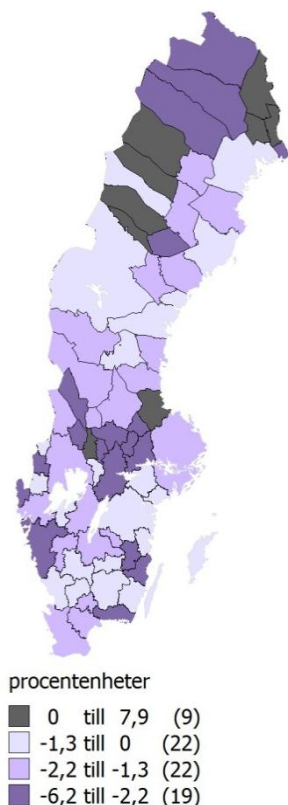
Figur 104 Kvot mellan arbetslöshetstalen för unga vuxna (20–24 år) och befolkningen total (20–64 år), år 2012, FA-regioner

2,25 till 2,67	(16)
2,02 till 2,24	(18)
1,75 till 2,01	(20)
1,18 till 1,74	(18)

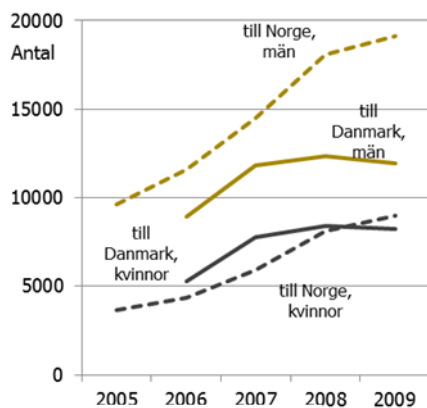
Källa: rAps/Arbetsförmedling, RTB

Figur 105 Obalans andel arbetspendlare mellan män och kvinnor, förändring år 2001-2011, procentenheter, FA-regioner

Källa: SCB/LISA, RTB

Figur 106 Arbetspendling över riksgräns för män och kvinnor boende i Sverige, år 2005–2009

Källa: SCB/StatNord

mäns pendlingsintensitet och eventuella skillnader mellan den inrikes, respektive utrikes födda befolkningen. En mer jämn fördelning mellan män och kvinnor kan således tolkas som en mer jämställd arbetsmarknad och samhälle eftersom det ger båda könen samma förutsättningar att pendla över kommungränser. På så sätt anses heller inte nivån på arbetspendlingen vara det väsentliga utan snarare obalansen mellan kvinnor och män, respektive obalansen mellan inrikes och utrikes födda förvärvsarbetande.

Obalansen i pendlingsintensiteten mellan kvinnor och män är mindre än sex procentenheter. 30 procent av de förvärvsarbetande kvinnorna pendlar över kommungränser och 36 procent av männen. Jämfört med år 2001 har dock obalansen mellan män och kvinnor minskat något totalt sett (-1,6 procentenheter). En minskning kan också fastställas för majoriteten av FA-regioner och bara i 9 FA-regioner har skillnaderna mellan könen ökat och där framför allt på grund av att mäns pendlingsintensitet ökade mer än kvinnors. I FA-regioner med den största förbättringen av obalansen var det ofta kvinnors andelar som ökade mer än mäns.

Att män i högre utsträckning står för arbetspendling över större avstånd eller till annat land indikeras också av den nordiska gränspendlingsstatistiken. Som framkommer i figur 106 är de antalsmässiga skillnaderna mellan könen mycket stora och tämligen stabila över tiden. Anmärkningsvärt är också att konjunkturella förändringar snabbt påverkar pendlingsflödena. Detta gäller framför allt pendlingen från Sverige till Danmark som för både kvinnor och män avstannade reellt år 2009. Pendlingen över riksgräns måste inte nödvändigtvis innebära ett långt geografiskt avstånd, men kan likväl innebära en större tröskel (språk, regler, m.m.). Pendlingen över längre distanser har ökat. Men, kvinnor och män gynnas olika mycket, och inkomsten ökar mest för långpendlande män. För pendlarnas partners minskar dock inkomsten, och eftersom de flesta långpendlare är män får många kvinnor både mindre i lönekuvertet och ett större ansvar för barn och familj enligt en avhandling i ämnet.¹¹⁷ En ökad andel skilsmässor är en annan bieffekt, som nämns i samma studie.

¹¹⁷ Sandow E. (2011). På väg. Sociala aspekter på långväga pendling. Kulturgeografiska institutionen, Umeå Universitet.

Utrikes födda pendlar bara lite mindre

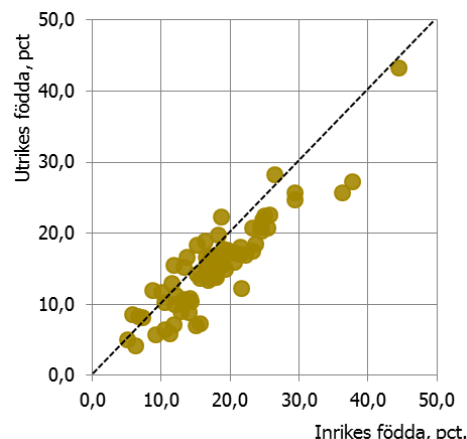
De utrikes födda förvärvsarbetande har en lägre pendlingsintensitet än inrikes födda. Skillnader på under en procentenhet mellan grupperna på riksnivå är dock mindre än man skulle kunna förvänta sig. Avvikelserna kan dock vara stora för enskilda FA-regioner. Obalansen mellan inrikes och utrikes födda i åldersgruppen 20–64 år är stor i vissa gränsregioner t.ex. i FA-regionerna Strömstad (6 procentenheter, Älmhult (8 procentenheter) eller Storuman 9 procentenheter). Problematiskt är om pendlingen inte fungerar som en möjlighet för utrikes födda i de största FA-regionerna, det vill säga i regioner där antalet utrikes födda är störst. Både för Malmös och Göteborgs FA-region redovisas en obalans mellan grupperna på över 10 procentenheter, vilket kan jämföras med FA-regionen Stockholm som har en differens på en procentenhet mellan inrikes och utrikes födda. En del förklaras med att de inomregionala strukturerna är olika i dessa tre storstadsregioner, en annan utgörs förmodligen av närheten till annat land, t.ex. pendlingen från Malmös FA-region till Danmark.

I stort är dock den inrikes och utrikes födda befolkningens pendlingsintensiteter i nivå med varandra. Det finns skillnader mellan olika grupper av utrikes födda när det gäller arbetspendling men inte på ett entydigt sätt. Även om det ser ut som om pendlingsintensiteten över kommungränsen inte är så mycket lägre för den utrikesfödda arbetskraften är det inte säkert att pendlingseffekten är lika för båda grupperna. Det kan mycket väl vara så att arbetspendlingen inte har denna inkomstökande effekt som den har för den inrikes födda arbetskraften.¹¹⁸

Regionala inkomster finanserar välfärden

Det finns ett antal mått som beskriver omfattning och struktur av den ekonomiska tillväxten i ett regionalt perspektiv. Bruttoregionalprodukten (BRP) som är den regionala motsvarigheten till bruttonationalprodukten är det mest kompletta måttet, då det både inkluderar löner och eventuella driftöverskott i beräkningen. Att regionen har ett högt BRP till följd av stora driftöverskott i produktionen behöver nödvändigtvis inte heller innebära att det är resurser som kommer den regionala ekonomin till del, vara sig i form av investeringar eller

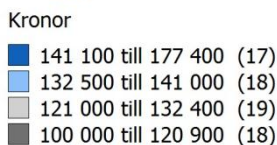
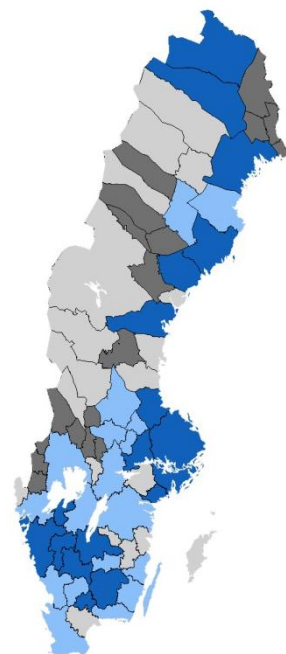
Figur 107 Arbetspendling för inrikes och utrikes födda, åldersgruppen 20–64 år, år 2011, FA-regioner

Källa: SCB/LISA, RTB

¹¹⁸ Eliasson K. m.fl (2008). *Flyttning och pendling. Bilaga till långtidsutredningen.*

Figur 108 Regional inkomst (natlönsumma) per invånare, år 2011, FA-regioner

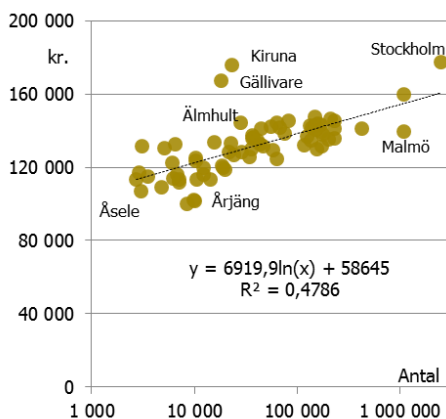
Källa: SCB/LISA, RTB

skatteunderlag. Vinst och kapitalinkomster utgör inte en del av den kommunala skattebasen och verksamheternas överskott kan mycket väl komma att användas för investeringar i andra regioner än de regioner där överskotten genererats.

Det är därför i många avseenden bättre att använda sig av lönesumman som ett mått på regional inkomst. Lönesumman är fullt beskattningsbar på regional nivå och den återstående delen disponeras av den regionala befolkningen för konsumtion och sparande eller investeringar – med fördel, men inte nödvändigtvis alltid, i den egna regionen. Som en indikator på detta används natlbefolkningslönesumma per invånare i en region, vilket också kallas för regional inkomst.

Regional inkomst är alltså ett bredare inkomstbegrepp då det relaterar till hela befolkningen och på så sätt blir avhängigt från åldersstrukturen i regionen, såsom antalet äldre, barn eller kvinnor och män utan förvärvsarbete. Den regionala inkomsten påverkas också av arbetspendlingen och i den räknas också in inkomster som har tjänats utanför regionen. Ur ett regionalt perspektiv, med fokus på skattebasen och den egna befolkningens försörjningsmöjligheter är måttet på regional inkomst per invånare det mest relevanta, eftersom detta också fångar territoriella egenskaper såsom möjligheten till förvärvsarbete och därmed inkomster bortom gränsen för den egna FA-regionen.

Figur 109 Regional inkomst (natlönsumma) per invånare, år 2011, FA-regioner

Källa: SCB/LISA, RTB

I figur 108 visas att skillnaderna i per capita-inkomsterna mellan regionerna är relativt stora. Differensen mellan FA-regionerna med de högsta inkomsterna per invånare (Stockholm och Kiruna) och FA-regionerna med de lägsta inkomsterna (Åsele och Hällefors) är 70 000 kronor år 2011. Gränsregioner som Årjäng, Eda eller Haparanda redovisar en ännu lägre inkomst per invånare. Eftersom den svenska officiella statistiken inte tar hänsyn till lön som intjänats i annat land innebär detta att den verkliga inkomsten per invånare i dessa regioner är högre. Tidigare skattningar utgick från att så mycket som 15 procent av inkomsterna kan komma från andra länder i vissa gränsregioner. Beräkningar för år 2009 visar emellertid att inkomsterna från grannlandet (i det fallet Norge) utgör mer än en tredjedel av den totala natlbefolkningslönesumman i gräns- FA-regionerna Årjäng (39 procent) och Eda (37 procent). Även andra gränsregioner som Strömstad (20 procent), Bengtsfors (11 procent), Torsby (15 procent) får en stor del av inkomsterna från grannlandet Norge, som dock som sagt inte direkt utgör en källa för lokala och regionala

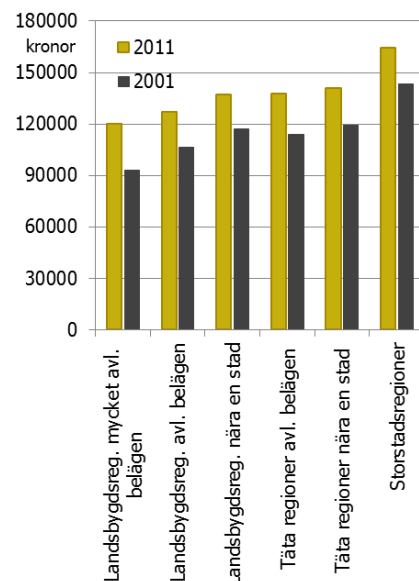

skatter. En liknande situation förväntas finnas i gränsregionerna mot Finland och Danmark, men det föreligger ingen regional statistik för dessa inkomster. Detta bör tas i åtanke men förändrar således inte den allmänna bilden.

Det finns en relativt tydlig geografisk tudelning när det gäller inkomsterna per invånare (figur 110). Inlandets FA-regioner har i stort sett lägre inkomstnivåer per invånare än jämförbara FA-regioner i södra Sverige, vilket talar för att avlägsenhet och tillgänglighet är relevanta faktorer i detta sammanhang. Det är dock framför allt storleken på FA-regionen som tycks vara avgörande för nivån på den genomsnittliga inkomsten i en region. Stora FA-regioner som Stockholm, Göteborg, Malmö eller östra Götaland har större per capita inkomster än mellanstora FA-regioner eller de minsta regionerna. Det statistiska sambandet är också tydligt. Detta mönster framträder även i figur 110 som visar inkomst per invånare för olika regiontyper. Landsbygdsregioner har enligt detta de lägsta per capita inkomsterna. Men, det ska nämnas att utvecklingen har varit särskilt bra i dessa delar av landet.

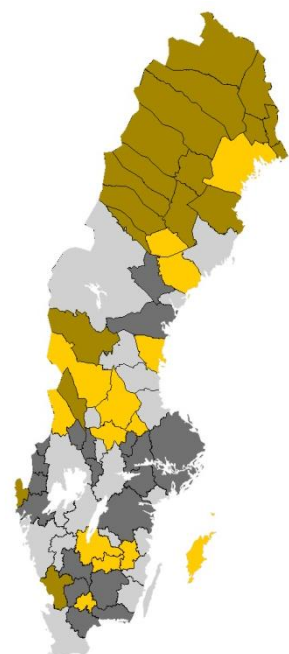
En på många håll vikande befolkning och ett ökande antal arbetstillfällen gör att många avlägsna FA-regioner höjde sina inkomster per invånare. Sammanlagt var den genomsnittliga inkomstökningen år 2001–2011 26 000 kr i mycket avlägsna landsbygdsregioner och 23 000 kr i avlägsna täta regioner. Betydligt mindre var inkomstillväxten i andra regiontyper – knappt 20 000 kr i landsbygdsregioner nära en stad. För riket ökade inkomsterna per invånare med 22 000 kronor under samma period. Den mest positiva utvecklingen framkommer i FA-regionerna Kiruna och Gällivare med en ökning på över 50 000 kr per invånare under perioden 2001–2011. En kraftig positiv utveckling finns också i Pajalas FA-region (36 000 kr) och andra angränsade FA-regioner vilket visar på mellanregionala spridningseffekter i dessa delar av landet. Detta bekräftar i figur 111 som åskådliggör den årliga genomsnittliga utvecklingen i inkomst per invånare under perioden 2001–2011. Den relativa utvecklingen uttryckt i procent förmedlar en ännu kraftigare regional bild i fram för allt norra de delarna av landet. Det är bara FA-regionerna Halmstad och Strömstad i södra Sverige som kan matcha detta. Av storstadsregionerna är det enbart FA-region Göteborg som finns högre upp i tillväxtlistan – i kronor räknat. Procentuellt är utvecklingen heller inte mycket bättre än i den andra storstadsregionen Malmö.

Figur 110 Regional inkomst (nattlönesumma) per invånare, år 2011, regiontyper (fasta priser)

Källa: SCB/LISA, RTB

Figur 111 Årlig genomsnittlig tillväxt i regional inkomst (nattlönesumma) per invånare, år 2001–2011, FA-regioner, fasta priser, procent

Procent	
■	2,05 till 3,86 (19)
■	1,86 till 2,05 (14)
■	1,56 till 1,86 (20)
■	0,98 till 1,56 (19)

Källa: SCB/LISA, RTB

Riktigt besvärlig är utvecklingen i Stockholms FA-region. Med en årlig genomsnittlig tillväxt på 1,1 procent kommer regionen på en 70:e plats bland samtliga 72 FA-regioner. Sämre var utvecklingen enbart i FA-regionen Karlskoga och gränsregionen Årjäng som var för sig visade på en negativ utveckling under perioden. Att Stockholmsregionen har en mycket svag utveckling kan ses som en varningsklocka för regionen. Även om regionen ligger kvar i toppen när det gäller inkomst per invånare för år 2011 kan en långsiktigt svag tillväxt leda till större sociala klyftor och problem.

Arbetspendlingen innebär att inkomster sprids till andra FA-regioner, vilket bidrar till den lokala skattebasen och den lokala befolkningens konsumtionsutrymme. För Sverige totalt kommer 8 procent av löneinkomsterna från en annan FA-region år 2011. Inkomster från annan FA-region kan dock vara betydligt större i enskilda regioner. I FA-regioner som Vansbro, Älmhult Lidköping Fagersta, Filipstad, Dorotea, Sorsele, Övertorneå, Tranås, Pajala och framför allt Eda utgör inkomster från annan FA-region mer än 20 procent av samtliga löneinkomster i FA-regioner. Mindre är fenomenet i folkrika FA-regioner. Men, eftersom det är kommuner som bildar FA-regioner, är skillnaderna inom FA-regioner mellan kommunerna inte sällan minst lika stora.

Litteratur

- Anderstig C. (2012). Försörjningskvoten i olika delar av Sverige – scenarier till år 2050. *Underlagsrapport 8 till Framtidskommissionen*. Statsrådsberedningen.
- Arbetsförmedlingen (2013). Ungdomar på och utanför arbetsmarknaden – fokus på unga som varken arbetar eller studerar.
- Asheim B, Moodysson J, Tödling F. (2011). Constructing Regional Advantage: Towards State-of – the Art Regional Innovation System Policies in Europe? *European Planning Studies*, 19:7.
- Eliasson K. m.fl (2008). Flyttning och pendling. *Bilaga till långtidsutredningen 2008*.
- Eriksson R, Lindgren U. (2011). Agglomeration och ekonomisk utveckling. Betydelsen av arbetskraftsrörlighet för lärande och innovation. *Geografiska Notiser* Årgång 69, Nr. 2.
- ESPON (2010). DEMIFER - Demographic and Migratory Flows Affecting European Regions and Cities.
- ESPON (2013) TIGER – Territorial Impact of Globalization for Europe and its Regions.
- ESPON (2013). European Land Use Pattern. EU-LUPA.
- ESPON (2013). KIT – Knowledge, Innovation, Territory.
- ESPON (2013), SEMIGRA, Selective Migration and unbalanced Sex Ratio in Rural Regions.
- EU-kommission (2010). EU-2020. En strategi för smart och hållbar tillväxt för alla. KOM(2010) 2020 slutlig.
- EU-kommissionen (2009) 2009 Ageing Report. COM(2009) 180/4
- EU-kommissionen (2010) Energi 2020. En strategi för hållbar och trygg energiförsörjning på en konkurrensutsatt marknad. KOM(2010) 639 slutlig.
- EU-kommissionen (2013). A new EU Forest Strategy: for forests and the forest-based sector. COM(2013) 659 final.
- EU-kommissionen (2013). Innovation Union Scoreboard 2013.
- Eurostat (2011). Newsrelease – 80/2011.
- Eurostat (2012): Large differences in regional labour markets show asymmetric impact of the economic crises. *Statistic in focus* 54/2012.
- Eurostat (2013). The measurement of youth unemployment – an overview of the key concepts. *Eurostat newsrelease* 107/2013.
- FAO (2011). Looking Ahead in World Food and Agriculture.
- Florida (2011). Immigrants and the Wealth of Nations, *Creative Class blog*, april 20, 2011.
- Framtider (2012) Tema integration på arbetslivet. *Tidskrift från Institutet för framtidsstudier* 2012:4.
- Framtidskommissionen (2013). Framtidens välfärd och den åldrande befolkningen. Ds 2013:8
- Glesbygdsverket (2008). Sveriges gles och landsbygder 2008. S43-52.
- Gloersen et al (2006). Northern Peripheral, Sparsely Populated Regions in the European Union and in Norway. Norway.
- Haugen K. (2012). The accessibility paradox – Everyday geographies of proximity, distance and mobility. GERUM 2012:1, Umeå University.
- HUI (2013) Nordisk gränshandel och turism. Handels utredningsinstitut.
- Hult Å, Andersson P. (2008). Validering i de nordiska länderna. *Policy och praktik*. NVL.
- Högskoleverket (2011) Kartläggning av distansverksamheten vid universitet och högskolor. R 2011:2.
- Högskoleverket (2012) Bedömning av utländsk utbildning – gör den nytta?
- IEA (2012). World Energy Outlook.
- Isacsson G., Hultkrantz L.(2004) Infrastruktur och tillväxt – en litteraturöversikt. VTI.

-
- ITPS (2006). Tar jobben slut? *En analys av sambandet mellan arbetsproduktivitets och sysselsättningstillväxt i svenskt näringsliv*. A 2006:12.
- ITPS (2008). Permanent förändring – globalisering, strukturomvandling och sysselsättningsdynamik. *Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2008*, SOU2008:21.
- Jonsson O. (2013). Den dynamiska regionen – hur omvandlingen, tillväxt och förnyelse kan skapas. Rakar och Tallberg. (Ed.) *Behövs regioner?* Reglab.
- Lindh T. (2006). Generationsväxlingens problem och möjligheter. *Samverkan för ungas etablering på arbetsmarknaden*. SOU 2006:102.
- Löfström Å. (2009). Gender equality, economic growth and employment. Umeå University.
- McCann P., Ortega-Argilés R.I (2011). Smart Specialisation, Regional Growth and Applications to EU Cohesion Policy. *Economic geography Working Paper 2011*. Groningen.
- Naturvårdsverket (2010). Den svenska konsumtionens globala miljöpåverkan.
- Niedomyśl (2006). Migration and Place Attractiveness. *Geografiska regionstudier 68*. Uppsala.
- Nordiska Ministerrådet (2003). Ung i utkant. *Aktuell forskning om glesbygdungdomar i Norden*. TemaNord 2003:519.
- Nordregio (2012). Att möta demografiska förändringar. *En handbok till inspiration till handling i nordiska kommuner och regioner*.
- Nutek (2009). Fordonsindustri i nationell och regional belysning. Stockholm.
- OECD (2011). Regions at a glance 2011.
- OECD (2011). Regions and Innovation Policy. *OECD Innovation Strategy*.
- OECD (2011). Territorial Review – Skåne, Sweden.
- OECD (2013). International Migration Outlook.
- Olofsson J. et al (2010): Ungdomars övergång från skola till arbetsliv. *I: Rörlighet, pendling och regionförstoring för bättre kompetensförsörjning, sysselsättning och hållbar tillväxt*. Vinnova, 2010:08.
- Rauhut D. Malmsten G. (2003). Vem försörjer vem? ITPS 2003:11.
- Regeringskansliet (2013). Sveriges mineralstrategi 2013. N2013.02.
- Romer PM (1990). Endogenous Technological Change. *The Journal of Political Economy*, Vol. 98, No. 5, Part 2: The Problem of Development: A Conference of the Institute for the Study of Free Enterprise Systems. (Oct., 1990), pp. S71-S102.
- Sachverständigenrat (2013). Jahresgutachten 2012/2013. *Zur Entwicklung der Beschäftigung in Deutschland*. Sida 302.
- Sandow E. (2011). På väg. *Sociala aspekter på långväga pendling*. Kulturgeografiska institutionen, Umeå Universitet.
- SCB (2010). Lokala arbetsmarknader - egenskaper, utveckling och funktion. AM95.
- SCB (2012). På tal om kvinnor och män - Lathund om jämställdhet 2012.
- SCB (2013). Ungdomsarbetslöshet – jämförbarhet i statistiken mellan et antal europeiska länder. Arbetsmarknads- och utbildningsstatistik 2013:1.
- Segendorf Å.O., Teljosuo T. (2011) Sysselsättning för invandrare – en ESO-rapport om arbetsmarknads-integration, 2011:5.
- Stockholms universitet (2012). *Globala landsbygder Nr.2*. Kulturgeografiska institutionen.
- Storey, K. (2010). Fly-in/ Fly-out: Implications for Community Sustainability. 32(2): 133-148. Sustainability.
- Svenson L. (2006). Vinna och försvinna? Drivkrafter bakom ungdomars utflyttning från mindre orter. *Linköping Studies in Arts and Science No. 359*. *Linköping Studies in Education and Psychology No. 109*. Avhandling. Linköpings Universitet.
- Tillväxtanalys (2009). *Entreprenörskap och innovationer*. 2009:11.

- Tillväxtanalys (2009) *Politik för en eko-effektiv ekonomi. En översikt av vad som sker i Indien, Japan, Kina, Sydkorea och USA.* Svar direkt 2009:135.
- Tillväxtanalys (2009). *Gasellföretag - Kännetecken och utvecklingsmönster.* WP/PM 2009:05.
- Tillväxtanalys (2010). *Analys av den ekonomiska utvecklingen i landets lokala arbetsmarknadsregioner 2008-2011.* WP/PM 2010:3.
- Tillväxtanalys (2010). *IT i landsbygder – IT användning med fokus på mikroföretag.* Rapport 2010:11.
- Tillväxtanalys (2010). *Regionernas arbetskraftsförsörjning.* Rapport 2010:06.
- Tillväxtanalys (2011) *Snabbväxande företag. En fördjupad analys av mått och definitioner.* WP/PM 2011:27.
- Tillväxtanalys (2011). *Föreställningar om regional sårbarhet.* WP/PM 2011:48.
- Tillväxtanalys (2011). *Lokalisering av huvudkontor, produktion och FoU i Sverige.* PM 2011:186.
- Tillväxtanalys (2011). *Snabbväxarnas dynamik. Är hög företagstillväxt uthållig?* Rapport 2011:15.
- Tillväxtanalys (2011). *The Performance and Challenges of the Swedish national Innovation system – a background report to the OECD.* PM/WP 2011:04.
- Tillväxtanalys (2011). *Tillgänglighet och näringslivets konkurrenskraft.* WP/PM 2011:35.
- Tillväxtanalys (2012). *Från aktiv lokaliseringspolitik till regional politik.* WP/PM 2012:18.
- Tillväxtanalys (2012). *Globala värdekedjor och internationell konkurrenskraft.* WP/PM 2012:23.
- Tillväxtanalys (2012). *Jämställdhet och integration i ett regionalt perspektiv.* PM/WP 2012:24.
- Tillväxtanalys (2012). *Statistik och indikatorer om näringslivets gröna omställning – ett förslag till en Miljöteknikstatistikportfölj.* Rapport 2012:17.
- Tillväxtanalys (2013). *Att utveckla regioners lärande.* Rapport 2013:02.
- Tillväxtanalys (2013) *Tillgänglighet till kommersiell och offentlig service 2012.* Rapport 2013:04
- Tillväxtanalys (2013). *Innovationsklimatet i Sverige - Indikatorer till den nationella innovationsstrategin 2013.* PM 2013:14.
- Tillväxtanalys (2013). *Strategier för regional kompetensförsörjning.* Rapport 2013:03.
- Tillväxtanalys (2013). *Strukturförändring under finanskrisen – en kartläggning* WP/PM 2013:07.
- Tillväxtanalys (2013): *Kommunal översiktsplanering och regionala utvecklingsprogram.* Rapport 2013:01.
- Tillväxtverket (2012). *Kvinnors och mäns företagande. Företagens villkor och verklighet.*
- Trafikanalys (2011). *Arbetspendling i storstadsregioner – en nylägesanalys.* 2011:3.
- Trafikanalys (2013). *Arbetspendling i Norrbottens och Västerbottens län – en nylägesanalys.* 2013:5.
- Ungdomsstyrelsen (2012). *Funktionsnedsättning och etablering (prel. slutsatser). Temagruppen unga i arbetsliv.*
- Vallström (2011). *Att återerövra framtiden. Småstaden, ungdomarna och demokratins möjligheter.* Nordic Academic Press.
- Vinnova (2009). *Behovet av Genusperspektiv – om innovation, hållbar tillväxt och jämställdhet. Utvärdering, VR 2009:16.*
- Världsbanken (2009). *World development report 2009 - reshaping economic geography.*
- Åslund O. et al (2006). *Fritt inträde? Ungdomars och invandrades väg till det första arbetet.* Valfördrådets rapport 2006. SNS förlag.

Förkortningar

BRICS-länder	förkortning för Brasilien, Ryssland, Indien, Kina och Sydafrika
ESPON	European Observation Network, Territorial Development and Cohesion. (EU-program)
FAD	Företagens och arbetsställets dynamik (SCB)
FA-regioner	Funktionella analysregioner
FEK	Företagens ekonomi (SCB)
LISA	Longitudinell integrationsdatabas för sjukförsäkrings- och arbetsmarknadsstudier (SCB)
NUTS	Nomenklatur för statistiska territoriella enheter (fr. Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques), (EU)
OECD	förkortning för Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (engl. Organisation for Economic Co-operation and Development)
PTS	Post- och telestyrelsen
RAMS	Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik (SCB)
rAps	Regionalt analys- och prognosystem (Tillväxtanalys)
RTB	Registret över totalbefolkningen (SCB)
RUS	Regional utveckling och samverkan i miljömålssystemet (Länsstyrelserna)
SCB	Statistiska Centralbyrån
SNI	Svensk Näringsgrensindelning (SCB)

Bilaga

Funktionella analysregioner (FA-regioner)

I rapporten används i huvudsak Nuteks indelning av landet i 72 funktionella analysregioner, så kallade FA-regioner (Nutek 2005b). I denna bilaga presenteras grunderna för FA-regionerna.

Indelningen i FA-regioner utgår från 2002 års statistik över pendlingsströmmar mellan kommuner och SCB:s statistiska kriterier för avgränsning av så kallade lokala arbetsmarknader. Avgränsningen görs i två steg. Först avgörs vilka kommuner som kan betraktas som oberoende eller självförsörjande vad gäller tillgången på arbetstillfällen för den egna befolkningen. Detta görs med utgångspunkt från två självständighetskriterier – ett generellt och ett specifikt:

$$\sum_{i \neq j} E_{ij} / E_i < 0,20$$

$$\max E_{ij} / E_i < 0,075$$

där E_{ij} är flödet av arbetspendlare från kommun i till kommun j och E_i är antalet förvärvsarbetande som bor i kommun i . För att klassas som oberoende kommun måste båda kriterierna vara uppfyllda – alltså den totala andelen utpendlare måste vara mindre än 20 procent av kommunens förvärvsarbetande befolkning och andelen utpendlare till någon enskild kommun måste understiga 7,5 procent. Därefter förs de kommuner som inte klassats som oberoende till den kommun till vilken den största pendlingsströmmen är riktad och ingår därmed i den kommunens lokala arbetsmarknad. I de fall den största pendlingsströmmen går till en kommun som inte definierats som oberoende, uppstår en pendlingskedja. Kedjan upphör först när den största pendlingsströmmens destination utgörs av en oberoende kommun. Om en pendlingskedja innehåller tre länkar eller fler, bryts dock kedjan vid den svagaste länken (där andelen utpendlare i förhållande till den förvärvsarbetande befolkningen är som lägst).

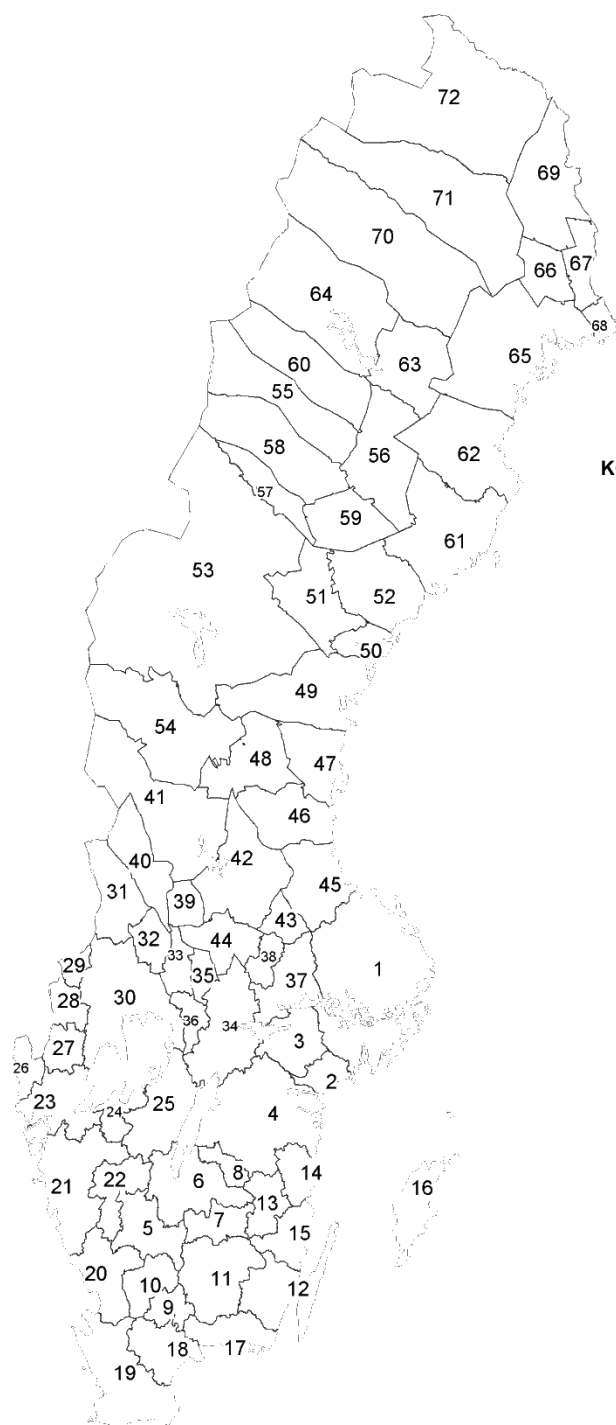
I samband med den nya indelningen i FA-regioner har hänsyn också tagits till statistik över pendling till grannländerna. Detta har framför allt påverkat pendlingsregionernas utseende i västra Värmland.

Förutom den faktiska pendlingen och SCB:s statistiska kriterier för avgränsning av lokala arbetsmarknader, har hänsyn också tagits till tydliga utvecklingstendenser när det gäller pendlingen mellan landets kommuner. Den nya indelningen i FA-regioner är i den meningen framåtblickande. Ambitionen är att den föreslagna indelningen ska kunna ligga fast under en tioårsperiod.

Referens:

Nutek (2005). Ny normativ indelning i arbetsmarknadsregioner – Funktionella analysregioner samt Funktionella planeringsregioner för män respektive kvinnor, uppdrag till Näringsdepartementet, Nutek, Stockholm.

Figur FA-regioner

KOD	Namn	KOD	Namn
1	Stockholm	40	Malung
2	Nyköping	41	Mora
3	Eskilstuna	42	Falun/Borlänge
4	Östergötland	43	Avesta
5	Värnamo	44	Ludvika
6	Jönköping	45	Gävle
7	Vetlanda	46	Söderhamn
8	Tranås	47	Hudiksvall
9	Ålmhult	48	Ljusdal
10	Ljungby	49	Sundsvall
11	Växjö	50	Kramfors
12	Kalmar	51	Sollefteå
13	Vimmerby	52	Örnsköldsvik
14	Västervik	53	Östersund
15	Oskarshamn	54	Härjedalen
16	Gotland	55	Storuman
17	Blekinge	56	Lycksele
18	Kristianstad	57	Dorotea
19	Malmö	58	Vilhelmina
20	Halmstad	59	Åsele
21	Göteborg	60	Sorsele
22	Borås	61	Umeå
23	Trollhättan	62	Skellefteå
24	Lidköping	63	Arvidsjaur
25	Skövde	64	Arjeplog
26	Strömstad	65	Luleå
27	Bengtstorfors	66	Överkalix
28	Arjäng	67	Övertorneå
29	Eda	68	Haparanda
30	Karlstad	69	Pajala
31	Torsby	70	Jokkmokk
32	Hagfors	71	Gällivare
33	Filipstad	72	Kiruna
34	Örebro		
35	Hällefors		
36	Karlskoga		
37	Västerås		
38	Fagersta		
39	Vansbro		

Typologisering av FA-regioner

I rapporten används en typologi av FA-regioner som gör det möjligt att på mer meningsfullt sätt gruppera och jämföra regioner med någorlunda likartade utvecklingsförutsättningar. Grupperingen bygger på relativt enkla och beprövade principer utformade av OECD respektive Eurostat för analyser i ett större internationellt sammanhang. En detaljerad genomgång av hur typologiseringen har tillämpats på FA-regioner finns i underlagsrapporten Tillväxtanalys (WP/PM 2011:47) – *Typologisering av FA-regioner utifrån ett stad- land perspektiv*. Vid behov används i rapporten en förenklad form av denna typologi som utgår från de tre huvudgrupperna: storstadsregioner, täta regioner och landsbygdsregioner.

Storstadsregioner

KOL FA-namn

- 1 Stockholm
- 19 Malmö
- 21 Göteborg

Täta regioner

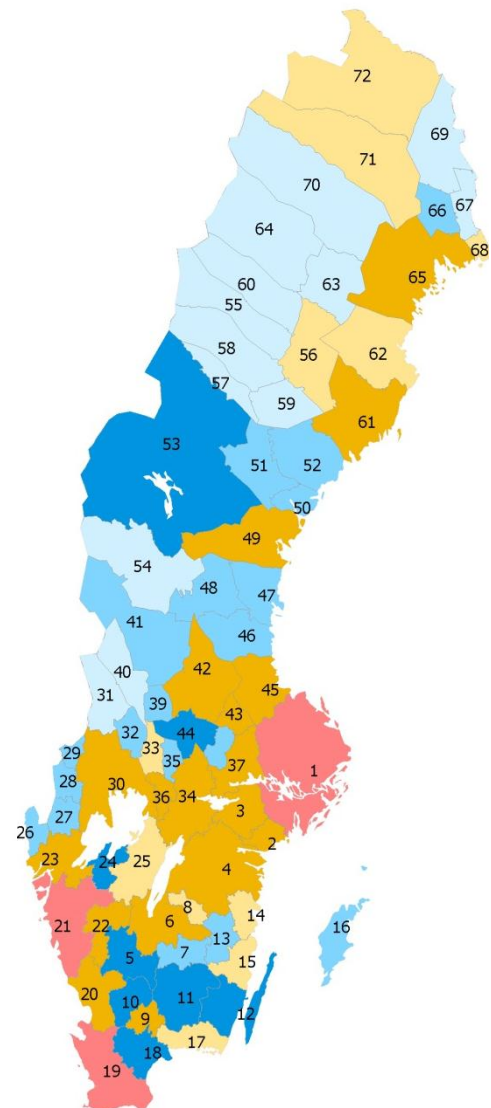
nära en stad   avlägset belägen

KOL FA-namn	KOD FA-namn
2 Nyköping	8 Tranås
3 Eskilstuna	14 Västervik
4 Östergötland	15 Oskarshamn
6 Jönköping	17 Blekinge
9 Älmhult	25 Skövde
20 Halmstad	33 Filipstad
22 Borås	56 Lycksele
23 Trollhättan	62 Skellefteå
30 Karlstad	68 Haparanda
34 Örebro	71 Gällivare
36 Karlskoga	72 Kiruna
37 Västerås	
42 Falun/Borlänge	
43 Avesta	
45 Gävle	
49 Sundsvall	
61 Umeå	
65 Luleå	

Landsbygdsregioner

nära en stad   avlägset belägen   mycket avlägset belägen

KOL FA-namn	KOD FA-namn	KOD FA-namn
5 Värnamo	7 Vetlanda	31 Torsby
10 Ljungby	13 Vimmerby	40 Malung
11 Växjö	16 Gotland	54 Härjedalen
12 Kalmar	26 Strömstad	55 Storuman
18 Kristianstad	27 Bengtsfors	57 Dorotea
24 Lidköping	28 Årjäng	58 Vilhelmina
44 Ludvika	29 Eda	59 Åsele
53 Östersund	32 Hagfors	60 Sorsele
	35 Hällefors	63 Arvidsjaur
	38 Fagersta	64 Arjeplog
	39 Vansbro	67 Övertorneå
	41 Mora	69 Pajala
	46 Söderhamn	70 Jokkmokk
	47 Hudiksvall	
	48 Ljusdal	
	50 Kramfors	
	51 Sollefteå	
	52 Örnsköldsvik	
	66 Överkalix	

Regionstyper

- Storstadsregioner
- Täta regioner nära en stad
- Täta regioner avlägset belägen
- Landsbygdsregioner nära en stad
- Landsbygdsregioner avlägset belägen
- Landsbygdsregioner mycket avlägset belägen

Tillväxtanalys, myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser, är en gränsöverskridande organisation med 60 anställda. Huvudkontoret ligger i Östersund och vi har verksamhet i Stockholm, Brasilia, New Delhi, Peking, Tokyo och Washington D.C.

Tillväxtanalys ansvarar för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser och därigenom medverkar vi till:

- stärkt svensk konkurrenskraft och skapande av förutsättningar för fler jobb i fler och växande företag
- utvecklingskraft i alla delar av landet med stärkt lokal och regional konkurrenskraft, hållbar tillväxt och hållbar regional utveckling

Utgångspunkten är att forma en politik där tillväxt och hållbar utveckling går hand i hand. Huvuduppdraget preciseras i instruktionen och i regleringsbrevet. Där framgår bland annat att myndigheten ska:

- arbeta med omvärldsbevakning och policyspaning och sprida kunskap om trender och tillväxtpolitik
- genomföra analyser och utvärderingar som bidrar till att riva tillväxthinder
- göra systemutvärderingar som underlättar prioritering och effektivisering av tillväxtpolitikens inriktning och utformning
- svara för produktion, utveckling och spridning av officiell statistik, fakta från databaser och tillgänglighetsanalyser

Om rapportserien:

Rapportserien är Tillväxtanalys huvudsakliga kanal för publikationer. I rapportserien ingår även myndighetens faktasammanställningar.

Övriga serier:

Statistikserien – löpande statistikproduktion.

Svar direkt – uppdrag som ska redovisas med kort varsel.

Working paper/PM – metodresonemang, delrapporter och underlagsrapporter är exempel på publikationer i serien.

Foto: Mats Almlöf/Bildarkivet.se